

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KIRSAL KALKINMADA KIRSAL POTANSİYELLERDEN
YARARLANMA OLANAKLARI: KÜTAHYA ÖRNEĞİ**

Abdullah HAYDARI

**Danışman
Prof. Dr. M. Ilgar KIRZIOĞLU**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM
DALI ISPARTA - 2020**

© 2020 [Abdullah HAYDARİ]

TEZ ONAYI

Abdullah HAYDARI tarafından hazırlanan "**Kırsal Kalkınmada Kırsal Potansiyellerden Yararlanma Olanakları: Kütahya Örneği**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak başarıyla savunulmuştur.

Danışman

Prof. Dr. M. Ilgar KIRZIOĞLU
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Şirin Gülcen EREN
Süleyman Demirel Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Dalya HAZAR
Pamukkale Üniversitesi

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Şule Sultan UĞUR

TAAHHÜTNAME

Bu tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını beyan ederim.

Abdullah HAYDARI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ŞEKİLLER DİZİNİ	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	3
1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı.....	5
1.3. Literatür Taramalarının Özeti	6
2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR.....	8
2.1. Kırsal Yerleşmeler.....	10
2.2. Kırsal Alan	12
2.3. Kırsal Kalkınma	18
2.3.1. Kırsal Kalkınmanın Önemi ve Amacı.....	22
3. TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI	24
3.1. Planlı Dönem Öncesi (1920-1959).....	24
3.2. Planlı Kalkınma Dönemi (1960-2007)	29
3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): “Toplum Kalkınması” ve “Örnek Köyler” Modeli	29
3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	31
3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	33
3.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	36
3.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	38
3.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	40
3.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	41
3.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	43
3.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	45
3.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın Özeti (2014-2018)	48
3.2.11. On birinci Beş Yıllık Kalkınma Programının Temel Amaçları	48
4. TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANLAR.....	49
4.1. Türkiye’de Kırsal Alanların Nüfusu	49
4.2. Kırsal Alanlardan Kentlere Göçlerin Nedeni	49
4.3. Kırsal Alanlardan Şehirlere Yapılan Yoğun ve Plansız Göçlerin Sonuçları; ..	50
4.4. Türkiye Kırsal SWOT (GZFT) Analizi	51
4.4.1. SWOT (GZFT) Analizi Tanımlaması	51
4.4.2. Türkiye Kırsal SWOT (GZFT) Analizi	52
4.5. Türkiye’de Kırsal Alanların Genel Yapısı ve Sorunları.....	56
4.5.1. Kırsal Alanda Demografik Yapı ve Problemler	56
4.5.2. Kırsal Alanda Yerleşim, Altyapı ve Sorunlar	57
4.5.3. Kırsal Alanda Ekonomik Yapı ve Sorunlar	58
4.5.4. Kırsal Alanlar Üzerinde Kentleşme Baskısı	60
4.6. TOKİ Uygulamaları.....	64
4.6.1. KÖYDES	66
5. KIRSAL ALANLAR İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER.....	68
6. TR-33 BÖLGESİ (AFYONKARAHİSAR, KÜTAHYA, MANİSA VE UŞAK) ..	73

6.1. TR-33 Bölgesinin SWOT (GZFT) Analizi	74
6.2. TR-33 Bölgesinde Göç Durumu.....	78
6.3. Kütahya İlinin Yer Seçimi Kriterleri	81
6.4. Kütahya İlin Çevre Düzeni Planı.....	82
6.4.1. Amaç	85
6.4.2. Hedefler	85
6.4.3. Nüfus Yapısı ve Gelişimi	86
6.4.4. Planlama Bölgesi Nüfus Tahminleri	86
7. KÜTAHYA	92
7.1. Kütahya Kentine Genel Bakış	92
7.2. Kütahya Kentinin Genel Görünümü.....	98
7.3. Kütahya Kentinin Çevre İlleri	99
7.4. Kütahya Kentinin İlçeleri.....	100
7.5. Ulaşım.....	101
7.6. Ekonomi.....	102
7.7. İş Gücü.....	102
7.8. Maden	102
7.9. Enerji.....	102
7.7. Sağlık Turizmi.....	103
7.8. Tarım.....	103
7.9. Hayvancılık	107
7.10. Turizm.....	110
7.11. Kütahya İli Kırsal SWOT (GZFT) Analizi	118
8. KÜTAHYA İLİ KIRSAL ALANI.....	122
8.1. Kütahya İli ve OECD Kırsal Kriterleri.....	122
8.2. Kütahya İli Kırsal Yerleşmelerinin Ekonomik Faaliyetleri	123
9. TEMALİ TURİZM KÖY OLARAK ENNE MAHALLESİ.....	125
10. ÖNERİLER	130
11. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	135
KAYNAKLAR.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	142

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KIRSAL KALKINMADA KIRSAL POTANSİYELLERDEN YARARLANMA OLANAKLARI: KÜTAHYA ÖRNEĞİ

Abdullah HAYDARI

**Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı**

Danışman: Prof. Dr. M. Ilgar KIRZIOĞLU

Sanayileşmenin getirdiği yoğun işgücü talebiyle beraberinde hız kazanan kentleşme hareketi, Türkiye için 1960'lı yıllara kadar ülke kalkınmasının temelini oluşturan kırsal alan ve faaliyetlerinin artık bir yük olmasına ve devam eden bir sorun halini almasına zemin oluşturmuştur.

Kuşkusuz 1960'lı yıllara kadar toplam nüfusunun %70'inden fazlasının kırsal alanlarda yaşadığı bir ülke için esas amacın kırsal kalkınma olacağı veya olması gerektiği doğal bir yaklaşım olmuştur.

Sanayileşme ve beraberinde gelişen hizmetler, ticaret gibi diğer sektörler 1955 sayımından sonra başlayan ve her yıl artan bir oranda şehir nüfusuna nazaran Türkiye nüfusunun lehine ağırlık kazanmasına ve 2000 yılına gelindiğinde oransal olarak kır nüfusunun üzerine çıkmasına yol açmıştır. Ancak oransal azalmaya rağmen, 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre %35 olan kır nüfusu oranı, gelişmiş batılı ülkelere göre yine de çok yüksek bir oran teşkil etmektedir.

Bu durumda, Türkiye'nin mevcut kırsal alan şartları ve AB'nin sürece etkisi göz önüne alındığında, geleceğe yönelik olarak, ülke nüfusunun %35'ini teşkil eden kırsal nüfusun durumu ne olacaktır? Bu kırsal nüfus doğal sürecinde şehirlere akmaya mı bırakılacak yoksa şehir imkanları kırsal alana taşınarak yerinde kalkınması mı sağlanacaktır? Burada sorulması gereken diğer bir önemli sorun varsa, kırsal alan kalkınma hedeflerinin hangi yaklaşım ve politikalarla gerçekleştirileceğidir.

Bu çalışmanın temel amacı ise: kırsal alanların potansiyel ve kaynaklarının değerlendirilmesini, doğa ve kültürel varlıkların korunma ve kullanmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam (eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetleri ve sosyo-kültürel) koşullarının kentsel alanlarla daha uyumlu kılarak, günümüzden daha planlı, yaşanabilir ve gelişmiş kırsal alanlar öne çıkarılmasını sağlamaktır. Ayrıca kırsaldan kentlere göç etme sebeplerine bakıldığında birçoğu bahsettiğimiz bu sorunlardan dolayı gerçekleşmektedir ki bu çalışmanın önemlerinden biri bu göç sorunları ve oranlarını minimize edebilmesi için öneriler geliştirmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Kırsal Potansiyel, Kırsal Alan, Kırsal Nüfus

2020,142 sayfa

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

POSSIBILITIES OF HAVING ADVANTAGE FROM RURAL POTENTIALS IN RURAL DEVELOPMENT: KÜTAHYA EXAMPLE

Abdullah HAYDARI

**Süleyman Demirel University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of City and Regional Planning**

Supervisor: Prof. Dr. M. Ilgar KIRZIOĞLU

Industrialization brought by urbanization movement gained momentum with strong demand for labor, Turkey for the rural areas and activities that form the basis of the country's development until the 1960s has now set the stage to be a problem state and continuing to be a burden.

Undoubtedly, the main goal for a country where more than 70% of its total population lived in rural areas until the 1960s the main goal was rural development or should have been rural.

Industrialization and developing services along meanwhile trade like other sectors after the census of 1955 began, and each year an increasing rate in Turkey to gain influence in favor of the population of the city population and the 2000s the bride has led to rising above the proportionally rural community. However, despite the proportional decrease, the rate of the rural population, which is 35% according to the results of the 2000s Population Census, is still very high compared to the developed western countries.

Therefore, when Turkey's existing rural conditions and considering the impact of the EU as long as the future, what will be the condition of the rural population, which constitutes 35% of the country's population. Will this rural population be allowed to flow into the cities during the natural process or will the public facilities be moved to the rural area and will be provided on-site development? Another critical question to be asked here is the approach and policies of agricultural development goals.

The primary purpose of this study is to evaluate the potential and resources of rural areas, to protect nature and use cultural assets, to make the work and life (social and education, health, infrastructure, etc.) of agrarian society more compatible with urban areas. Planned, livable, and developed rural areas. Also, when we look at the reasons for migrating from rural to urban areas, many of them are due to these problems, one of which is to minimize these migration problems and rates.

Key Words: Rural Development, Rural Potential, Rural Area, Rural Population

2020,142 pages

TEŞEKKÜR

Kırsal Kalkınma konusunu bana sevdiren ve bu alanda çalışmama vesile olan, bu çalışma sürecinde bilgi, deneyim ve desteğini esirgemeyerek yol gösteren değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. M. Ilgar KIRZIOĞLU' na (Süleyman Demirel Üniversitesi Anabilim Dalı) teşekkür ederim. Bu tez çalışmamda Kütahya iliyle ilgili mevcut veriler ve analizleri benimle paylaşan değerli can dostum Şehir Plancısı Fırat ELMAKAS' a teşekkür ederim.

Abdullah
HAYDARI
ISPARTA, 2020

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Türkiye’de 1927-2016 Kır ve Şehir Nüfus Oranları.....	4
Şekil 2.1. Kırsal Yerleşme Türkiye- Kastamonu.....	12
Şekil 2.2. Kırsal Alan İsviçre Örneği.....	13
Şekil 2.3. Kentsel-Kırsal Alan İlişkisi	17
Şekil 4.1. Türkiye’de Kalıcı ve Geçici Göçler	49
Şekil 4.2. Türkiye Kırsal Alan SWOT (GZFT) Analiz Tablosu	55
Şekil 6.1. TR-33 bölgesi ve içinde bulunan 4 komşu il, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak.....	74
Şekil 6.2. TR-33 Bölgesi Kırsal Alan SWOT (GZFT) Analiz Tablosu.....	77
Şekil 6.3. 2009-2012 Yılları Arasında Bölgenin Göç Hareketleri	80
Şekil 6.4. Kütahya İlin Çevre Düzeni Planı 1/100.000 Ölçekli	83
Şekil 6.5. Manisa- Kütahya- İzmir Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı’nı Lejantı.....	84
Şekil 6.6. Kütahya Merkez İlin Çevre Düzeni Planı 1/25.000 Ölçekli.....	90
Şekil 6.7. Örnek 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı’nı Lejantı	91
Şekil 7.1. Kütahya Kent Merkezin Manzarası	92
Şekil 7.2. Kütahya İlin Yıllara Göre Nüfus Grafiği.....	93
Şekil 7.3. Kütahya İl’inde Kış ve İlkbahar Mevsimi	99
Şekil 7.4. Kütahya İl’inde Yaz ve Sonbahar Mevsimi.....	99
Şekil 7.5. Kütahya İl ve Çevre İlerle İlişkisi	100
Şekil 7.6. Kütahya İli ve İlçe Sınırları.	100
Şekil 7.7. Kütahya İlinin Ulaşım Ağları ve Çevre İlerle Uzaklık Mesafesi 2018	101
Şekil 7.8. Kütahya İlinin Ulaşım Ağları ve Çevre İlerle Uzaklık Mesafesi 2018	101
Şekil 7.9. Kütahya’da Tarım Merkezleri ve Kademelenmesi	106
Şekil 7.10. Kütahya merkez ve Simav’da canlı hayvan sayısının yanında merkez kademeleri ve koridoru.	107
Şekil 7.11. Kütahya İlinin 2017 yılında toplam ve İlçeleri Bazında Hayvan Varlığı grafiği (Kaynak: 2017 Yılı HSYŞÜ Şubesi).	108
Şekil 7.12. Kültür ve Tarih Varlıklarının Mekânsal Dağılımı	113
Şekil 7.13. Doğa Varlıklarının Mekânsal Dağılımı	114
Şekil 7.14. İnanç Varlıklarının Mekânsal Dağılımı.....	115
Şekil 7.15. Termal Tesislerin Yatak Kapasitelerine Göre Mekânsal Dağılımı	116
Şekil 7.16. Kütahya İl’inin Mevcut Doğa, Tarihi, Termal, Sağlık ve Kongre Turizm Potansiyelleri ve Kademelenmelerin Bulunduğu Bölgeler ve Bağlantıların Şematiği.....	117
Şekil 7.17. Kütahya İli’nin Kırsal Alan SWOT (GZFT) Analiz Tablosu	121
Şekil 8.1. Türkiye ve Kütahya İli OECD Kriterlerine Göre	123
Şekil 8.2. Zafer Kalkınma Ajansı verileri bazında Kütahya Kırsal Yerleşmelerinin Ekonomik Faaliyet Analizi Ortaya çıkılmakta. (Kütahya İli merkez ilçenin etrafında bulunan kırsal yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerini ele alırken o bölgenin kırsal yerleşmede ekonomik faaliyetleri analizini ortaya çıkarmaktadır, 2016)	124
Şekil 9.1. Kütahya merkez ve Enne Mahallesin arasındaki uzaklık mesafesi	125
Şekil 9.2. Kütahya merkez Enne Mahalle nüfusu cinsiyete göre dağılım grafiği	126
Şekil 9.3. Kütahya merkez Enne Mahalle nüfusu yıllara göre dağılım grafiği	127
Şekil 9.4. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi’nin mahalle sınırın girişi	127
Şekil 9.5. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi’nin merkez camisi	128

Şekil 9.6. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi'nin kırsal yerleşik alanı.	129
Şekil 9.7. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi'nin Enne baraj manzarası.....	129
Şekil 10.1. Kırsal Yerleşmelerde Yaşanabilirlik Analizi	131

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 6.1. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımına Göre TR33 Bölgesi İllerinin Net Göçleri ve Net Göç Hızları (%), TÜİK, 2009.	78
Çizelge 6.2. 2008-2009 Yılları Arası TR33 Bölgesi ve İlleri Göç İstatistikleri, TÜİK, 2009.....	79
Çizelge 6.3. Bölgenin Diğer Bölgelere Verdiği Göçler	80
Çizelge 6.4. Bölge İllerinin Nüfus Bilgileri	81
Çizelge 6.5. Kütahya İlinde Kırsal Nüfus Projeksiyon Ortalamaları.	88
Çizelge 7.1. Kütahya İl ve İlçe Nüfusları 2018	93
Çizelge 7.2. Kütahya İl'inin mahalle, köye ve ilçe sayıları	94
Çizelge 7.3. Kütahya İlin Kırsal Nüfusu 2012	94
Çizelge 7.4. Türkiye Kütahya İlin Erkek ve Kadın Nüfusları 2018	95
Çizelge 7.5. Türkiye, TR-33 bölgesi ve Kütahya'da bulunan üniversite öğrenci sayıları (Yükseköğretim Kurulu Bilgi Sistemi (2018).	95
Çizelge 7.6. Türkiye ve Kütahya İl'inin sağlık göstergelerine ait diğer rakamlar	96
Çizelge 7.7. TR-33 bölgesi ve Türkiye'nin İş Gücü Göstergeleri yüzdesi	96
Çizelge 7.8. Türkiye ve Kütahya İl'inin Bitkisel Üretim Değeri	97
Çizelge 7.9. Türkiye ve Kütahya İl'inin Canlı Hayvan Değeri.....	97
Çizelge 7.10. Türkiye ve Kütahya İl'inin Hayvansal Ürünler Değeri	97
Çizelge 7.11. Kütahya merkez ve gelen turist sayılarına göre önemli diğer İlçelerin, gelen turist İstatistikleri	98
Çizelge 7.12. İstihdam ve Gayri Safi Katma Değerin Sektörel Dağılımı	103
Çizelge 7.13. Tarım Arazilerinin Sulama Durumu	104
Çizelge 7.14. İllerin Bitkisel Üretim Miktarı (ton olarak).	105
Çizelge 7.15. Kütahya İlinin 2017 yılında toplam ve İlçeleri Bazında Hayvan Varlığı.....	108
Çizelge 7.16. Kütahya İlinin İlçeler Bazında Büyükbaş Hayvan Varlığı	109
Çizelge 7.17. Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklama ve Belediye Sayıları 2014	111
Çizelge 7.18. Belediye Belgeli Tesislerde Konaklama ve Sayıları	112
Çizelge 9.1. Kütahya merkez Enne Mahalle nüfusu yıllara göre dağılım	126

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ARGE	Araştırma ve Geliştirme
ÇDP	Çevre Düzeni Planı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GIS	Geographical Information System (Coğrafi Bilgi Sistemi)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
HSYSÜ	Hayvan Sağlığı Yetiştiriciliği ve Su Ürünleri
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
KBKYP	Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı (İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
KKD	Kırsal Kalkınma Desteği
KKP	Kırsal Kalkınma Projesi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOKAP	Kırsal Alan Planlaması-Bir Model Önerisi Projesi
M	Metre
M.Ö.	Milattan Önce
M3	Metreküp
MEDAŞ	Meram Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
OECD	Organization For Economic Cooperation and Development
PSUP	Proje Sonuçları Uygulama Planı'nı
SWOT (GZFT)	(SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) (GZTF: Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler)
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TÜİK	Türk İstatistik Kurumu
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

1. GİRİŞ

Türkiye’de genellikle kırsal veya kırsal alanlar dediğimizde akla gelen tanımları sıralıyorsa hiç gelişmemiş veya az gelişmiş yerleşik alanlar, toprak veya stabilize yollar, eğitim ve sosyo-kültürel, sağlık gibi hizmetleri ve elbette iş olanakları kentsel alanlara göre daha düşük yerleşik alanlar olarak tanımlanmakta, ayrıca kırdan kentte verilen göç sebebiyle, son yıllarda, kırsal nüfusun öneminden daha çok bahsedilmektedir.

Kırsal Kalkınma Planı (KKP) veya Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) gibi kurumlar kırsal kalkınma ile ilgili planlar ve projeler yapmaktadırlar. Ancak kırsal alanların gelişimi veya kırdan kente göç oranlarına bakıldığında bu planların ne yeterli ne de sürekli olduğu görünmemektedir. Ayrıca bu durumu daha kötüye götüren kısım ise, bu yetersiz ve sürekli olmayan kalkınma planlarının kırsal alanlardan ziyade kentsel alanların yararına yapıldığı görülmektedir. Kentsel alanların arka bahçesi olarak, her gün artan kentsel nüfusun tarımsal veya hayvansal gıda ihtiyaç ve sorunun çözülmesi için kırsal alanların kaybedilmesi büyük bir risk oluşturmaktadır (Bakırcı, 2007).

Üst ölçekli mekânsal plan çalışmalarında kırsal yerleşmeler için gelişme alanı hesaplamaları yapılmamakta, yerleşmelerin gelişme alanları planda düzenlenmemektedir. Var olan köylerin güncel yerleşim alanları belirlenmekte ve plana aktarılmaktadır. Kırsal yerleşmelerin güncel yerleşik alan sınırlarının belirlenmesi ve gelecek dönemdeki gelişmelerin bu yerleşik alan çevresinde, köy yerleşik alanı ve gelişme alanı sınırları içinde sürmesi hedeflenmektedir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Tarihsel süreçte, bu topraklarda tarım ve tarımsal ticarete dayalı çok fazla medeniyetin ortaya çıkmasını sağlayan ve son olarak Osmanlı İmparatorluğuna yüzyıllar boyu yaşam şansı tanıyan, ancak bir yanda toprak işleme ve yan kollarına yönelik idare sisteminin eksiklik göstermeye başlaması, diğer yandan o güne kadar dünyanın her yerinde en önemli ekonomik faaliyetler olan tarım ve hayvancılık yanında, 18.yy.da sanayi devrimi olarak adlandırılan gelişmenin ortaya çıkması,

yerleşme ve ekonomik faaliyetler açısından bu coğrafi mekan için yeni bir çağın başlamasına yol açmıştır (Bakırcı, 2007).

18.yy sonunda, başlayan sanayi devrimini ardından 20.yy yılların ortalarına doğru ortaya çıkan teknoloji ve bilgiye dayalı gelişmeler yeni bir çağın başlangıcına işaret etmiş ve bu gelişmeler günümüzde Dünya'yı "küreselleşme" kavramıyla tanımlanan, herkesin her şeyden ve herkesten haberdar olduğu, etkilediği ve etkilendiği bir noktaya getirmiştir (Bakırcı, 2007).

Şüphesiz bütün bu gelişmeler dünyanın her yerinde, hatta bir ülkenin her bölgesinde eşit dengeli ve eşzamanlı olarak gerçekleşmemiş ve gerçekleşmemektedir. Bir yandan teknolojik gelişmelerin zirvesini yaşayan ülkeler, bölgeler ve yerleşmeler diğer yandan halen ilkel insanların yaşam koşullarına sahip ülkeler, bölgeler ve yerleşmeler dünya üzerinde yaşamı paylaşma telaşı ve kavgası içindedirler (Bakırcı, 2007).

Buna karşın iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde yeryüzünde yaşanan dramatik savaşlar, göçler, doğal afetler ve benzer olaylar aynı zamanda dünyanın her yerinde öğrenilir durumuna gelmiştir. Bu tarz bir karşılıklı etkileşim, gelişmelerin geri kalmışlara, zenginlerin fakirlere karşı duyarsız kalmasını da büyük ölçüde ortadan kaldırmakta ve sanki artık yeryüzüne insanlığın ortak mirası olarak kabul eden bir anlayışın hâkimiyetinde tüm devletler dünya nimetlerinden yararlanma hakkı kadar, sorunlarına çözüm üretmek zorunluluğu ve sorumluluğuyla karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır (Bakırcı, 2007).

Bu yaklaşım tarzının da etkisiyle, bu günlerde gerek yeryüzünün nüfusu yüzde ellisinden çok kırsal alanlarda hayatlarını sürdürüyor olması, gerekse doğal kaynakların sürdürülebilir kullanılması ve muhitin korunmasına ilgili düşünceler, "**kırsal kalkınma**" kavramını dünya gündemine sık sık getirmeye devam etmektedir. Buna kırsal alanlarda yaşayan birden fazla sorunla karşı karşıya olması da eklenince, kullanmaya yönelik faaliyetlerde söz konusu alanların öncelikli unsurlar olması kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle; ülkeler veya ülke toplulukları, geliştirdikleri ulusal veya uluslararası projelerle kırsal alanlarda karşılaşılan sorunların çözümü yönünde yeni yaklaşım ve politikalar oluşturma arayışlarını sürdürmektedirler.

Özelikle gelişmekte olan ülkelerde kırsal nüfus ve ilgili konular günümüzdeki yerini büyük miktarda korumaktadırlar (Bakırcı, 2007).

Sanayi devrimini takiben dikkatlerin birincil olan tarım sektörün dışında, diğer sektörlerin ortaya çıktığı ve geliştiği şehir yerleşmeleri üzerine olması, kırsalın sadece kentsel alanlara gıda temin eden sahalar olarak algılanmasına ve geri planda tutulmasına yol açmıştır. Günümüzde ise, özellikle gelişmiş ülkelerde kentsel alanların yol açtığı hava, su ve çevre kirliliği kırsal alana olan "gıda deposu" bakışını büyük ölçüde değiştirmeye başlamış, kırsal-kentsel alan etkileşimin önemi yeniden anlaşılmıştır.

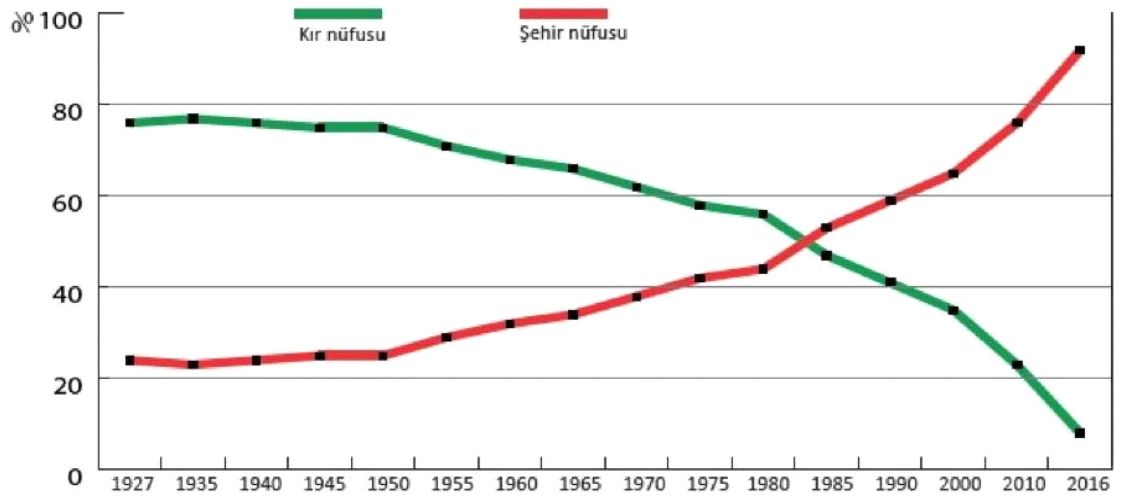
Kırsal alanlarda yaşanan sorunların çözümünü mecburi kılan diğer bir neden ise, bu alanlarda yaşanan sorunların etkilerinin kentlere kadar ulaşma tehlikesidir. 20.yüzyılın başlarına doğru kırsal alanlardan kentlere göç, başlangıçta kentlerde işgücüne duyulan ihtiyaç sebebiyle olumlu bir hareket olarak algılanmış ve özellikle sanayileşme hareketini ileri düzeyde gerçekleştirmiştir. Gelişmiş ülkelerde kırsal alanların boşalması, sanayileşme hamlesini tam olarak gerçekleştirememiş, gelişmekte olan ülkeler ise, tarım dışında olan sektörlerin göçle gelen nüfusu asimile edememesi nedeniyle bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Türkiye için kırsal yerleşmelerden kent merkezlerine olan göç neticesinde ortaya çıkan çarpık kentleşme ve işsizlik konusuyla ilgili tipik örneği teşkil etmektedir. Bu nedenle kırsal kalkınma ve özellikle kırsal kalkınmada kırsal potansiyellerden yararlanma olanakları, Türkiye ve benzer özellikler gösteren ülkelerin genel kalkınma politikalarında önemli bir yer tutmak durumundadır. Ancak bu yönde biri idari birim, yapılanma ve eylem oluşmamakta ve oluşturulmamaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Kırsalda yaşam koşulları sebebiyle oluşan "köyün itici gücü", köylünün tarımdan koparak çözümü kente göç etmekte bulmasına yol açmaktadır. Ulaşım ve iletişim kolaylıklarındaki ilerlemeler sonucu "iletici" güçlerin etkisiyle "kentin çekici gücü" yanıltıcı biçimde ağır basmaktadır. Toplumsal sınıflar, bölgeler arasındaki toplumsal, ekonomik, kültürel dengesizliklere koşturucu olarak köy-kentler, kırsal alanla kentsel alanlar arasında da her açıdan, özellikle gelir dağılımı ve fiziksel, toplumsal yapı ve

hizmetler açısından, büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar bertaraf edilmedikçe, köyden kente sürekli devam eden göç sağlıklı, istikrarlı bir sürece dönüşemez (Geray, 2011).

Bu çalışmanın temel amacı; kırsal alanların mevcut potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesi yoluyla, doğa ve tarihsel varlıkların korunma ve kullanmasını temel olarak ele alıp, kırsal toplumun iş ve yaşam (sosyo-kültürel ve eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetler) koşullarının kentsel alanlarla biraz daha uyumlu kılınarak, günümüzde daha planlı, yaşanabilir ve gelişmiş kırsal alanlar yaratabilmek için yöntem önermesi yapmaktır. Ayrıca kırdan kentlere göç etme sebeplerine bakıldığında birçoğu bahsettiğimiz bu sorunlardan dolayı gerçekleşiyor olmasıdır ki bu amaç doğrultusunda Kütahya İli örneklem alanı olarak seçilmiştir. Bu çalışmanın önemlerinden biri Kütahya İli'nin mevcut kırsal potansiyelleri (hayvancılık, tarım, turizm v.b.) değerlendirerek kırsal alanda istihdam yaratacak kaynakların belirlenmesi yöntemiyle göç sorunları ve oranlarını minimize etmek için öneriler geliştirmektir. Türkiye'de 1927-2016 kırsal ve kentsel nüfus oranlarını Şekil 1.1'de gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Türkiye'de 1927-2016 Kır ve Şehir Nüfus Oranları (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016).

Sanayileşmenin getirdiği yoğun işgücü talebiyle beraberinde hız kazanan kentleşme hareketi, Şekil 1.1'de gösterildiği gibi, Türkiye için 1960'lı yıllara kadar ülke

kalkınmasının temelini oluşturan kırsal alan ve faaliyetlerinin artık bir yük olmasına ve devam eden bir sorun halini almasına zemin oluşturmıştır.

1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışma da ilk önce literatür araştırması yapılmış, ilgili tezler, makaleler, raporlar ve yasal mevzuat incelenmiş; 442 sayılı Köy Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2872 Sayılı Çevre Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma, 5216 Sayılı Büyükşehir Kanunu, 644/648 sayılı Çevre ve Şehircilik kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5449 sayılı Kalkınma Ajansın Kanunu yasal düzenlemelerinden yararlanılmıştır.

Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları, Planlı Dönem öncesi 1920 ve 1959 yıllar arasında ve Planlı Kalkınma Dönemin 1960 yıllardan günümüze kadar uzayan toplam on bir ayrı bölümden oluşan beş yıllık kalkınma planları incelenmiştir.

Çalışma kapsamı TR-33’te Kütahya ili sınırlarıdır. Kütahya’da yapılan analizler ve sentezlerin sonucunda ve ayrıca OECD kriterlerine göre Türkiye'deki kırsal alanların sınıflandırılmasına göre 1.derece kırsal veya tamamen kırsal alan olarak belirlenmiştir. Çalışmada ilk olarak konuyla ilişkin kavramsal ve açıklamalar ele alınmıştır, ikinci olarak konuyla ilişkili, farklı yıllar ve dönemlere ait politikalar incelenmiştir, üçüncü olarak konuyla ilişkili analizler yapıldıktan sonra SWOT (güçlü yönler, zayıf yönler, tehditler ve fırsatlar olarak Türkiye, TR-33 bölgesi ve Kütahya İli olarak) analizler ortaya çıkmaktadır, ardından kırsal alanların güçlü yönler ve mevcut potansiyelleri desteklemek ve değerlendirmek, zayıf, eksik ve olumsuz noktaları iyileştirmek ve düzeltmeler yapıldıktan sonra, saha çalışması örnek Enne Mahallesi yapılmıştır, sonuç olarak kırsal alanların mevcut potansiyelleri bulmak ve değerlendirmek ve kırsal alanı yerinde kalkına bildirmek olacaktır.

1.3. Literatür Taramalarının Özeti

Kırsal kalkınma ve mevcut kırsal potansiyellerden yararlanmak ile ilgili çeşitli akademik çalışmalar bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalardan bazıları aşağıda yer almaktadır.

1924 yıllarında onay alınan ve Cumhuriyet Döneminin, kırsal alan doğrultusunda esas ve önemli yasanın düzenlenmesi olan Köy Kanunu'dur. (Çelik, 2006), çalışmalarında kırsal alanları tanımlamış, kişi sayısının az olduğu, ekonomisi daha çok doğal kaynaklardan faydalanıp ve değerlendirmek için, doğal şartların, geleneksel değerlerin ve bağlantıların, sosyal hayatın faal olduğu, sağlık, haberleşme ve eğitim gibi sosyal imkânların yeteri kadar gelişmediği kentsel yerler olarak ele almıştır.

(OECD, 1988), çalışmalarında kırsal alanları incelediğinde nüfus yoğunluğunun her km² başına 150 kişiden az olduğu cemiyetlerdir. **OECD** bu tarif çerçevesinde bölgeleri, kişi sayısının %50'den daha çok kırsal toplumlarda yaşayan, kırsallığı daha çok topraklar, %15–50 arasında kırsal olan topluluklarda yaşayan önemli boyutta kırsal topraklar ve nüfusu % 15' den daha düşüğü kırsal toplumlarda yaşayan, topraklar kentselliği hakim yerler olmak üzere üç gruba ayırarak sınıflandırılmıştır.

DPT (2000), Devlet Planlama Teşkilatı ise kırsal alanları ekonomik kalitedeki etkinliklerin daha çok doğal kaynakların faydalandırılmasına dayandırıldığı, karşı karşıya ilişkilerin bağlantılı olarak daha geniş kapsamlı, yaşam şartlarının geniş boyutta alışkanlıklar ve âdete göre şekillendiği, teknik ve teknolojik ilerlemeler ile iktisadi, kültürel ve sosyal ilerlemelerin hafif bir hız ve rötarlı olarak gerçek olmuşluğu, ortamlar olarak ele almıştır.

DPT (2000)'e göre kırsal kalkınma hem bir eğitim hem de bir teşkilatlanma işidir. Kırsal alan kalkınmaya yönelik gerçekleştirilecek planlarda topluluğun ihtiyaçları göz ardı edilmemeli, planlar mecburiyetle onaylanmalıdır. Toplum istediklerini sahiplenmeyince kırsal alan kalkınma faaliyetlerine iştirak etmemektedir.

Gülçubuk (2002), kırsal kalkınmanın çalışmalarında temel ve esas hedefi, kırsal kesimin gelir yüzdesini arttırmak ve yaşam şartlarını iyileştirmektir. Bu yönde kırsal alanda istihdamın artırılması, insan membalarının geliştirilmesi, kırsal kesimin gelirini yükseltici yönde iktisadi faaliyetlerinin arka çıkabilmesi, yaşam şartlarının iyileştirilmesi, tesirli teşkilatlanma ve her seviyede katılımcılık önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmada yerel potansiyellerin geliştirilerek gelir ve iş yüzdesinin artırılması ise kırsal kalkınmanın esas amacıdır.

Bakırcı (2007), Planlı Dönem Öncesi (1920-1959) Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda kırsal alan nüfusunda büyük bir karmaşıklık söz konusuydu bu durumun ve ekonomik durumun iyileştirilmesi çalışmaları yapılmış ve hizmetler götürülmeye başlanmıştır. Söz konusu çalışmalar hem alt yapıya yönelik hem de ekonomik ve sosyal faaliyetlere yönelik olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kırsal kalkınmada bir yıkıntı kaldırma ve yeniden düzenleme dönemi olarak değerlendirmede bir sakınca bulunmamaktadır.

Başol (2001), 27 Mayıs 1960 sonrasında ülkenin kalkınmasında planlama yapılması gerekliliği görüşü o zamanki sivil ve askeri yöneticilerin ortak görüşü ile karara bağlanmıştır. O tarihten sonra ülkenin planlı bir şekilde gelişmeye başlaması için çalışmalar yapılmaya başlanmış ve Devlet Planlama Teşkilatı Ekim 1960'da açılmıştır. Sonraki dönemde 5 yıllık kalkınma planları oluşturulmuştur.

Sezgin (2007), kırsal alanların genel yapısı ve sorunlar ile çalışmalarında ülkemizdeki kırsal alanların genel durumuna ilişkin sonuçlar, kırsal alanda demografik yapı, yerleşim, altyapı, ekonomik yapı ve problemler açısından incelenerek ele almıştır.

Yukarıda yer alan çalışmalarda kırsal alanları ile ilgili esas ve önemli yasal düzenlenmeler, çeşitli tanımları, OECD çalışmaları, kalkınma ve mevcut kırsal sorunla ilgili analizler çalışmaları yapılmıştır, farklı ölçeklerin, Türkiye, TR-33 bölgesi ve Kütahya ilinin kırsal SWOT (GZFT) analizi yapılmıştır, ancak kırsal potansiyellerden yararlanma olanakları yönünden bir irdeleme yapılmamıştır.

2. KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

Kentsel alanlar ve kırsal alanlara dair temel kavramlar ve tanımlar üzerinde durulan bu bölümde, farklı açıdan kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Ayrıca kırsal alanların kentsel büyüme ve saçaklanma ile ilişkisi kurulmuştur. Bu ilişki kırsal alanların özelliğini kaybederek kentsel alanla birleşmesi sonucu ortaya kentsel saçaklanma ve yayılma alanları oluşmuş ve bunlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kırsal alanlar ile ilgili yasal mevzuatlara değinilmiştir bu kavramsal açıklama olamaz ancak kavramların yer aldığı mevzuata yer verilmiştir. Son olarak da kırsal dönüşüm tanımı yapılarak, tarihsel süreç dönemleri incelenerek ve dünya örnekleri sunularak kapsamlı bir literatür araştırması yapılmıştır.

Kırsal alan, kır yerleşmeleri ve kırsal kalkınma olguları; fiziksel, sosyal, ekonomik ve idari çok yönlü ve çok bileşenli olduklarından, bunların tanımlanmasında pek çok kriter ve faktör etkin rol oynamaktadır. Belirtilen kavramların bu niteliği, bir yandan tanımlamalarda çeşitliği sağlarken diğer yandan zaman zaman kavram karmaşasını da beraberinde getirmektedir. Bu bakımından kırsal alanları, kırsal yerleşmeleri veya kırsal kalkınmayı ayırt etmek çok kolay görünmemektedir. Bu nedenlerdir ki özellikle şehirleşme olgusunun hızlandığı ve yaygınlaştığı son birkaç yüzyılda çok sayıda ve sıkça tanımlama teşebbüsleri gerçekleştirilmiş olmasına rağmen ortak bir tanımlama ortaya konulmamıştır, bunun da ötesinde yeni unsurların da devreye girmesiyle kavramsal açıdan karışıklık artarak devam etmiştir.

İktisadi olarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerini simgeleme eden ve küçük nüfus miktarıyla karakterize edilen kırsal yerleşmelerin yanına, önceleri ticaret, sonraları sanayi ve hizmetler sektörleriyle karakterize edilen ve büyük nüfus gruplarını barındıran şehir yerleşmelerinin eklenmesiyle adı geçen bu iki yerleşme olgusu, ayrı temsil özelliklerine rağmen bir yerleşme bütünlüğü zarfında günümüze kadar gelmiştir (Bakırcı, 2007).

1750 sanayi devrimiyle birlikte, o döneme kadar küçük ölçekte ve kırsal alanda gerçekleştirilen atölye tipi imalat sektörü yerini sekonder sektör olarak adlandırılan sanayi tipi imalata bırakmış, büyük nüfus kitlelerinin muayyen merkezlere

toplanmasına olanak tanıyan bu gelişme ise çok nüfuslu ve çok meskenli yerleşmeleri, yani şehirleri ortaya çıkarmıştır (Bakırcı, 2007).

Sanayileşme sonrası yoğunlaşan şehirleşme faaliyetleri, o güne kadar birbirinden bağımsız değerlendirilen bu iki unsurun birlikte ve karşılaştırılarak değerlendirilmesine temel oluşturmuştur. Bu bakımdan kırsal alan, en kolay tanımıyla sınırları daha belirgin olan ve karşıtı sayılan unsurdan yola çıkılarak "şehir dışında kalan" alan olarak değerlendirilmiştir (Bakırcı, 2007).

Şüphesiz tanımlama farklılıkları, sadece ülkeler arasında ve idare tanımlarında değil aynı zamanda konuyu ele alan bilim disiplinlerine üye bilim adamları arasında da önemli farklılıklar göstermektedir. Coğrafya, Sosyoloji, Şehir Planlama, Bölge Planlama, İktisat vesaire gibi bilimlere mensup bilim adamları ve araştırmacılar kendi metot ve bakış açılarına göre tanımlamalar yapmış ve yapmaya devam etmektedirler. Bu farklılıklar sebebiyle gün gittikçe ortak ve mutabakata varılabilecek bir tanım yerine farklı unsurların dahil etmesiyle kırsal alan ayrımının daha da karmaşık bir hal aldığı söylenebilir.

Günümüzde kırsal ve şehrsel olarak belirginleşen yerleşme tipi ayrımında kavramsal anlamda bir problem gözükmemekle birlikte bu unsurların ayrımında gözetilecek kriterlerin niteliği daima bir ikilemi ve karşılığı getirmiştir. Bu konu gerek dünyada gerekse ülkemizde sıkça ele alınmış bir yandan çeşitli bilim dallarına mensup bilim adamları, diğer yandan konuyla ilgi çalışmalar yürüten ulusal (DİE, DPT) veya uluslararası kuruluşlar (FAO, AB, BM, OECD) tarafından değişik ayrım kriterleri geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

Dünyada kırsallık olgusu söz konusu olduğunda üç temel unsurun ön plana çıktığını görmekteyiz (Bakırcı, 2007);

- Kırsal yerleşmeler (Rural settlements)
- Kırsal alan (Rural area)
- Kırsal Kalkınma (Rural development)

2.1. Kırsal Yerleşmeler

Kırsal yerleşimlerin ayırt edilmesinde kullanılan kriterlere göz atıldığında, dünyada bu yerleşmelerin hususiyetlerinin ortaya konmasında ilk önce nüfus özellikleri olmak üzere ve ardından idari işlev ve iktisadi işlevlerin sık sık kullanılan kriterler olduğu gözükmemektedir. Adı geçen üç kriter de yine kendi içinde değişik unsurlar barındırmaktadır.

Örnek olarak Nüfus Özellikleri kriterinde;

- Nüfus miktarı
- Nüfus yoğunluğu
- Nüfus işgücü yapısı (istihdam)
- Nüfus sosyal yapısı takımı farklı alt unsurları esas alınmak biçimiyle, bazen sadece biri bazen de az kısmı birbiriyle bağlantılı olarak kullanılmaktadır (Bakırcı, 2007).

Kırsal yerleşmelerin ayırt edilmesinde "Nüfus Miktarı" hem dünyada hem de yurdumuzda sık sık kullanılan tanımlama kriteri olarak öne çıkmaktadır. Yurdumuzda Cumhuriyet Dönemi ardından kır-şehir farklılıkları ele ilk kez resmi kaynaklı olan "Köy Kanunu"nda kriterler olarak ilk başta nüfus büyüklüğü seçilmiştir. 1924 yıllarında onay alınan ve Cumhuriyet Döneminin, kırsal alan doğrultusunda esas ve önemli yasanın düzenlenmesi olan Köy Kanunu; köyü başta bir müstakil bir uzuv olarak kabullenmesi, bahsi geçen bu yerleşimler yönetsel bir hüviyet sahiplenmek sebebiyle onlara şahsi mülkiyet hakkı sunması, kırsal alanlar veya köyler yeni yönetmelikte yer aldığı önemi gerçekleştirmek ve istikrarını ortaya çıkartmasıyla birlikte, kır yerleşmelerine müteveccih bir açıklama getirmesi açısından da farklı bir ehemmiyete sahiptir (Bakırcı, 2007).

Köy Kanunun 1. maddesinde köyün nüfus miktarı açısından tanımlarken "nüfusun 2000'den az yerleşmeleri köy" olarak kabul etmekte, yine aynı madde sadece köyü değil kasaba ve şehirleri de nüfus miktarlarına göre bölümlemektedir. Buna göre; nüfusun iki bin ve yirmi bin aralarında olan yerleşmeler "kasaba", nüfusu yirmi binden fazla olanlar da "şehir" olarak tanımlanmaktadır (Bakırcı, 2007).

Kanunun ikinci maddesinde; "okul, cami ve otlak gibi ortak malları bulunan ve aynı yerde toplu bir şekilde veya düzensiz be karışık evlerde oturan insanlar bahçe ve tarlalarıyla beraberinde bir köy oluşturup ortaya çıkartılar" denilmekte, yedinci maddesinde ise; "köy, farklı yerlere taşınabilen veya taşınılmayan mallara sahip olan ve işbu kanun ile kendisine verilen işleri yapan başlı başına bir varlıktır, bu durumda buna kişisel tinsel denir" ifadesi kullanılarak aynı zamanda köye özgün bir yapı karakteri kazandırılmıştır (Bakırcı, 2007).

Kırsal yerleşmelerin ayrımında kullanılacak nüfus miktarı sınırının ne kadar olacağı konusu kuşkusuz sadece yurdumuzun değil dünya genelinde de bir sorun teşkil etmektedir ve hatta sınır konusu bile farklı ülkelerde farklı ele alınmakta ve kullanılmaktadır. Örneğin; İsviçre ve Danimarka'da 200 nüfuslu bir yerleşme şehir olarak değerlendirirken, Japonya'da 30.000 nüfuslu bir yerleşim birimi şehir sayılmaktadır.

Zaman zaman araştırmacılar, sadece 2000 nüfusa kadar olan yerleşmelerin köy sayılmasıyla yetinmemiş, belirtilen nüfus sayısına kadar olan yerleşmelerinde kendi içinde kümeler ayırarak incelemişlerdir. Bu yaklaşıma göre; idari özellikler bakımından köy yasasına göre nüfusu 2000'in altındaki yerleşmelere köy adı verilmekte ve bu yerleşmeler üç grupta incelenebilmektedir. Bunlar;

- Nüfusu 150-2000 arasında olanlar (Köy Kanununa bağlı yerleşmeler)
- 150'den az nüfuslu köyler (çiftlik, mezra, kom, oba)
- Yarı göçebe topluluklar (bunlar, Köy Kanunu dışında kalırlar, hayvancılıkla geçinen topluluklardır, mevsimlere göre yer değiştiren çoklukla çadır yaşıntısı sürdüren köylü nüfus guruplarıdır) (Bakırcı, 2007). Bir köy yerleşmesi Türkiye-Kastamonu örneği Şekil 2.1'de gösterilmektedir.

Şekil 2.1. Kırsal Yerleşme Türkiye- Kastamonu (URL 1)

2.2. Kırsal Alan

Kırsal alan tanımında çoklukla nüfus limiti ve ölçüsü belirlemiştir. Nüfusu muayyen bir sınırın aşağısında olunca o yerleşmeler kırsal alan olarak karar verilmiştir. Bu vaziyette nüfusu çok, fakat gelişmişlik konusunda pek gelişemeyen yerleşim yerini kent saymak gerekecektir. Bu nedenle, kırsal alan tarifinde nüfusu özen göstererek ve bu nüfusun yaşam niteliğini ortaya koyan objektif değişkenler geliştirilmelidir.

Avrupa Birliğinin **(AB)**'de kırsal alan çok değişik yapılara ve işlevlere sahne olan karmaşık yerler olarak çalışmaktadır. Kırsal alanlar, insanlar birbiriyle ve doğanın beraberinde girdiği türlü etkileşimlerin üzerinde belli ettiği mekânlardır. Bu yerler, genellikle tarım ve ormancılığın öncelikli ve başta olduğu ama bunun yansısı turizm, büyük olmayan sanayinin ve bunlara benzer diğer iktisadi çalışmalarının da mühim olduğu, üzerinde insanlar köy, sosyal yapılar ve pazar gibi yerleri yükselttiği, ekolojik yönünden değerli ve kentli insanlarla da daima etkileşim durumunda olunan yerlerdir. Şekil 2.2'de kırsal alan için İsviçre'den bir kırsal alan örneği gösterilmiştir.

Şekil 2.2. Kırsal Alan İsviçre Örneği (URL 2).

Kırsal alanlarda, kişi sayısının az olduğu, ekonomisi daha çok doğal kaynaklardan faydalanıp ve değerlendirmek için, doğal şartların, tradisyonel (geleneksel) değerlerin ve bağlantıların, sosyal hayatın faal olduğu, sağlık, haberleşme ve eğitim gibi sosyal imkanların yeteri kadar gelişmediği kentsel yerler olarak da tanımlanabilmektedir (Çelik, 2006).

Kırsal alan, sınırları daha bariz olan ve karşıtı sayıları unsurdan yola çıkılarak şehirler dışında kalan dalları ve idari yapılanmalarla kır-şehir tanımlamaları ve ayırım kriterleri çeşitlilik kazanmış ve her defasında yeni unsurların katılmasıyla oldukça zenginleşmiştir. Bugün dünyada kırsal ve şehrsel tanımlaması ayırımında mutabakata varılan bir durum söz konusu değildir. Dünyada ve Türkiye’de kırsal alanın tanımlanması konusu sık sık ele alınmış, bir yandan çeşitli bilim dallarına mensup bilim adamları, diğer yandan konuyla ilgili çalışmalar yürüten ulusal (Türk İstatistik Kurumu (**TÜİK**), Devlet Planlama Teşkilatı (**DPT**) veya uluslararası kuruluşlar Gıda ve Tarım Örgütü (**FAO**), Avrupa Birliği (**AB**), Birleşmiş Milletler (**BM**), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, ya da İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (**OECD**) tarafından değişik ayırım kriterleri geliştirilmiş ve kullanılmıştır (Yörür, 2008).

Dünya ölçeğine yaklaşıldığında OECD’nin kırsal alanlar için geliştirmiş olduğu tanımlamanın umumi anlamda bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bahsedilen tarife nazaran kırsal yerleşmeler nüfusun yoğunluğu km² başı 150 kişiden az olduğu

cemiyetlerdir. **OECD** bu tarif çerçevesinde bölgeleri, kişi sayısının %50'den daha çok kırsal toplumlarda yaşayan kırsallığı daha çok topraklar, %15–50 arasında kırsal toplumlarda yaşayan önemli boyutta kırsal topraklar ve nüfusu % 15' den daha az olan kırsal toplumlarda yaşayan topraklar kentselliği hakim yerler olmak üzere üç gruba ayırarak sınıflandırılmıştır. OECD'nin bu gruplandırmasının yanı sıra, 1988 yıllarında yayına giren Kırsal Toplumun Geleceği isimli simsariye belgesi kırsal alanları milli ekonomilerle bütünleşmiş olma seviyesine göre sınıflandırmıştır. Buna dayalı olarak; birinci kategoride olan bütünleşmiş kırsal alanlardır ve özellikleri: gün gittikçe artan bir nüfus, tarım dışında diğer sektörlerle güvenen bir istihdam, ayrıca toprağın işletmesinde tarımın henüz önemli etkene sahip olması, kültürel, sosyal ve çevresel miras açısından tehditlerle karşıt kalmak ve büyük şehirlere yakınlık bu tür alanların özellikleri olarak sıralanabilir. İkinci kategori ise orta düzeyde kırsal alanlardır ve oldukça kentsel alanlardan mesafeli, tarım ve tarım haricinde sektörlerin başka bir biçime ve durma orantı karışımı bir iktisadi yapı, büyük ölçekte tarım arazileri ile karşılanması, bu çeşit alanlarda göze gelen kalitelerdir. Üçüncü kategoriyse çok uzakta kırsal alanlardır ve çok az miktarlı nüfus yoğunlukları, çok az miktar gelir düzeyi, yaş ortalaması yüksek bir nüfus, tarıma dayalı işgücü ve ekonomi, düşük ve az ana hizmet göstermek, etraftan izole olmaya neden olacak topoğrafik hususiyetler bu çeşit yerlerin hususiyetleri olarak anılabilir (Yörür, 2008).

Kırsal alan, nüfusun yaşam niteliğini öne çıkartmaya yarar çevre, ekonomik yapı, coğrafiye, kentleşme düzeyi ve kent merkezine olan mesafe gibi değişkenler de tariflerde etkisini göstermektedir (DPT, 2006). Kırsal yerler maalesef arazi bölümü olarak ele alınıp, zirai ürün simgeleme, arazi kullanımı, mesafe açısından kentlere olan yakın olması, sosyo-kültürel hususiyetlerine bağlı olarak sosyal simgeleme, alışkanlıklar, ekonomik çalışmalarda çeşitlilik, nüfus düşmesi ve göç gibi ölçütlere dayanarak da değerlendirmektedir. Bütün bunlarla bir arada, kırsal alanı ilgilendiren bütün çalışmalar mekânsal bir boyutta gerçekleşmektedir (Yalçın, 2009).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ise kırsal alanları; ekonomik kalitedeki etkinliklerin daha çok doğal kaynakların kıymetlendirilmesine dayandırıldığı, karşı karşıya ilişkilerin bağlantılı olarak daha geniş kapsamlı olduğu, hayat şartlarının geniş boyutta alışkanlıklar ve âdete göre şekillendiği, teknolojik ve teknik ilerlemeler ile iktisadi, kültürel ve sosyal ilerlemelerin hafif bir hız ve rötartlı olarak gerçek olduğu

ortamlar olarak tarif etmektedir (DPT, 2000). Bir başka ifadeyle, Devlet Planlama Teşkilatınca ülkemizde kırsal alan kitlesine giren, kentsel yerleşim yerlerinin dışında kalan yerler olarak ele alınmıştır.

Kırsal alanlar; kırsal yerleşik alanlar ve bu yerleşik alanlarda yaşayan, kentsel alanların da dışında kalan tüm topraklar olarak tanımlayabiliriz. Kırsal yerleşimler bu bahsedilen kırsal alanlardaki az nüfuslu yerleşimlerdir. Kırsal alanı, kentsel olmayan topraklar olarak tarif edebiliyoruz. Kentsel alanlar yoğunluğu yüksek olan alanlardır ve ekonomik güç bu yerlerde düzenlenmiş olur. Kırsal alanlar ise ortak özellikleri, genellikle ekonominin tarım ve hayvancılığa bağlı olmasıdır, nüfus yoğunluğunun az olması, saklı ve göze pek gelmeyen işsizlik, gelir azlığı, büyük hane halkı ve sosyal ilişkilerin geleneklere nazaran yürütülmesidir. Ülkemizde çalıştırma ve iktisadi açısından daha çok tarıma bağlı, kent pozisyonunda değerlendirilen, kırsal hayat şekillerinin geniş olduğu bazı ilçe ve il yerleşim üniteleri kırsal alan kalitesindedir. Ayrıca, kırsal alan pozisyonunda değerlendirilen birtakım yerleşim üniteleri de turizm ve sanayi alanında ilerlemiş kentsel alan kalitesi sergiye koymaktadır yani, Türkiye’de mukayese edebilir kırsal kalkınma sayım bilimlerinin oluşturulması için ülke şartlarına uygun, en azından istatistik hedefli bir kırsal alan tanımı lüzum göstermektedir (Yörür, 2008).

Kırsal alanlar, daha evvel ulusal mekânda kentsel gelişme odakları dışında kalan, ekonomik gelişmeyi geriden izleyen alanlar olarak tanımlanmaktalardı. Küresel ekonomik süreçlerin yayılmasında kırsal alanlar değişime inat eden ekonomik ve toplumsal yapılarıyla pürüzlü ortamlar sunmaktaydı. Bugün ekonomik politikalar, kırsal alanları küresel ekonomi içine dahil etme yönünde ilerlemektedir. Devletin koruyucu desteğinin azalmasıyla, kırsal alanlar da kentlerle birlikte küresel ekonomi içinde etkin alanlar olarak yerlerini almaktadır. Tarımsal politikalar üretimi serbest piyasa içine çekmekte, kırsal alanlar ulusal ve ulus ötesi yatırımlar için alımlı ve cazip yerler olarak görülmektedir.

Teknik gelişmelerin ve iletişim imkânlarının fazlalaşmasıyla kentten farklı bir kırsal toplumsal yapı gücünü kaybetme durumundadır. Buna karşılık kırsal alanların yerel potansiyellerinin önemi üzerinde durulmakta, kırsal alanların yerel güçlerinin harekete geçirmek ehemmiyet kazanmaktadır (Öğdül, 2007).

Kent Bilimleri Sözlüğünde yapılan açıklamalara dayanarak kırsal alan, üretim faaliyetleri tarımsal aktivitelere dayalı oluyor, kırsal nüfusun hayatını sürdürdüğü ve çalıştığı yer olarak tanımlanırken kırsal toplum ise çoğunlukla köylerde yaşayan, esas kentlerin daha bütünüyle kentleşmemiş komşu alanlarında da görülen, başlıca çalışma alanı tarımsal ve hayvancılık faaliyetleri olan, karşı karşıya ilişkilerin sürüp gittiği, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmemiş olduğu insan toplumu olarak tarif edilmektedir (Keleş, 1988).

Bu duruma dayalı olarak;

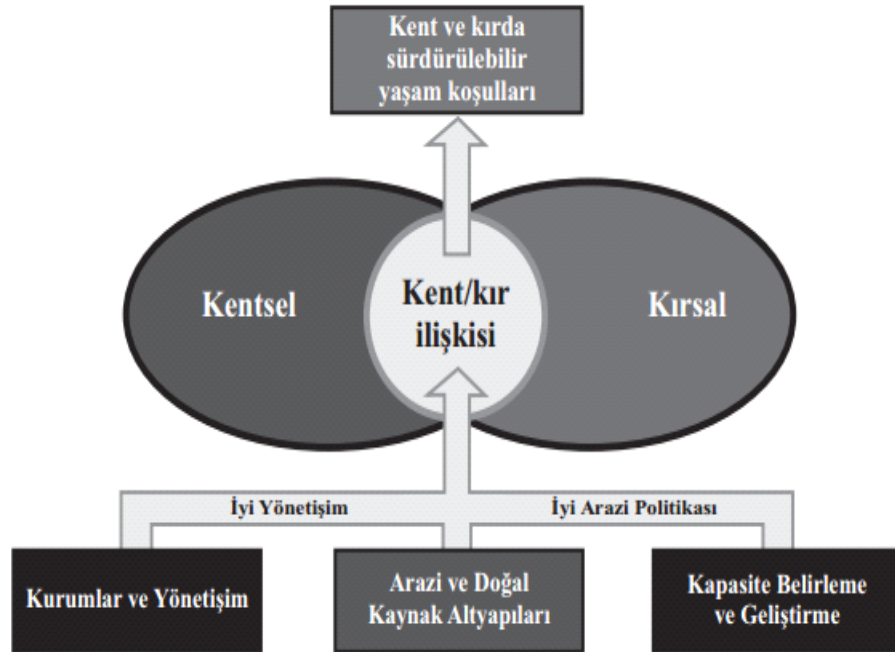
- Kırsal olan bölgelerde hayat ve iktisadi çalışmaların oldukça büyük bir kısmı natürel kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine dayanmaktadır.
- Kültürel-toplumsal-ekonomik ilerleme süreci, oldukça ağır bir hızla ilerlemektedir.
- Görenekler ve geleneklerin, hayat ve yaşam şeklini ve sistemine etki gücü oldukça çoktur.
- Teknolojik ilerlemenin hayata ve üretime yansıma yatkınlığı zaman limiti ile büyümektedir. İnsanoğlu bağlantılarında karşı karşıya ilişkiler bağlantılı olarak oldukça yaygındır (Akdoğan, 2014).

Bugünümüze kadar küresel boyutta kentlerin coğrafî, bölgesel, kültürel ve sosyal başlıkları eriten partner ayarlar ve teknolojiler açısından gelişmesi, kentsel yaşamın ve bu yaşamı taşıyan fiziksel kurgunun bütün yeryüzünde benzer ve aynı olan kalitelerde gelişmesine ve tanımlanmasına neden olmuştur. Bu açıdan kelime anlamına bakıldığında kent dışı alanlar olarak kentlerin karşısında gösterilen ve yöresel dokunun uygun fiziksel yapıyı şekillendirdiği kırsal alanlara yönelik benzer örnekler açısından tanımlama yapmak bu yerlerin başta getiren kimliklerini tanımlamak adına yararlı olacağı düşünülmektedir (Akdoğan, 2014).

Kırsal alanlar, doğal kaynakları, başta olmak üzere büyük ölçüde yeşil alan ve büyük ormanların vesilesiyle kentlerin oksijen ihtiyacını karşılayan yerleridir. Global ısınmadan kaynaklanan mevcut doğal kaynakların ilerleyen zaman içerisinde tahrip olma riskiyle karşı karşıya, bölge planlamada bu konuda önemli bir rol oynamaktadır. Çeşitli doğal kaynaklar ormanlar veya nehirler gibi bölgelemenin

natürel bileşenleri olarak göze gelmekte ve kırsal topraklar doğal sirkülasyon sistemlerinin esas özelliği, kasaba ve şehirler ise sirkülasyon sisteminin yapay üretilmiş kesimleri olarak anlatmaktadır.

Kırsal yerleşmeler ise umumi anlamda şehirlerin dışında kalan tüm yerleşmeleri içine alan geniş bir mekânı anlatmaktadır. Ülkemizde bu yerleşmeler köy ve köy-altı üniteler olmakla beraberinde, kır yerleşimlerinin en çok köy olarak isimlendirilmektedir. Bu yerleşimler farklı faktörlere göre (iklim mntıklarına, bitki örtüsüne, topoğrafik yapıya, sosyo-ekonomik yapıya, arazi mülkiyetine, doğal afetlere maruz kalma seviyesine, tarım ve ulaşımın seviyesine) göre birtakım hususiyetler göstermektedir. Ancak günümüzde yaşanan gelişimler, kırsal çevrelerin kentliler için hem odak merkezi hem de bir takım ölçeklerdeki yatırımlar için uygun mekânlar haline gelmektedir. Konu olarak yatırım kararları alırken kırsal yerleşmelerin yöresel doku ve peyzaj kimliğinin örtüşmediği görünmektedir (Akdoğan, 2014). Şekil 2.3’de kentsel ve kırsal alan bağlantısını gösterilmektedir.

Şekil 2.3. Kentsel-Kırsal Alan İlişkisi (Marakeş Bildirgesi, 2013)

- Kırsal alan, gerçekte belirli objektif öğeleri olan bir yerdir.
- Kırsal yerlerde ekonomik ve hayat faaliyetlere bağlı olan natürel üretim kaynaklarının değerlendirilme ve kullanımı gerçekten önemlidir.

- Birtakım faktörler (toplumsal-ekonomik-kültürel) gelişim esnasında, hızlı işlememektedir.
- Teknolojik yönde gelişmenin yavaş ilerlediği bir alandır.
- Yaşam şeklinde ve hayat standartlarında gelenek ve törenlerin etkilerinin oldukça yüksek olduğu bir alandır.
- Yaşam şekli ve kullanım biçimi zaman zaman gelenekseldir.
- Toplumsal yönde de çoğunluktadır (Mamunlu, 2001).

2.3. Kırsal Kalkınma

Toplum hem geçmişte hem günümüzde çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır ve bu sorunları çözebilmek için çeşitli çözümler bulmaya çalışmıştır. Kalkınma deyimi de bu şekilde doğmuştur.

Kalkınma deyimi zamanla farklılık göstermiş ve zenginlik kazanmıştır. Ancak yeryüzünde bazı ülkelerin gelişmişlik düzeylerin değişmesi nedeniyle kalkınmada bir takım konular (yaşam türlerinin, ekonomik durumlarının, coğrafi yapılarının; özetle gelişmişlik seviyelerinin) ve çeşitli yeni kavramlar kazanılmıştır. Bu çeşitli kavramların tanımları da her ülkede farklılık göstermiştir. Kalkınma hudutları ve neticesi olmayan, iktisadi, kültürel toplumsal ölçüleri olan hareketli bir sürecin olduğunu söyleyebiliriz.

Kalkınma olgusunda yer alan ve bazı gruplara uyan “Kırsal Kalkınma” kavramı yeryüzünün hem gelişmekte hem de gelişmiş olan ülkelerinde ilgi ve kabul gören bir kavramdır. Yeryüzünde onaylanan kırsal kavram ayrımı yoktur. Bu kavram dünden bugüne çeşitli yollardan ve hedeflerden kullanılmış ve tanımlanmıştır (Bakırcı, 2007).

“Kırsal kalkınma” kavramı son 15-20 yılda gündem konusudur. Yeryüzünde tüm insanlığın mutlu ve ferah yaşam isteği ve belirli stratejilerle kırsal alanlarda yaşam sürenlere yönelik kalkınma arayışları hızlanmış olmaktadır. Artık, dünyada oluşan kırsal alan sorunu, yalnızca sorunu yaşayanların ve sorunlarla karşı karşıya kalanların yaşam şartı değildir. BM, DB, AB, Hükümetler ve Gönüllü Kuruluşlar kırsal

kalkınma olgusu için çok çalışmışlardır. Zamanla bilgi paylaşma durumuna gelmişlerdir (Gülçubuk, 2002).

Kırsal kalkınma kavramı çeşitli faktörlere göre (bölgesel toplumlarca ve farklı ülkeler ve uluslararası kuruluşlara göre) yöresel yönde tarifleri yapılmıştır. ‘Toplum Kalkınması’ tanımı ilk defa BM Örgütüncü tarifli yapılmış ve ‘Kırsal Kalkınma’ olarak da kabullenmiştir. Bu tanıma, genel bir açıdan bakıldığında toplum kalitesinin kırsal olup olmadığı rastlanmaktadır. Bu tanıma nazaran kırsal kalkınma; “küçük toplulukların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek maksadı ile giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir” (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Kırsal kalkınmanın farklı tanımları milli kapsamda sivil toplum ve devlet kuruluşlarınca yapılmıştır. Kırsal kalkınmada Kırsal Çevre Derneğinin bu alanlarda hayatını devam eden ve geçimini bu sektörden sağlayan veya aynı kırsal işlerden elde edilen toplulukların hayat standartlarına kavuşturulması için ve bu yönde bir ihtiyaç duygusunun oluşturulması ve bu duygu doğrultusunda her yönde çaba harcamaları için bütün yardımın yapılması ile demokrasiye uygun yöntemden bu toplulukların kalkınmalarını gerek iktisadi gerek kültürel ve sosyal yönde mücadeleyi sağlaması gözüyle bakan ve esasta kır-kent aralarındaki birtakım farklılıkların (ekonomik ve sosyo kültürel) en uygun balans ve istikrara gelmesini, kırsal nüfusun kalkınmasını, istihdam ve göç gibi sorunların çözmeyi hedefleyen siyasi bir seçim olarak kabul etmektedir.

Türkiye’de kalkınma planlarını hazırlayan bir birim olan DPT kalkınma planları kapsamında oluşturduğu “Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu (ÖİKR)” ile kırsal alanlar ve kırsal kalkınma tanımlarının yer aldığı raporlar sağlamaktadır. VIII. BYKP Kırsal Kalkınma ÖİKR’de kırsal kalkınma (DPT, 2000).

- Kapsamları olan toplumsal, ekonomik ve kültürel ilerleyen bir aşamadır.
- Üniversal boyutlar, denklik ve istikrar (adalet) prensipleri ile geliştirilmeleri kırsal hayat seviyesidir.

- Kırsal emek haklarını aldığı doğurucu bir istihdam şeklidir.
- Geliştirilen yaşam düzeyi kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılmasıdır.
- Kırsal alanda sefilliğin ve yetersiz beslenmenin sıfıra indirilmesidir.

Kırsal kalkınma genellikle kırsal alanlarda yaşayanların temel faaliyetleri olduğu için tarıma dayalı kırsal kalkınma şeklinde algılanmaktadır. Ara ara kırsal nüfusun ekonomi açısından etkisi ve zirai gibi faaliyetlerin kırsal alanda kalkınması açısından önemine dikkate alınır, kırsal alanın tarımdan indirgemenin ve tek başına düşünmenin muhtemel olmadığı iddia edilerek ‘tarımsal kalkınma’ kırsal kalkınmanın alanında kullanılmış, bu sebeple kırsal nüfusun kazanç oranını artırması için, tarım sektöründe verimliliğin artırılması, kontratlı üretim kapsamında tarım-sanayi bütünleşmesi gerçekleşerek birtakım tarımsal ürünlerin işleme ve marka kreasyonunun daha da iyileştirilerek pazarlanmasına değer verilmesi lazım olduğunu belirtilmiştir (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Konu kırsal kalkınma olursa eski zamanlarda günümüzden daha fazla kırsal alanda hayatını devam edenlerin yaşam standartlarını, gelir seviyelerini, refah düzeyini artırmaya bağlı politikalara önem verilmiştir. Fakat bugüne kadar çevre problemlerinin da açığa çıkması ve kırsal bölgede hayatını sürdürenlerin ekonomik ve toplumsal çalışmalarının çoklukla natürel kaynaklara ve doğal şartlara bağlı olarak sürdürmeleri nedeniyle sürdürülebilir kalkınma ile kırsal kalkınma işi birbirinin içinden asıl ve hakiki taze bir kavram olarak ele alınmış sürdürülebilir kırsal kalkınma önem sahibi olmuştur. Kırsal kalkınmada dünyada ve Türkiye’de uygulanan politikalarda kırsal alanlarda yaşayanların ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmenin yanında doğal ortamların korunması ve sürdürülebilir olarak doğal kaynak kullanımı konusuna önem verilmiştir. Bu nedenlerle kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik birlikte algılanmaya başlamıştır.

Nüfusun önemli bir kısmı geçimini tarımdan sağlandığı olarak bilinen kırsal alanlar, aynı zamanda sık sık kullandığı doğal kaynakların bulunduğu yerlerdir. Bu sebeple, doğal kaynakların korunmasını sağlamak ve çevreye uyumlu hale getirebilmesi için zirai birtakım teknolojileri kullanmak, erozyona karşı birtakım tedbirler almak, plansız toprak kullanımını engellemek, çevresel üretimi çoğaltmak, doğal kaynakları

hesaplı kullanmak ve orman bölgelerine dikkat etmek kırsal kalkınmanın kapsamındaki önemli unsurlar şekline uymaktadır (Gülçubuk, 2002).

Aslında, hem bir teşkilatlanma hem de eğitim işidir kırsal kalkınma. Kırsal alan kalkınmaya yönelik yapılması gereken planlarda toplulukların ihtiyaçları göz ardı edilmemeli planlar mecburiyetle onaylanmalıdır. Toplum istediklerini sahiplenmeyince kırsal alan kalkınma faaliyetlerine iştirak etmemektedir (DPT, 2000). Sürdürülebilirlik kavramının yanı sıra, kalkınmaya yönelik diğer vurgulayıcı terim “katılımcılık” tır. Katılım bundan sonra kalkınmayla irtibatlı bütün projelerin esas bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu çerçevede “katılımcı kırsal kalkınma”nın asıl ulaşmak istediği (yerel halka); gereksinimlerin ne olduğunu, tam olarak ne zaman ve nerede olduğunu, kalkınma programlarını tatbik edeceklerini tayin etme fırsatı veren kalkınma yaklaşımı olarak kabul edilmektedir (Gülçubuk, 2002)

Buraya kadar yapılan tariflerden da anlaşıldığı gibi kırsal kalkınma konusu daha kapsamlı bir çerçevede değerlendirilmektedir. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi dokümanında kırsal kalkınmayı; kırsal alanlarda sürdürülebilir natürel kaynakların yararlanmasını beyan ederek, hem kırsal kesimin içine doğarak ve yaşam şartlarının yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farkını aza indirerek, hem de bazı değerlerin (çevresel ve kültürel değerlerin) korunmasına ve geliştirilmesine özen gösteren ve birtakım yerelde farklılıklara giren faaliyetleri (kültürel, ekonomik ve sosyal) hususiyetleri, gereksinimleri, hareketleri ve potansiyelleri göz önünde bulundurarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan etkinlikler tümünü beyan edilmektedir (DPT, 2000).

Gerek BM Örgütü, DPT’nin yaptığı tanımlardan, gereğinde birtakım bilim adamları aracılığıyla toplum kalkınması için bazı görüşlerden ilham alarak, yönelik fikirlerden ilham alarak, kırsal kalkınma şu şekilde tanımlanabilir: Kırsal kalkınma; “ kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan bütün yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşıdır” (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004)

2.3.1. Kırsal Kalkınmanın Önemi ve Amacı

BM'nin, yeryüzü nüfus hesaplamaları ile alakalı olarak 2006 yılında hazırlamış olduğu raporda, 2050 yılına kadar dünya nüfusun dokuz milyarı geçeceğini açıkça söylemektedir. Bu hızla artan nüfusun bir şekilde gıda ihtiyaçlarının karşılanması için tarım sektörü çok önemli bir role sahiptir ve bu hayati rolü korumaktadır. Tarımsal çalışmaların devam edebilmesi ve üretimin sürekli olmasını, üretimin ortaya çıktığı yerde hayatlarını devam eden üreticilerin ve ailelerin hayat koşuluyla doğruca ilişkilidir. Sanayileşme, hızla artan nüfus ve git gide biten yenilenemeyen kaynaklar, insanlarına geleceğe yönelik olarak bilinçli ve toplu ilerleme zorunluluğu ile yüz yüze bırakmıştır (Yaşar, 2007).

Çevre, global kirlenmeler, dramatik göç başlamaları; her toplumu ve her ferdi doğruca ilgilendiren hale gelmesi için dikkat etmesi gereken bir takım sorunlar (toprak kirlenmeleri, içilebilir su kaynaklarının sınırlılığı ve dezavantajlı nüfus grupları)'dır. Bahsi geçen bu problemler, oldukça büyük bir boyuta gelmektedir ki yerel halkların ve ulusların tek başlarına çözebilecekleri değildir. Global bir çalışmanın, stratejinin gerek duyduğu bu sorunlar, fakat global yaklaşımlar ve ulusal önceliklerle halledilebilir duruma gelmiştir. Burada da, kırsal kalkınma çalışmaları başta olup devreye girmektedir (Gülçubuk, 2002)

Kırsal alanlar, insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için yeryüzünde bazı sosyal ve ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü, nüfus yoğunluğu az olan, doğal çevrenin tahrip edilmediği, kentlerin dışında bulunan bölgelerdir. Kırsal alanlar; canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için, doğal çevrenin korunabilmesi için, bir çeşitliliğin devamı ve doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi için mahsus son yıllarda özel öneme sahip coğrafi alanlar olarak görülmektedir. Kırsal alanlar; ekolojik dengenin sağlanması ve döngünün devam etmesi, üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, doğal kaynaklardan fayda sağlanması, çevre kirliliğinin önüne çıkabilmesi, kalıntı ve atıkların yönetimi, yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesi gibi önemli fonksiyonları üstlenmektedir.

Kırsal kalkınmanın temel ve esas hedefi, kırsal kesimin gelir yüzdesini arttırmak ve yaşam şartlarını daha da iyileştirmektir. Bu yönde kırsal alanda iş gücünün

artırılması, insanı kaynakların geliştirilmesi, kırsal kesimin kazancını arttırıcı yönde iktisadi faaliyetlerinin araka çıkabilmesi, yaşam şartlarının iyileştirilmesi, tesirli teşkilatlanma ve her seviyede iştirak etmeleri önemlidir. Sürdürülebilir kalkınmada yerel potansiyellerin geliştirilerek gelir ve iş yüzdesinin arttırılması ise kırsal kalkınmanın esas amacıdır (Gülçubuk, 2002).

Diğer tarafta kırsal alanlarda yaşayanların hızla değişen dünyaya uyum sağlamaları, bu değişimler karşısında dezavantajlı grupların ortaya çıkmaması hedefiyle, ulusal kalkınma planlarına entegre olarak kırsal kalkınma politikalarının oluşturulması kaçınılmaz olmuştur.

Kırsal kalkınma ilkeleri; kırsal alanda bulunan toplulukların birtakım faaliyet imkânlarını (kültürel, ekonomik ve sosyal) iyileştirmek, bu toplulukları ulusal hayat seviyesine yetiştirmek, onların ulusal ilerlemeye tümüyle iştirak etmelerini sağlamak üzere, toplum ve devlet uğraşların elde edilen sonucu ortaya çıkan gelişmeyi ihata eden politikalardır (Gülçubuk, 2002)

Kırsal kalkınma için ulusal politikalar hazırlanmalı ve istikrarlı bir biçimde uygulanmalıdır. Kişinin maddi durumunu, konut, sağlık, eğitim, insanca yaşamak için yeterli ve düzenli beslenmek ve yaşanabilir ortamda sağlıklı hayatı devam edilen, sosyal güvenlik, kırsal kalkınmada önemli amaçlardır. AB'ye entegrasyon sürecinde kırsal alandaki problemlerin tayin edilmesi ve bu problemlere devamlı çareler bulunması ihtiyacını ülkemizde de “kırsal kalkınma” mevzusu gündemin başlarında gelmektedir. Bu yüzden kırsal kalkınmaya yönelmiş faaliyetler hızı artırılmıştır. Bu süreçte fakat AB şartlarına tabi olmak için değil, yurdunun ihtiyaçlarını ve hassasiyet durumlarıyla ilgi alan bir “ulusal kırsal kalkınma stratejisi” içerisinde politikalar geliştirilmektedir (Gülçubuk, 2002).

3. TÜRKİYE’DE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI

3.1. Planlı Dönem Öncesi (1920-1959)

Kurtuluş savaşının ardındaki yıllarda ülke nüfusunun büyük bir kısmı kırsal alanlarda yani köylerde yaşamaktaydı. Bu durum ülkenin kalkınmasında izlediği politikalarda köyün ve köylünün sorunları üzerine çalışmalar yapılmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda kırsal alan nüfusunda büyük bir karmaşıklık söz konusuydu bu durumun ve ekonomik durumun iyileştirilmesi çalışmaları yapılmış ve hizmetler götürülmeye başlanmıştır. Söz konusu çalışmalar hem alt yapıya yönelik hem de ekonomik ve sosyal faaliyetlere yönelik olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kırsal kalkınmada bir yıkıntı kaldırma ve yeniden düzenleme dönemi olarak değerlendirmede bir sakınca bulunmamaktadır (Bakırcı, 2007).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde en büyük gelir kaynağı tarımdı ve tarımda kullanılan topraklar ise Osmanlı’dan kalan miraslara göre belirleniyordu. Anadolu’da yapılan tarımda küçük köy işletmeleri egemendi. Bunun başlıca sebebi aile ile üretim yapılması ve üretilen ürünün geçimlik düzeyinde olmasıydı. Anadolu’daki bu işletmeler, daha fazla kar elde edebilecekleri sanayi ürünlerinden çok son derece ilkel yöntemlerle ürettikleri tahıllar ile üretim yapmaktaydı. Ege, Çukurova ve Doğu Karadeniz bölgelerinde tarım daha hızlı üretime dayalı ve daha ticarileşmiştir. Bunun yanı sıra Güneydoğu ve Doğu mıntıkalarında ise yarı-feodal üretim bağlantıları bulunmaktaydı. Cumhuriyetin ilanını takip eden ilk dönemlerde toplam 13 milyon olan nüfusun %84 kısmı köylerde yaşıyor ve geçim kaynakları başlıca tarıma dayalıydı. 1923 yılında Gayri Safi Milli Hasıla içinde tarım %43,1, sanayi %10,6, hizmetler bölümünün payı %46,3 idi. Genel istihdam içinde tarım sektöründe çalışanlarının oranı %80’in yukarısındaydı. İhracat kazancının %85 kısmı tarımsal sektörün ürünlerinden sağlanmaktaydı (Oral, 2006).

Ticarette Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında (1929 yılına olanki aralıkta) Türkiye dış ticarette gümrüklerde ve ödemelerde Lozan Anlaşması nedeni ile pekiyi olamamıştır. 1929 ve 1930 yıllarında global ölçekte yaşanan buhrandan Türkiye de etkilenmiş ve tarıma dayalı olan ihracatımızda çok büyük düşüşler yaşanmıştır. Bu

durumda Türkiye'nin yapabileceği, tarımsal üretimde kırsal kalkınmayı sağlamak ve bu şekilde kaynak yaratılmasını sağlamaktır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, dönemin hükümetleri bunun kırsal kalkınma ile sağlanabileceği gerçeğini göz ardı etmeyerek köylüye yönelik çalışmalar yapmışlardır (Gülçubuk, 2002).

“Cumhuriyet'in tarımsal dönüşüm projesi, dört ayaktan oluşmaktaydı: Toprak sahibi olan, çağdaş tarım tekniklerini bilen ve uygulayan, ürettiğinin katma değerine sahip çıkan ve aydınlanma projesinin bir parçası olan köylü... Köylüyü Cumhuriyet rejiminin sahibi haline getirmeye yönelik bu projenin araçları sırasıyla, toprak düzeltme uygulaması, kamusal üretim çiftlikleri (devlet ziraat işletmeleri, devlet üretme çiftlikleri, tarım işletmeleri zinciri), kooperatifler ve köy enstitülerini kurgulamıştır. Tarımsal kamu yönetimi bütünü içinde oluşturulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) (Toprak Mahsulleri Ofisi, Zirai Donatım Kurumu, Süt Endüstrisi ve Et Balık Kurumu, Seker Fabrikaları, Çay İşletmeleri, Tütün İşletmeleri, Ziraat Bankası) üreticiye girdi sağlayacak, üretilen girdinin pazarlanması ve işlenerek sanayi mahsulü niteliğine dönüşmesini organize edeceklerdi” (Oral, 2006).

Kırsal kalkınmada baş aktörlerden olan köylüyü merkezine alarak; Köy Kanunu'nun çıkarılması ve daha sonraları 1.ci İktisat Kongresi ve 1.ci Köy Kongresi gibi kırsal bölümün kalkınmasında önemli rolü olan çalışmalar yapılmış, bu çalışmaların sonucu olarak aşar vergileri kaldırılmış, İskân Kanunu'nu ile toprak sahibi olmayan köyde yaşayanları arazi sahibi yapılmasının önünün açıldığı ve kırsal bölümde eğitimin öneminin anlaşılması için Köy Enstitüleri'nin kurma işine konu olması, sonucunda çok iyi sonuçlar alınmış ve plan yapılmış döneme kadar kırsal alandaki kalkınmada mühim çalışmalar yapılması sağlanmıştır (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Cumhuriyetin ilanından önce bile, 1 Mart 1922 yılında Mustafa Kemal Atatürk Meclisin Birinci Dönemin Üçüncü Toplanma açılışında konuşmasını kırsal kalkınmaya ve köylüye ne denli bir önemi olduğunu ve bu konuda özenle ve duyarlılıkla durduğunu alenen ortaya koymuştur. Atatürk, iktisadi konusunda fikirlerini beyan ettiği konuşmalarında; “Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını hemen birlikte verelim; Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi hakiki üretici olan köylüdür. O halde herkesten daha fazla refah, saadet ve servete hak

kazanan ve layık olan da köylüdür. Bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin izleyeceği yol, bu esas amacın sağlanması yönünde olmalıdır” biçimdeki konuşması, ülkenin tarıma dayalı ekonomik durumunu belirtirken, bir yandan da bu dönemden itibaren kırsal kalkınmada yapılacak olan çalışmaların önceliği hakkında önemli hususlarda değinmiştir (Bakırcı, 2007).

Köy Kanunu 18 Mart 1924 yılında kabul edilmiştir. Köy Kanunu Cumhuriyet döneminin birinci kanunlarından biridir. Kırsal kalkınmada büyük role sahip bu ilk Köy Kanununda iki önemli yaptırımdan dolayı çok elzemdir. Bu iki önemli hamleden ilki yasa beraberinde kalkınma köyden başlanması gerektiği ve diğeri ise köylere hukuki bir şahsiyet tanınmış ve tarihimizde ilk kez köy kanunun beraberinde köy toplulukları özerk bir yapıya yetiştirilmiştir. Köye tanınan bu durum ile beraberinde, seçilen yönetime de köye ve yaşayanlarına gerek duyulan alt yapı ve benzer çalışmaları yapma ve daha iyi bir hayat şartları için çalışma zorunluluğu getirilmiştir. Söz konusu bu iki önemli hamlenin esası, toplumsal kalkınmaya, çağdaşlaşmaya ve daha iyi yaşam koşulları oluşturulmaya çalışılmasıdır (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Köy Kanunun ile birlikte 1924 yılında gerçekleştirilen kırsal kalkınma ve tarımla ilgili diğer önemli yasal düzenleme ise; Osmanlı döneminde 1846’da başlatılan tarımsal kamu hizmetlerinin bir teşkilatlanması olarak kurulmuş olan Ziraat Vekâletinin yeniden düzenlenerek uygulamaya geçirilmesidir. Köy Kanunun kabulü ile sadece tarım sektörüyle ilişkin bir bakanlık olan “Ziraat Vekâleti” ile idari yönünden mühim bir adım olarak değerlendirilebilir. Kurulan bu bakanlık yıllar içerisinde bir çok kez kapsam ve isim olarak düzenlenmiş olsa da tarımsal ve kırsal alandaki faaliyetleri ile kurumsal olarak çok önemli bir konuma sahiptir (Bakırcı, 2007).

Tarım sektörü konusunda evvel resmi bilgiler 1927 yılında yapılan tarım, sanayi ve nüfus sayımlarına dayanmaktadır. İlk nüfus sayımı ile toplam nüfusun yaklaşık 13 milyon 500 bin kişi olduğunu göstermiştir. Tarım sektörünün genel nüfusun içerisindeki payının %68’olduğu belirtilmiştir. Tarım sayımı bilgilerine göre topraklarımızın %32’si ekilebilir tarım alanı olmasına rağmen, bunun sadece yaklaşık olarak %5’i işlenebilmiştir. Toprakların işlenmesinde genel olarak bir çift

eki hayvanı kullanılmaktaydı ve bu dönemde; tarımda kullanılan toplam makinelerin sayısı, tırmık da dâhil olmak üzere 15700 adetlerdeydi. Traktör çok az sayıda ve sadece belli sayıda o da büyük kentte kullanılabilmifltir. Dönemin yöneticileri kooperatifçiliği ve traktör kullanımını özendirmek amacı ile çalışmalar ve düzenlemeler yapmışlar. Bunun yanı sıra tarımsal alanlarda altyapı çalışmalarını birçok açıdan devam ettirmiştir. Ayrıca bu dönemde tarım öğrenimi yapmak üzere Avrupa’ya ğrenci gönderilmiş ve tarımsal alanda çalışan devlet memurlarına ve öğretmenlerine modern bilgiler verilmiştir. Traktör sayısı ancak 1940 yılına gelindiğinde 1065’e ulaşmıştır. Bunun başlıca nedeni olarak 1923-1938 döneminde tarıma elverişli toprakların hayli fazla olmasına karşın ekilebilen tarımsal alanın oldukça az olmasından dolayı ilk dönemlerdeki artış hızı da buna bağlı olarak yavaş bir ivme ile olmuştur (Tokgöz, 1991).

Devletçilik uygulamaları tarımsal alanda alışıla gelmişin dışındaki oluşumlara sebep olmuştur. Daha tarımsal kalkınma için kaliteli tohum, fidan ve yetiştirip, devlet arazisi üzerinde devlet katkısıyla örnek tarıma ait araziler kurulması bu dönemde gündeme gelmeye sebep olmuştu. Ankara’da bulunan Gazi Orman iftliğinin bu konuda başarılı olması daha sonra çıkartılacak olan yasa ve hükümlerin nn açmıştır. Tarım Bakanlığı’na bünyesinde 1937 de kurulan “Zirai Kombinalar Dairesi” daha sonraları Devlet Ziraat İşletmeleri adına sahip olmuştur (1938) ve daha sonraları Devlet retme iftlikleri Genel Müdürlüğü devlet katkılı, hukuki kişiliği olan bir kamu kuruluşu olmuştur (Tokgöz, 1991).

1930 yıllarında kırsal kalkınma ve tarıma dair girişimlerden biri de 1938’de Ankara’da yapılan “Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi “ rgtlenmesidir. Tarım Bakanlığında dzenmiş olan bu kongrede, tarımla ilişkin teknik konuların yanı sıra, köylerin birtakım ekonomik ve sosyal problemlerini kapsayan mevzular yer bulmuştur. Tarımsal gelişme ve köy kalkınması için girişilecek milli iş birlikte, mali plan için sağlanacak kaynaklar açısında da bir faaliyet yapılmıştır. Hatta köyün sosyal ve ekonomik yapısı, hayat tarzı ve bazı ihtiyaçları dikkate alarak “köy kalkınması hakkında rapor” hazırlanmıştır (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Ekonomik ve sosyal yaşam tekrardan düzenlenirken toprak sorunlarının hallolmasına ve Osmanlı toprak düzeni atıklarının arınmasına yönelik bazı çalışmalar ortaya koyulmuştur. 1926’da Medeni Kanunun kabul edilmesi ile birlikte toprak üzerinde olan özel mülkiyetin çerçevesi belirlenmiş, kanunun yürürlüğe girmesiyle miri toprak sistemi kaldırılıp hususi mülkiyet düzenini getirilmiştir (Bakırcı, 2007). Cumhuriyetin başlarında yılların tarıma uygun toprak sayısının ülkenin nüfus oranı yüksektir. Tapulama ve toprağa ilişkin adımlarla ilgili olarak; 1934 yılında faydaların “İskân Kanunu”, az toprağa sahip olan ya da toprağı olmayan köylüleri toprak sahibi yapmayı ilerisi için düşünmüştür. Bu kanunla, ikin fazla nüfuslu olan ailelere 6-15 Ha arasında toprak ve çift hayvanı, araç-gereç, ahır, tohumluk, samanlık gibi yerlerin verilmesine karar verilmiştir. Aynı yılda çıkarılan Tapu Kanunu ile de sahibi olmayan toprakları imar edenlere o toprakların tapusunun bedava verilmesi hedeflenmiştir (Gülçubuk, 2002).

Cumhuriyet zamanında eğitim sahasında kırsal kalkınmaya yönelik en ayarlı yaklaşım “Köy Enstitüleri” aracılığıyla olmuştur. Köy Enstitüleri, kırdaki yaşayan çocukların önde olan öğretmenlik olmak üzere köy için lazım olan ve itibarlı mesleki bilgilerle teçhizatlandırılarak tekrardan köye gönderilmesiyle temelden değişim hedeflenmiştir (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

1950-1953 yılları arasında tarımsal üretim bir kat artış göstererek, ekim alanı ise 14.5 Ha iken 18.8 milyon Ha yükselmiş, tarım sektörü hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir. Bunun sonucu olarak tarım sektörünün gelişme gösterdiği bu dönemde birkaç pozitif gelişmeler meydana gelmiştir. Bunlar tarım kredilerinin arttırılması, tarımda makineleşmeyle tarım alanlarının genişletilmesi, yüksek destekleme fiyatları, tarımsal vergilerin düşürülmesi gibi. Ancak bu pozitif politikaların izlenmesiyle vergilerin kaldırılıp ithalatın serbest bırakılması dış ticaret açığının yüksek seviyelere çıkmasına neden olmuştur. Bu olumlu olmayan vaziyet karşısında 1953 yılında serbest dış alım kararı hükümsüz kılınmış ve yepyeni bir gümrük vergisi uygulaması harekete geçmiştir (Bakırcı, 2007).

Planlı dönem öncesi olarak nitelendirilen; Cumhuriyet’in ilanından 1960 yılına kadar olan bu zaman aralığında ülkede yaşamın her alanında var olan kusurların giderilmesine çalışılmıştır. Özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarında, toplumun

tamamını neredeyse köylü kesimin oluşturmaktan dolayı, onların refahını arttırmaya karşı yasal düzenlemeler ve kurumlar oluşturulmuştur. Savaş sonrası dönemin gereği olarak izlenen devletçilik prensibiyle birçok yeni adım atılmıştır. Yalnız bu dönemde olan politikaların umumi özelliği; yurttan sosyal ve ekonomik hayatla alakalı alınan hükümlerle o anda lüzumlu ihtiyaçların bertaraf olmasına dönük olarak hazırlanan önlemler olarak dile getirebiliriz. Yeryüzünün piyasalarındaki farklılıkların etkisi, gelecek dönemlerde ortaya çıkacak ihtiyaçlar ve uygulanan politikaların sonuçları dikkate alınmamıştır.

3.2. Planlı Kalkınma Dönemi (1960-2007)

27 Mayıs 1960'nın ardından ülkenin kalkınmasında planlama yapılması gerekliliği görüşü o zaman ki sivil ve askeri yöneticilerin ortak görüşü ile karara bağlanmıştır. O tarihten sonra ülkenin planlı bir şekilde gelişmeye başlaması için çalışmalar yapılmaya başlanmış ve Devlet Planlama Teşkilatı Ekim 1960'da açılmıştır. Sonraki dönemde 5 yıllık kalkınma planları oluşturulmuştur.

3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): “Toplum Kalkınması” ve “Örnek Köyler” Modeli

Birinci BYKP toplumun yaşam seviyesini artırma hedefini amaçlamaktadır. Bunu 1961 Anayasasındaki Sosyal Devlet ilkesine yeni bir alternatif çözüm yolu olarak, Karma Ekonomi Sistemi anlayışını getirerek bulmuşlardır (Başol, 2001).

Yaşanan hızlı nüfus artışı sonucunda ve kırdan kente yaşanan göçler ile hem köy hayatında tarım sektöründe çalışacak işgücü sayısında bir azalma yaşanmış, hem de şehirlerde belli başlı bazı işkolu sektörlerinde işgücü yığılması oluşmuştur. Birinci BYKP'nın ilk hedefi tarım sektöründe yaşanan işsizlik sorununu çözmek ve şehirlerdeki iş kollarına yeni alternatifler yaratmaktır (DPT, 2000).

1960'lı yıllarda toprak sahipleri, topraklarda çalışan işçilere ve ortakçılara göre daha yüksek gelire sahiptiler. Toprak sahiplerinin gelirleri ürünlerine endeksliken, tarlalarda çalışan işçilerin gelirleri ise emekleri idi (DPT, 2000).

Türkiye’de köy kalkınması ile toplum kalkınmasını aynı gören Birinci BYKP toplum kalkınmasını; “ekonomik, sosyal, kültürel koşullarını geliştirmek, toplulukları ulusun bütününde kaynaştırmak ve milli kalkınmaya tam olarak katılmalarını sağlamak için halkın çabalarını devletin çabaları ile birleştirme süreci” olarak açıklamaktadır (Günaydın, 2001).

Toplum kalkınmasının amaçları Birinci BYKP’de su şekilde sıralanmıştır (DPT, 2000):

- Yerel idarelerin halkın sorunlarını anlaması ve çözüm yolları üretmesini sağlamak, çözüm üretebilmek için sahip olduğu elindeki imkânları kullanmak,
- Yapacağı eğitimlerle, halkı eğiterek, daha verimli olunmasını sağlamak, çalışkanlığı arttırmak, imalatı arttırmak,
- Çeşitli hizmetlerin daha ucuza yapılmasını sağlamak,
- İşsizliğin önüne geçebilmek için daha fazla işgücü kullanmanın yollarını aramak.

Toplum kalkınmasının amaçlarına bakıldığında kalkınmanın; devlet ve halkın ortak çabaları sonucunda gerçekleşeceği vurgulanmaktadır. Başta olmak üzere mahalli toplulukların halkın ihtiyaçları doğrultusunda kaynaklarını hareke geçirmeleri ve onların üretim çabalarında ve yaşam alanlarında gerekli olan hizmetleri onlara sunmaları gerektiğinden söz edilmektedir.

Birinci BYKP’da kırsal kalkınmayı desteklemek amacıyla Örnek Köy (Pilot Köy) modeli geliştirilmiştir. Bu modelin amacı köylere koordinasyonlu olarak hizmet götürmek, diğer etrafındaki köylerin de bu hizmetlerden faydalanmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu modelin uygulanması için pilot iller olarak İstanbul ve Ankara seçilmiştir. Örnek Köy Modeli ile köylerin kalkınması amaçlanmış ama sistemin hem merkezden kurgulanıyor olması hem de köylerin kalkınması için köylerin temelinden yapısal bir dönüşüm yerine, görünüş olarak fiziki olarak iyileştirmeyi amaçlaması nedeniyle Örnek Köy modelinin hayata geçmesi uzun bir süre almıştır (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Türkiye’nin ilk planlama döneminde toplumun her kesimini ilgilendiren konularda, makro politikalarda uzun dönemli amaçlar belirlenmiştir. Bu amaçlara dönük olarak

stratejiler uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde ülkenin çoğunluğunun kırsal kesimden oluşması ve kalkınma çalışmalarının yurdun genelinde yayılabilmesi için hususiyetle bu bölümün koşullarının eksikliğinin götürülmesine yönelik siyasetler ortaya çıkarılmıştır. Kalkınma için “köy kalkınması” ve “örnek köy” modelleri kırsal alanlarda yaşayanların daha iyi hizmet alması, üretim imkânlarının iyileştirilmesi, fiziki ve sosyal imkânlarının geliştirilmesi için bu dönemde ortaya konulan kırsal kalkınma yaklaşımlarıdır.

3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

Toplum kalkınması yaklaşımının İstanbul ve Ankara illerinde uygulamaya başlayacak olan çalışmaları için Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Ancak toplum ve köy kalkınmalarının daha etkin ve daha koordineli gelişmeleri için iş ve işlemlerin takibinin pilot uygulamaların olduğu alanlardan değilde merkezden tek bir elden yönetiliyor olması çalışmaları sınırlandırmıştır. İstenilen başarıların gerçekleştirilememesinin altında yatan sebepler ise uygulamaların yapılacağı yerlerde iletişimi, koordinasyonunu sağlayacak bir enstitünün kurulamamış olması, nitelikli idarecilerin bulunmaması gibi nedenlerdir (DPT, 1967).

Bahsi geçen bu eksikliklerin giderilmesine yönelik ikinci planda “köy ve köylü sorunları” ismiyle “toplumun güvenlik içinde gelişmesi ve refahı” kısmında bir başlık açılmış, buna yanıt topluluk kalkınması, alanı olabildiğince sıkıştırarak tekrar planın aynı kısmında “küçük toplum birimlerinde teşebbüs gücünün geliştirilmesi” başlık kapsamında köy veya şehirlerde hayatını devam edenlere yönelik toplum kalkınması yöntem ile yeni düzenlemeler amaçlanmıştır (DPT, 1967).

İkinci BYKP’de kırsal alana yönelik refah arttırıcı bu uygulamalar yanında, planın genel amaçları bölümünde tarım sektöründen ziyade sanayi sektörünün daha ağır bastığı görülmektedir. Ayrıca tarım ürünlerinin üretiminde hava faktörlerinin ilişkilerinin azaltılması amaçlanmıştır (DPT, 1967).

İkinci BYKP’da köylerin fiziki olarak geliştirilmesinin, elektrik, su, telekomünikasyon, yol gibi faktörlerin iyileştirilmesi ile kalkınmaların gerçekleşeceğine önem verilmiştir. Amaçlar ve stratejiler kısmında, kalkınma

abalarına, tüm toplum tarafından projenin kabul görerek, tüm halkın katılımının sağlanması ile kalkınmanın gerekleŖebileceėine deėinilmiŖtir (DPT, 1967).

Bu planda köy ve köylüye dönük sorunlar ağırlıklı olarak ele alınmıŖtır. Köy ve köylü problemlerine iliŖkin ilkelerde; elde edilecek nimetlerden kyllerinde eŖit miktarda yararlanacağı, kalkınma ilkelerine tüm gnlleriyle demokratik yollarla destek vereceklerinden bahsedilmiŖtir. Köylerin ihtiyaç durumlarına göre yol, su, elektrik gibi hizmetlerden yararlanacaklarına deėinilmiŖtir (DPT, 1967).

İkinci plan döneminde tüm köylerin %37'sini oluŖturan orman köylerinin kalkınması konusunda, karıŖık ve düzensiz bir yerleŖim yapısında bulunmalarından dolayı kamu hizmetlerinin yeterince gtrlememesi ve ulaŖtırma güçlüğüne dikkat ekilmiŖ ve bu köylerin bulundukları yerde kalkındırılması yoluna gidilmiŖtir. Ormanların korunması, geliŖtirilmesi, iŖletilmesi, sürekliliklerinin sağlanması her Ŗeyden önce sayıca da oldukça fazla olan orman köylerinin sosyo-ekonomik ve kültürel yönden kalkındırılması gerekmektedir. Bu hedefleri gerekleŖtirmek üzere 1970'nde Köy-Orman bağlantıları (ORKY) Genel Müdürlüğü kurulmuŖ, bu yıldan sonra ilgili müdürlük tarafından orman köyü özelliği gösteren 8017 adet köyü kapsayan kalkınma planı hazırlanmıŖtır (Bakırcı, 2007).

Köyde eğitim umumiyetiyle ilkokulla sınırlı kalmaktadır. Köy çocuklarının ilkokuldan sonra eğitimlerine devam etmelerini sağlamak için burs, yurt gibi imkânların arttırılması ve kontenjanlar ayrılması; okul yaŖını gemiŖ köyde kalanlara yaygın eğitim verilerek sosyal yaŖamda davranıŖlarını geliŖtirmeleri, yeteneklerini kullanmalarını özetle kendilerini geliŖtirmeleri için imkn sağlanması yönelik politikalar belirlenmiŖtir.

YaŖam alanlarının düzenlenmesiyle alakalı olarak, dağınık yerleŖim yapısının toplulaŖtırılması için köylünün konut ihtiyaının kendisinin çözmesine imkn tanınacak ve o yörenin sahip olduğu fiziki Ŗartlara göre yapılar yapılacak ve köylerin imarı için, imar planları hazırlanacaktır (DPT, 1967).

İkinci BYKP'da köylünün giriŖimciliėinin geliŖtirilmesi için "Küçük Toplum Birimlerinde TeŖebbs Gücünün GeliŖtirilmesi Programları" oluŖturulmuŖtur.

Köylünün girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik programlardan söz sahibi, sözünü mahalleliye dinletebilen önderlerle işbirliği yapılacağı, konu hakkında bilgisi olan kamu personellerinin halkla iç içe olarak, programların uygulayıcısı olarak yetiştirilecekleri uygulanacak politikalar olarak belirlenmiştir (DPT, 1967).

Yalnız 2.ci plan konusunda kurulması göz önünde tutulan Toplum Kalkınması Enstitüsü hayata uygulamasını sağlanmamıştır. 2.ci plan döneminde, çerçevesi “kalkınma planı ilkelerine işe yarar kamu kuruluşlarının yatırım programlarında yer alan ve köylüye yeni iş olanakları sağlayacak, toplam tutarın %50’sinden fazlası köy halkınca sağlanacak girişimler” olarak çizilen işlere destek olunabilmesi hedefiyle bir fon kurulmuştur. Fonun kullanılmasıdaki ilk üç yıla bağlı bilgilere göre 57 milyon TL tutarındaki tasarılar için illere fondan 23,9 milyon TL yardım yapılmıştır. Bu durumda devletin %30 dolayındaki katkısı karşılığında halk katkısının %70’ler düzeyinde gerçekleştiği ortaya çıkmaktadır. İlk iki yılda fondan yapılan yardımlar ekseriyetle kırsal altyapıya yönlendirilmiş, onu toplumsal altyapı izlemiştir (Günaydın, 2001).

3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Bu devir Türkiye için hem içte, hem de dışta birçok önemli olayların yaşanacağı yıllara denk gelmiştir. Bu dönemde 7 kez üst üste hükümet değişmiş, hükümet değiştikçe başbakan, bakanlar, maliye ve merkez bankasının başkanlarında ve üst yöneticilerinde değişikliğe gidilmiştir. Ekonomi ile ilgili kararların alınmasında zaman kayıpları yaşanmıştır. 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı gerçekleştirilerek, Kıbrıs’ın bugünkü sınırları çizilmiştir (Tokgöz, 2004).

Kırsal alanlarla ilgili olarak bu planda da diğer iki planda gibi topluluğun kalkınması direk ele alınmamış, buna yanıt 2.ci planda yer bulan “Köy ve Köylü Sorunları” kısmına yer verilmiştir. Başkaca Merkez Köy Yaklaşımı ve Tarım Kent Yaklaşımı bu dönemde olan farklı bakanlar kurulu aracılığıyla uygulanmak üzere hükümet programlarına yer verilmiştir (DPT, 1972).

Planlı dönemde kentlere doğru yönelen nüfus akını sonucu, kırsal yörelerde yaşayanların toplam nüfus içindeki oranında düşme görülmektedir. 1960’inde kırsal nüfusun toplamı nüfusun içindeki oranının %74 iken 1970’de bu oran %64’e

gerilemiştir. Kırsal nüfusun çok sayıda ve karışık yerleşim biçimi planlı dönemde de bir değişiklik göstermemiştir. İçişleri Bakanlığı'ndaki 1969 yılı kayıtlarına göre yerleşme birimlerinin sayısı 74 000; bu yerleşme birimlerinden 35400'ü Köy Kanununun gerçekleştirdiği ve köy olarak tanımını alan yerleşme birimleri olarak yer almıştır. 38600'ü ise idari açısından Köy Kanununun uygulandığı iskânlarla bağlı tarla, mezra, mahalle, kom, oba, istasyon ve iskele gibi düşük yoğunluklu yerleşme üniteleridir. Bu karışık yapı nedeniyle götürülen hizmetlerde de verimlilik sağlanamamıştır (DPT, 1972).

3.cü BYKP'nın köy ve köylü problemleri altını çizerek var olan problemlerin çözülebilmesi için; köy ihtiyaçlarının minimum maliyetle ve tüme geniş şekilde karşılanması; kırsal nüfusun milli pazar ve yaşantıyla bütünleşme sürecinin hızlandırılması ve yerleşim yapısının pozitif yönde etkilenmesinde esas araç olarak "Merkez Köyler" yaklaşımının uygulanması belirtilmiştir. DPT'ce ilgili bakanlıklarının işbirliği de sağlanarak bu köylerin tespitine başlandığı ifade edilmiştir. Bu yönde yapılan çabaların ilk sonuçlarına göre ülke çapında 7 000 dolaylarında merkez köyün oluşturulabileceği anlaşılmıştır (DPT, 1972:857).

Planda uzun dönemli perspektif içinde, köylünün yaşama düzeyinin giderek yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere bu planın ekonominin bütün olarak sanayileşme yönünde en hızlı şekilde gelişmesini gerçekleştirecek her çeşitli düzenlemeleri yaptığı ifade edilmiştir. Sektörlerdeki gelişmeler ve politikalar bu büyümenin köy hayatına yansması için gerekli önlemleri öngörmüştür. Planlanan ilerlemeler politikalar başta, Toprak Reformu ve Tarım, tarım konusunda üretimin yükseltilmesi, kooperatifleşme, kredi ve pazarlama yakınlarda konsantre olmuştur. Bunu eksiksiz tamam duruma getirmek bir şekilde alt yapı ve toplumsal hizmetlerin bir bütün halinde kırsal alana götürülmesi ilerleyen zaman için göz önünde tutulmuştur (DPT, 1972).

Bu bölümde merkez köylerle ilgili olarak şu şekilde söz edilmiştir: "Başlıca niteliği dağınıklık ve sayısal çoğunluk olan kırsal yerleşim biçiminin bu yerleşmelere götürülen hizmetlerin kapsam ve sınırlarını genişletme, maliyetini arttırma gibi olumsuz etkilerini gidermek; sunulan hizmetlerden tüm köy nüfusunun yararlanmasını sağlamak ve kırsal yerleşim düzenini geliştirmek için merkez köyler

oluşturulacaktır. Köylere, farklı kriterlere dayalı olarak seçilen merkezler vasıtasıyla ile hizmet ve program götüren sağlık evleri ve ocakları, ana-çocuk sağlığı merkezleri, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, sabit mesleki köy kursları, tarımsal yayım binaları, aşı ve suni tohumlama istasyonları, postane şube ve ajansları, karakollar, pazar yerleri ve benzeri hizmet birimleri merkez köylerde toplanacaktır. Ayrıca gezici kalitede görev yapan kamu görevlilerinin merkez köylerde toplanması sağlanacaktır” (DPT, 1972).

“Köy Sorunları” başlığı altında ilkeler ve tedbirler bölümünde köy kalkınmasında zaman, koordinasyon ve mali olanaklarla ilgili güçlükleri asgariye indirmek ve hedeflenen kalkınmayı en kısa sürede sağlamak için birbirinden başka yürütülmekte olan türlü programlar aralarında mahalli düzeyde eşgüdüm sağlanacağı ve bu amaçla il planlaması çalışmalarından yararlanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca tarım, ormancılık, hayvancılık ve su ürünlerinin mahallinde değerlendirilmesi için ev ve el sanatlarının destekleneceği, kredi ve pazar bağlantısı için kooperatiflerden faydalanılacağı da öngörülmüştür (DPT, 1972).

Üçüncü BYKP’da ilk iki kalkınma yaklaşımından farklı olarak yöresel kırsal kalkınma yaklaşımı getirilmiştir. Bu yaklaşımın günümüzde de etkileri görülmektedir. “Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi” uygulanmaya çalışılmış, 3,5 yıllık bir gecikme de olsa 1984 yılında proje hayata geçmiştir (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Bu dönemde kırsal kalkınmaya yönelik yatırımlarla alakalı olarak yeni bir yaklaşımda gün yüzüne çıkmıştır. Bu yaklaşım “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” ismini taşımaktadır. Bu yaklaşımla yatırımlardan yıl içinde payını alamayan ama stratejik öneme sahip olan alanlar için kullanılacak yeni bir ödenek ayrılmıştır. Örneğin; “Kars Hayvancılığının Geliştirilmesi” (Gündüz, 2006).

Görüldüğü üçüncü BYKP’ ye göz atarsak kırsal bölgeyle ilişkin dizgesel yaklaşımlara yer verildiği görülmekte. Merkez Köyler ve Tarım Kentleri modelleri ile dağınık yapıda olan yerleşimlerin toplulaştırılması ve kamu hizmetlerinin verimliliğin arttırılması, çiftçilerin örgütlenmesinin kooperatifleşme ile sağlanması, tarım kesiminde işsiz kalan kesimin birtakım eğitim imkânları ile sanayi kesiminde

istihdam edilmesinin sağlanması, köyde eğitimlerine devam edemeyenlerin devlet yardımıyla eğitimlerini daha ileri seviyeye taşımaları öngörülmüştür.

3.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Bu dönemde de ülke önemli sayılabilecek bir dar boğazdadır. Altyapı gibi yatırımlarda zaman zaman aksamalar yaşanmıştır. Bu dönemin amacı ekstra yeni yatırımlar yapmaktan ziyade eldeki ürünleri tutumlu kullanmak, darboğazları önlemek olmuştur (DPT, 1978).

Dördüncü plan döneminde gelişmenin sürdürülebilmesi kadar, uzun vadede gelişmeyi etkileyebilecek sorunların oluşmamasına yönelik adımlar atılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde büyük bölgesel bazda bazı yörelere değer verilerek o yörelerin geliştirilmesi sonucunda kalkınmaları hedeflenmiştir. Örneğin; Doğu ve Güneydoğu Anadolu gibi (DPT, 1978).

Kırsal alana yönelik politikalar dördüncü planda ‘köylüye yönelik politikalar’ başlıklarına yer verilmiştir. Bu politikayla kooperatifleşme, köylünün kazancını arttırma, üretiminin arttırılması, gelişmenin hızlandırılması gibi amaçlar belirlenmiştir (Günaydın, 2001)

Kırsal alanda bu dönemde 36115 köy bulunmakta beraberinde köylere bağlı olan mahalle, mezra, kom, çiftlik gibi az nüfuslu yerleşim üniteleri de dâhil bütün kırsal alan yerleşme sayısının 86 000’i aştığı ifade edilmiştir. Ayrıca kırsal yerleşmelerin hizmet ve ticaret gibi fonksiyonları açısından 1922 yılın üst kademe merkeze bağlı olduğu, bütün kırsal alan yerleşmelerini tesir eden ve onları kontrol eden bu merkezlerin %30’u ki 578 adet denk geliyor il ve ilçe merkezleri gibi kontrol fonksiyonları gören yerleşme merkezleri, %70’inin (1344 adet) ise daha çok bucak merkezi ve köy boyutunda olup etraf köylere hizmet veren kırsal yerleşmelerden oluştuğu belirtilmiştir.

Kırsal alanda bulunan köy yerleşim alanlarının yaklaşık nüfusları 650 iken üst aşama kırsal merkezlerin nüfusları ise bunun 2-4 katı kadardır. Kırsal alanda bulunan bu üst aşama merkezlerin hem sayıca, hem nitelik açısından yetersiz olmasına karşın, kırsal yerleşmelerin sayıları yüksek olan ve düzensiz dokusu, kırsal alanlara

yetiştirilen hizmetler arasında eşgüdümü güçleştirdiği ve hayat şartları geliştirmede kullanılacak imkânları sınırları koyarak yatırımların etkinliğini azalttığı belirlenmiştir (DPT, 1978).

Köylüye yönelik politika araçlarından etkili bir toprak reformu aracılığıyla: tarımdaki toprak ve gelir adaletsizliğinin giderileceği, toplumsal adaletin sağlanacağı ve köylünün topraksızlıktan kurtarılarak toprağa ve daha yüksek gelire kavuşturulacağı, kırsal toplumu daha bağımsız hale getirerek ekonomik olduğu kadar siyasal bakımdan da güçlendirilmesinin gözetileceği ortaya sürülmüştür, tesirli bir toprak düzeltme yasasının hazırlanarak yasalaştırılacağı ve toprak-insan ilişkilerinin tekrardan düzenlenecek diye savunulmuştur. Tarım topraklarının insan yararı için kullanılmasında, alım ve satımlarında devlet denetimi sağlanacağı ve en verimli, tarıma uygun toprakların tarım dışında kullanımlar için niteliğinin değiştirilmesinin önleneyeceği ve kamu tarım topraklarının korunması ve çoğaltılmasının sağlanacağı yine toprak reformu bölümünde belirtilmiştir (DPT, 1978).

Planda görülen farklı bir bölüm yer tarımsal destekleme politikalarının yer aldığı kısımdır. Tarımsal destekleme politikalarının tarımsal üretim hedeflerini gerçekleştirecek, düşük ve orta gelirli üreticilere pozitif ayrımcılık uygulayan bir politika oluşturacağı; fiyat desteklemesi konusunda girecek tarımsal ürünlerin, tarımsal üretim planının ihtiyaçları göz önünde tutularak, her program yılı için yeniden tayin edileceği ve destekleme fiyatlarının ürünlerin özelliğine göre ekimden veya hasattan önce açıklanacağı tayin edilmiştir.

Fiyat desteklemesi yanında tarımsal eğitim, tarımsal teşkilatlanmanın yanında fiyat destekleme ve teknolojik gelişme imkânlarının arttırılması, pahalı olmayan ve yeterli girdi beraberinde düşük faizli kredi sağlanması gibi araçlara da yer almasına sağlaması göz önünde bulunmuştur. Desteklemenin içinde vazife alacak kamu kurumları ise kurulması göz önünde bulunduran Tekel, Tarım Ürünleri Destekleme Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Türkiye Seker Fabrikaları AS. ve Et-Balık Kurumu olarak; bu kuruluşlar vasıtasıyla faaliyetlerin sürdürüleceği de belirtilmiştir (DPT, 1978).

Dördüncü planda kırsal kalkınmanın desteklenmesi hedefine müteveccih olarak kullanılacağı tamamlanan başka bir araç planının ikinci kısmında yer almakta olan “Kırsal Yerleşim Düzeni” baş kısmında bulunan “Köykent Yaklaşımı’dır. İlk defa için CHP’nin 1969 yılında ve 1973 yılında seçim bildirgesinde yer almakta olan, sonunda 1977 yılında hükümet programında önem veren ve bir açıdan merkez köy çalışmalarının yerini Köy Kent Modeli almış, CHP’nin 1973 yılın bildirgesinde “yalnız kamu hizmetlerinin kırsal alanlara daha düşük maliyetle daha yeterli ölçüde ve daha çabuk götürmenin bir aracı olarak değil, köylüden başlayan kalkınmanın temeli” gibi görülmüş, anlam, amaç ve tanımlama açısından “merkezi köyler” inceleyişinden değişik olduğu öne sürülmüştür. Beyannameye göre; köykent konsepti şöyle, köylü olmaktan kentli duruma, köyden kente, tarım topluluğundan sanayi topluluğa sağlıklı ve nizamlı şekilde geçişi anlatmaktadır (Bakırcı, 2007).

3.2.5 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci BYKP’nin temel hedefleri ve politikaları olarak; “hür, medeni ve güvenli bir ortamda Türk Milletinin refahının arttırılması, verimlilik ve ihracat artışını teşvik eden, mevcut birikimi değerlendiren ve geliştiren, tarımsal gelişme potansiyelini ve milli savunma gereklerini gözetken bir yapı içinde sanayi üretim payının yükseltilmesi, istihdamın arttırılması, genç işsizliğin düşürülmesi, gelir dağılımının düşük gelirli gruplar lehine değiştirilmesi, kalkınmada öncelikli yörelerde gelişmenin hızlandırılması ve ekonomik ve sosyal altyapının geliştirilmesi; köylü ve çiftçinin gelirinin yükseltilmesi için yeni üretim dallarının teşvik edilmesi, köyde üretilen malların değerlendirilmesi için çiftçiye yardımcı hizmetler sağlanması” şeklinde planın ilk bölümünde belirlenmiştir (DPT, 1984).

Kırsal alan kalkınmasına yönelik planın içinde özel bir uygulama yer almamaktadır. Tarım sektörüyle ilişkin olarak özetle tarımsal destekleme politikalarından bahsedilmiştir. Tarımsal fiyat ve gelirlerin dengede koruması için, pazarlama kolaylıklarının sağlanması, ekilebilir arazilerinin özelliklerine ve iç ve dış talebe elverişli bir üretim yapısı içinde verimliliğin yükselmesi yardımcı olmanın temel olduğu; kooperatifleşmenin önemini bir kez daha vurgulamak amacıyla, ürünlerinin en iyi şekilde değerlendirilmesini sağlamak ve etkinliği arttırmak amacıyla Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin kuruluş hedefleri yönünde hizmet vermelerinin,

hesaplı biçimde çalışmalarının ve destekleme hedefiyle tahsis olunan kaynakların zamanında geri dönmesinin sağlanacağı için tarımsal destekleme politikasında belirtilmiştir (DPT, 1984).

Bu planda diğer planlardaki gibi kırsal alanda yaşayanlara yönelik politikalara yer alması sağlanmamıştır; planın “Sosyal Hedef ve Politikalar” kısmının başta gelen dördüncü bölümünün “Köye Götürülen Hizmetler” alt başlığında amaçlar, prensipler ve politikalar olarak özetle bahsedilmiştir. Kırsal alanlara hizmet veren özellikle elektrik, içme suyu, sağlık ve eğitim olmak üzere hem köy ve hem de şehir arasındaki altyapı ve yaşam standartları değişikliklerini yok edecek biçimde amaçlanmıştır. Kırsal alanda 35057’si köy düzeyinde olmak üzere, mevcut 86149 yerleşme birimine götürülecek esas altyapı ve iktisadi hizmetlerin yaygınlaştırılması ve hizmet verimliliğini temin için merkez köylerin vasıta olarak kullanılmak politika olarak belirlenmiştir (DPT, 1984).

Kırsal kalkınma anlayışının gerektirdiği biçimde; hizmet bütünlüğünü gerçekleştirerek kırsal alanda yaşayanların gelirini arttırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak, kalkınmalarına hız kazandırmak üzere “Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri” uygulanması ilerleyen zaman için göz önünde bulunmuştur (DPT, 1984:158). Köyde yaşamlarını sürdüren köylülerin ortaya çıkarttığı malların yerine katma değeri fazla olan ürünlere dönüştürülmesi ve böylelikle köylülerin daha fazla gelir sahip olması için işleme sanayinin kurulması, bahsi geçen konuda yardımcı olan hizmetlerin sağlanması; köylünün esas çalışması olan tarımın bünyesinden çıkan fazla zamanların değerlendirilmesi için geleneksel birtakım köy el sanatlarının geliştirilmesi düşünülmüştür.

Bu bahsi geçen plan dönemin içinde kırsal alanda tarımsal kalkınma ve kırsala yönelik bir bakış biçimi da “Önder Çiftçi Projesi (ÖÇP)”dir. Proje, tarlalarda çalışanların karşı karşıya kaldığı problemin cevabı için olan problemin kaynağına bulmak ve nedenlerinden en mühim olan bir tanesini tamamen çözmek üzere devlet sistemin danışmanlığı dışında çiftçilerin iştiraki ve bilgilerini de öngören, tarlada çalışanların mesuliyetinde müstakil bir organizasyon modelinin, hususi bir danışmanlık yönteminin yurdumuzda da kurulması ve yaygınlaştırılmasına gerek duyulması ötürü oluşturulmuştur. Bu sebeple Alman Tarım Birliği’nin 100. kuruluş

yıldönümü nedeniyle bu yönde yapılan proje teklifi TZOB tarafından olumlu bulunmuştur. 1950'li yıllardan beri Almanya'da geçerli olan bu sistemin bir pilot proje halinde Türkiye'de Tekirdağ'da denenmesine ve uygulanıp uygulanmayacağına belirlenmesi için iki kuruluşun iş birliği ile proje yürütölmeye başlanmıştır. İki kuruluşun beraberinde yaptığı çalışmalar sonucunda Türk çiftçisinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir proje ortaya çıkarılarak Aralık 1986 yılında pilot bölge olarak seçilen Tekirdağ il sınırları içinde uygulamaya konmuştur..

3.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Altıncı beş yıllık kalkınma planının temel hedefleri; "Türk milletinin refah seviyesini açık toplum ve rekabete açık ekonomi prensip ve esasları doğrultusunda, hür ve güvenli bir ortamda yükseltmek; hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak" şeklinde planın ilk bölümünde irdelenmiştir. Modern tarım üretim tekniklerinin değişen hava koşulları sonucunda tarımsal üretimde ki dalgalanmayı azaltacağı, artan nüfusun ihtiyacı olan tarım ürünlerinin, nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde üretim yapılacağı ve tarımsal üretim sonucu üretilen ürünlerin yurtdışına yapılan ihracatı artıracığına ilişkin bilgiler verilmiştir (DPT, 1989).

Planda kırsal bölgede, modern gereksinimlere yarar hizmet ve bilgi cereyanını kolaylaştırmak esas prensip kabul edilmiş olup; köyde yaşayan nüfusun dışarıya göç etmesini engelleme hedefi ile "kırsal alan planlama" hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının bahsi geçen kırsal alan planlama yaklaşımı bünyesinde merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesinin destekleneceği esas politika olarak kabul edilmiştir. Köylünün en önemli ekonomik faaliyeti olan toprağın doğru kullanımı için ihtiyaç duyulan düzenlemelerin kamu kurumları ile birlikte yapılması, kırsal alanda yaşanan temel sorunların giderilmesini amaçlayan projelerin desteklenmesi, kırsal alanda istihdamın artırılması, ekonomik faaliyetlerin artırılması için yeni üretim tekniklerinin teşvik edilmesi, tarım sektörün dışında ekonomik çalışma kollarının destek sağlanması kırsal alana yönelik başka politikalar olarak belirlenmiştir. Tarımsal üreticilerin teknolojiadaki gelişmelerden en iyi şekilde faydalanabilmesi için gerekli olan eğitimin, araştırma ve eğitim kurumlarının yapacağı bütünleşmiş projelerle gerçekleştirileceği, ayrıca eğitim konularında kamu

kuruluşlarının ve üniversitelerin işbirliği içinde olması gerektiği öne sürülmüştür (DPT, 1989).

Altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde de bütünleşmiş kırsal kalkınma projeleri uygulamaları sürdürülmüştür. Bu plan döneminde iki yeni proje gerçekleşmiştir. Bingöl-Muş Kırsal kalkınma projesi; milli kaynağa ek olarak Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) fonunun da sağlandığı 52,5 milyon dolarlık bir maliyetle, 1990-1999 yıllarında, Muş ve Bingöl illerinde kırsal kesimde yaşayan yaklaşık 35 bin kişilik nüfusun refah seviyesinin ve hayat seviyesinin yükseltilmesi hedefiyle, hayvansal üretim ve bitkisel üretimin yükseltilmesi, köyün ulaşım, köyün içme su tesisleri, ve kredi gibi hizmetlerin sunulması, yoksulluk seviyesinin azalması, alanda ekonomik faaliyetlerin arttırılarak yeni istihdamların oluşturulması ve özellikle kadınların yaşam koşullarının iyileştirilmesini hedef almıştır (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi 1991-2001 yılları arasında bir başka bütünleşmiş kırsal kalkınma projesi olarak, 40,5 milyon dolarlık bütçe ile Yozgat ilinin tarım, hayvancılık, sulama, ormancılık, köy yolları ve temiz su kaynağına erişim gibi sektörlerdeki faaliyetlerini geliştirerek verimliliğin ve üretimin arttırılması ile alt yapının geliştirilmesini sağlamak, temel hedef olarak belirlenmiş ve uygulanmıştır (Yavuz, 2004).

3.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

VII. Beş senelik kalkınma planında kırsal alanlara yönelik doğrudan yapılan, sadece planın III. Kısımın da bulunan “Kırsal Altyapı” başlığı adı altında düzenlenmiştir. Bu kısımda bulunan durumun tespiti yapılarak; ülkenin tamamında kırsal alanlara yönelik namına toprak ve su kaynaklarının düzenlenmesi ve kanunu konusunda belirlenmiş kapsamlı bir siyaset olmadığı; sulama ihtiyacı olan alanların devlet yardımıyla ve toplumun yardımı ile yalnızca yarısının sulanabilir duruma geldiği, toprak ve su kaynakları olanaklarının belirlemesi için gerekli araştırma çalışmalarına yeterli düzeyde değer verilmediği, su ve toprak kaynaklarının gerçekçi kullanımı için gerekli yasal organizasyonlarının olmadığı, bu yüzden israfa neden olduğu, tarımda gereken düzeye ulaşabilmek için kamunun mevcut yatırım imkânlarının yeterli

olmadığı, yatırım politikalarının oluşturulmasında yatırımdan faydalananların fiziksel, mali ve sosyal katılımlarının sağlanmadığından bahsedilmiştir. Bunun yanında yatırımcı kuruluşların lüzumlu koordinasyonu sağlamadığı, çiftçi eğitimlerinin yetersiz düzeyde kaldığı, sulamanın bilinçsiz yapılması sonucu toprak verimsizliğine yol açtığı, DSİ ve KHGM'nin yapmış olduğu altyapı hizmetlerinde halkın payının bulunmaması, hizmetlerde geri ödeme uygulamasının olmaması yapılan çalışmaların kullanıcılar tarafından benimsenmemesine yol açtığı diğer olumsuz durumlar olmuştur (DPT, 1995).

Bu kapsamda yapılacak çalışmalar, daha önce hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarından farklı olmamak şartıyla; toprak yararlanmasının projesi faaliyetlerinin düzenlenmesi, bu kapsamda planlara öncelik yapılması, alan toplulaştırılması yapılarak bu arazilerin sulanabilir tarım arazi haline getirmek ve sulamanın kontrollü olarak yapılması, mevcut tarım alanlarının tarım sektörün dışında kullanımının önüne geçmek, bu sulama tesislerinin yap-işlet-devret benzeri ile kullananlara devredilmesini yapan ve bazı yatırımlarda geri ödeme uygulamasının başlatılması, GAP çerçevesindeki sulama alanlarının az zamanda zirai kullanıma açık olması biçimde yapılmıştır. Başkaca arazi planlaması faaliyetlerinde tehlike sunan ve tehdit ortaya çıkartan akarsular ve göllerin ıslahı bahsine önem verilmesi kararlaştırılmış (DPT, 1995).

Bu amaçlar doğrultusunda hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılması da mukayese etmiştir. Özellikle yer üstü su kaynaklarının ayırma ve yararlanmasına müteveccih yönetmeliğin bulunmayışı ve bazı kaynakların israfına neden olmuştur. Bu sebeple yerüstü sularının kullanımının planlaması için 167 sayılı Yer Altı Suları Yasası güncelleştirmesini kapsayacak çerçevede Su Yasası çıkarılması; toprakların korunması ve rasyonel kullanımı için Toprak Yasası, bu yasa çerçevesinde arazi toplulaştırılmasının yapılması, zirai altyapı işlerinin ortaya koymasına; bundan yararlananların tüm etaplarda iştiraki temin edecek ve yatırımlara kaynak yaratılmasını mümkün kılacak şekilde DSİ Müdürlüğü'n ve KHGM'nin 3202 sayılı Teşkilat Kanunlarında düzenleme yapılması öngörülmüştür (DPT, 1995).

Yedinci plan döneminde gündeme gelen ve kırsal alan kalkınmasını ilgilendiren yeni bir kavram ise "Kırsal Sanayi" olmuştur. Plan oluşturma etabında hazırlanan Kırsal

Sanayi Özel ihtisas Komisyonu raporunda; kırsal alanda sanayileşme; özünde kent-kır aralarındaki sosyo-kültürel ve iktisadi değişikliklerin uygun değer bir balans ve istikrara kavuşturulmasını, kırsal nüfusu bulunduğu alanında kalkındırmayı, başka bir söyleyişle, mevcut problemlerin, göç ve çalıştırma gibi planlı çözmeyi hedefleyen siyasal bir yeğleme şekilde tanımlanmış, bu kapsamda kırsal alanda olan sanayilerin esas görevi, kırsal kalkınma faaliyetlerini sürekli olması ve kalıcı olması esasine kavuşturmak ve git gide kır-kent aralarındaki iktisadi ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak biçimde ortaya konulmuştur (Bakırcı, 2007).

Yedinci kalkınma planı devresinde bütünleşmiş kırsal kalkınma projelerinden biri gerçeklemiştir. Giresun-Ordu Kırsal Kalkınma Projesi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı öncülüğünde, Orman Bakanlığı ve KHGM tarafından müştereken uygulanan bu projenin ikrazı 23 Ekim 1995 tarihinde IFAD ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanmıştır. Projenin uygulanma dönemi 1998-2004 yılları arası olarak belirlenmiştir. Ordu ve Giresun illerinde kırsal kesimde yaşayan insanları destekleyerek gelirini arttırmak ve yaşam seviyelerini yükseltmek hedefi ile uygulanan planda maksatın ortaya koyması yönünde doğal kaynaklar değerlendirilerek, tarım ve gelir getirici etkinlikler ile kalkınmanın finansmanı, ormancılık, kırsal altyapı, kurumsal yapının iyileştirilmesi faaliyetleri de öngörülmüştür (TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu, 2004).

3.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

2000'deki sayıma göre kırsal nüfus %35'lik oranla azalmaya devam etmiş daha önceki döneme göre (1990'da %41) oransal olarak tekrardan mühim bir düşme yaşanmıştır. Bu orantılı düşüş tarımsal istihdamda da besbelli bir şekilde oluşmuştur, 1990 senesinde %48 olan zirai çalıştırma 2000'de toplam çalıştırmanın içinde olarak %36'a kadar gerilemiştir. 2000 senesinde tarımın payı da %13'e gerilemiştir (Bakırcı, 2007).

Kırsal alanlardaki örgütlenmelerin merkezi yönetimin taşra teşkilatları, yerel yönetimler, birlikler, kooperatifler, ortaklıklar, vakıflar ve sivil toplum örgütlerince oluştuğu ancak kırsal kalkınmanın güçlenerek hızlandırılmasını sağlayacak olan

kırsal alanlardaki idari örgütlenme çalışmalarının henüz istenen seviyeye getirilemediğinden bahsedilmiştir (DPT, 2000).

Kırsal alanda var olan problemlerin çözümlenmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için; kırsalda istihdam arttırıcı, nitelikli insan gücü gelişimini sağlayıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, etkili örgütlenme ve katılımcılığın sağlanması, sivil toplum örgütlerinin kalkınma çabalarına katılımının sağlanması amaçlanmıştır. Tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi yönünde teknik destek verilmesi öngörülmüştür. Kırsal alanda tarımsal çalışmalarda verimliliğin güçlendirilmesi için sulama projelerinin, arazi toplulaştırmanın ve tarla içi hizmetlerinin beraberinde yürütülmesine değer verilmesi de kararlaştırılmıştır. Sekizinci Plan metninde kırsal altyapı başlığında kırsal yerleşmelerde 35014 adet köy ve 40617 adet bağlı olmak üzere toplamda 75631 yerleşim ünitesinde 14,1 milyon kişinin yaşadığı ifade edilmiştir. Kırsal alanda bulunan köy ve köy altı yerleşmelerin tamamına elektrik ve yol hizmeti sunulmuştur. 1999 yılı itibariyle bu yerleşmelerin %75'inde yeterli, %11'inde sağlıklı sadece yetersiz içme suyu bulunurken, %14'ünde sağlıklı içme suyu bulunmamaktadır. Köylerin %7,5'inde ise kanalizasyon sistemi bulunmaktadır (DPT, 2000)

Kırsal çevrelerde altyapının meydana getirilmesi şeklinde; toprak ve su kaynaklarının gelişmesine yönelmiş tarımsal altyapının gerçekleştirilmesi, kaynakların doğru yönetimi ve aktif kullanımına yönelik çalışmaların yapılması geçmişte olduğu gibi bu dönemde de önemini koruduğundan, gerekli toprak potansiyelinin tespiti için etüt çalışmalarının yapılmasına ve bu çalışmaya dayalı olarak arazi kullanım planlarının hazırlanmasına başlanılacağı, arazi toplulaştırma işlemlerinin hızlanacağı, toprakların tahsisi, korunması, sınıflandırılması, sektörle ve sektörler arası kullanım ve üretim için planlama gibi konularda tüm aksaklıkları düzeltecek Arazi Kullanım ve Toprak Koruma Kanunu çıkarılacağı belirlenen hedefler arasında olmuştur (DPT, 2000).

2001-2005 dönemini kapsayan bu plan döneminde Avrupa Birliği ile bağlantılar ve buna yönelik çalışmalar daha sık gündeme gelmeye ve somut veriler ortaya konulmaya başlanmıştır. Buna yönelik yapılan çalışmalardan biri de TKİB bünyesinde kırsal kalkınma çalışma grubunun 2003 yılında hazırladığı “AB Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu”dur. Ulusal Kalkınma Planında

kırsal kalkınma konusuna Bölgesel Gelişme başlığı altında Ulusal Düzeyde Bölgesel Gelişme Stratejisi başlığı altında yer verilmiştir. Bu konuda kırsal kesimde iş alanlarının arttırılması ve gelir getirecek etkinliklerin dayanak olması; tarımsal arazilerin daha etkin kullanılması için kapasitenin geliştirilmesi, modern tarımsal tekniklerin kullanılması şeklinde kırsal alanlardaki insanların yaşam kalitesinin arttırılması; turizm, tekstil, dokumacılık ve el sanatları gibi tarım dışı sektörde iş olanaklarının oluşturulması ve avantaj olmayan alanlarda tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin yaygınlaştırılması kırsal kalkınmanın gerçekleşmesi açısından önem taşımaktadır. Bu sebepten kırdan kente göçün dengeye kavuşturulması ile bölgeler arası ve bölge içi dengesizliklerin giderilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştır (DPT, 2003).

Kırsal Kalkınmada sekizinci plan periyotun kolokyuma kavram şeklinde yer almasını sağlamak, bilerek bir simsariye meydana getirmiş, olan komisyon raporun içinde kırsal kalkınma ile kavramsal çerçeve kabul ettirilmiş, yurdumuzda mevcut kırsal alanlarla alakalı kalkınmaya destek sağlanması yönünde teklifler meydana getirilmesi ve hedefler tayin edilmesi için kırsal alandaki şu andaki vaziyet ve problemleri güzel biçimde çözümlenmiş, kırsal kalkınmada siyasetlerinin uygulayıcılarının ve teşkilatların kimler olduğu veya olabileceği belirtilmiş ve son zamanlarda sürdürülebilir kalkınmanın önemiyetinin vurgulanması dolayısıyla sürdürülebilir insani gelişme yönünden kırsal kalkınmada stratejiler ortaya konulmuştur.

3.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, Plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır. Bu kapsamda Dokuzuncu Kalkınma Planı, "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir

Türkiye” vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) çerçevesinde hazırlanmıştır (DPT, 2007).

Dünyada ve ülkemizde değişen ekonomik ve sosyal koşullar çerçevesinde kalkınma planları geçmişte olduğundan çok daha önemli bir araç haline gelmiş ve yine bu koşulların bir gereği olarak planların yeniden tasarlanması da kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasının da bir sonucu olarak, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile her alanı detaylı düzenlemeye dayanan bir plan hazırlama anlayışından, belirlenen kalkınma vizyonu çerçevesinde makro dengeleri gözeterek, öngörülebilirliği artıran, piyasaların daha etkin işleyişine imkan verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkaran, sorunları önceliklendiren, temel amaç ve önceliklere yoğunlaşan bir stratejik yaklaşıma geçilmektedir. Bu yeni anlayış çerçevesinde, öngörülen stratejik amaç ve önceliklerin gerçekleştirilmesi sürecinde, uygulamada etkinlik ve şeffaflığın sağlanması ve hesap verebilirliğe zemin oluşturulması amacıyla, Planda etkili bir izleme ve değerlendirme mekanizmasına yer verilmiştir (DPT, 2007).

Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB’ye üyelik sürecinin gerektirdiği Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların yanında, başta Orta Vadeli Program olmak üzere diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar ile sektörel ve kurumsal strateji belgelerinin dayanağını oluşturmaktadır. Plan farklı işlevlere sahip söz konusu dokümanların uyumlaştırılmasını sağlayarak tüm planlama çalışmalarını yönlendirici bir işlev görecektir. Böylece, kurumlar arası ortak anlayış ve hedef birliği sağlayacak olan Plan, yasal ve kurumsal değişimler ve plan-program-bütçe bağlantısının güçlendirilmesi suretiyle ülke potansiyelinin üst seviyede kullanılmasına zemin teşkil edecektir. 4. Plan sadece kamu kesimi için değil, toplumun geneli için de uzun vadeli bir perspektif ve hedef birliği sağlamaya hizmet edecektir. Bu çerçevede, kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında iletişime ve ortak hedeflere dönük işbirliğine katkıda bulunacaktır. Böylece, tüm kesimlerin sahiplenmesiyle, toplumsal potansiyelimizin tamamının harekete geçirildiği bir ortamda, ekonomik ve sosyal gelişme hızlandırılacak, kapsayıcı bir kalkınma süreci çerçevesinde halkımızın yaşam kalitesi artırılabilecektir (DPT, 2007).

Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda aşağıda yer alan stratejik amaçlar, gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir:

- Rekabet Gücünün Artırılması,
- İstihdamın Artırılması,
- Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi,
- Bölgesel Gelişmenin Sağlanması,
- Kamu Hizmetlerinde Kalitenin ve Etkinliğin Artırılması.

Sektörel ve tematik politikalar ve öncelikler bu eksenlerin altında ele alınmış ve aynı stratejik amaca hizmet edecek şekilde ilişkilendirilmişlerdir (DPT, 2007).

Bu anlayışla hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB'ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle Plan dönemi AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir. 28 Nisan 2005 tarihinde 5339 sayılı Yasa ile 2005 yılı sonunda tamamlanan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planının ardından, hazırlanacak yeni Planın Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması bir yıl ertelenmiş ve Dokuzuncu Kalkınma Planının 2007 yılında başlaması kararlaştırılmıştır (DPT, 2007).

Dokuzuncu Kalkınma Planı, Bakanlar Kurulunca benimsenen strateji esas alınarak Devlet Planlama Teşkilatının koordinasyonunda tüm kamu kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla hazırlanmıştır. Planın hazırlanmasında katılımcılığa özen gösterilmiştir. Bu amaçla 5 Temmuz 2005 tarihli Başbakanlık genelgesi kapsamında, çok geniş bir alan yelpazesine sahip 57 adet Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) oluşturulmuş, söz konusu komisyona kamu kesimi, özel ve üniversite kesiminden 2252 kişi katılmıştır. Plan stratejisi ve metninin oluşturulmasında kurumsal birikimin yanı sıra ÖİK raporları ile kendi alanlarında önde gelen uzman kişiler ve kamunun üst düzey yöneticileri ile yapılan istişare toplantılarının sonuçlarından da yararlanılmıştır (K. Belediyesi, 2019).

3.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın Özeti (2014-2018)

- “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığı altında insan için ve insanla beraber kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesi ve gelişmişliğin toplumun farklı kesimlerine yaygınlaştırılması amacıyla uygulanacak politikalara yer verilmektedir.
- “Yenilikçi Üretim, istikrarlı Yüksek Büyüme” başlığı altında üretimde yapısal dönüşüme ve refah artışına yönelik hedef ve politikalar ele alınmaktadır.
- “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında çevreye duyarlı yaklaşımların sosyal ve ekonomik faydalarının artırılması, insanımızın şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde yükseltilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması kapsamındaki hedef ve politikalara yer verilmektedir.
- “Kalkınma İçin Uluslararası İşbirliği” başlığı altında ise kalkınmanın dış dinamikleri ile ülkemizin ikili, bölgesel ve çok taraflı ilişkilerindeki temel öncelikler ve politikalar ele alınmaktadır.
- Onuncu Kalkınma Planının etkin uygulanması amacıyla orta vadeli programlar (OVP), yıllık programlar, kurumsal stratejik planlar, bölgesel gelişme ve sektör stratejileri. Kalkınma Planı esas alınarak hazırlanmıştır.

3.2.11. On birinci Beş Yıllık Kalkınma Programının Temel Amaçları

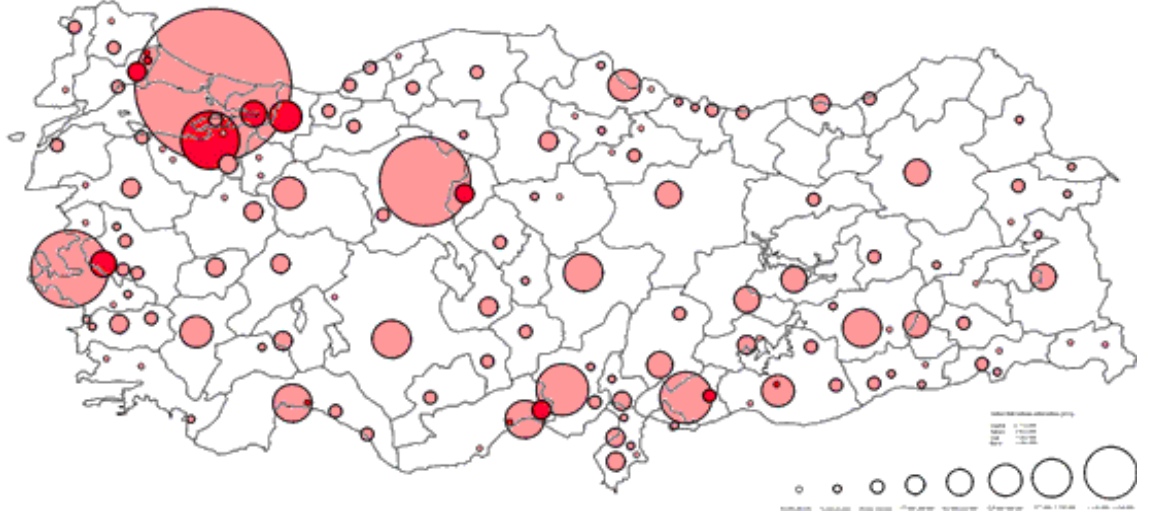
- 2018 yılında GSYH’nın 13 trilyon dolara, kişi başına gelirin 16 bin dolara yükseltilmesi; ihracatın 277 milyar dolara çıkarılması; işsizlik oranının yüzde 7.2’ye düşürülmesi hedeflemektedir.
- 2023 yılında GSYH’nın 2 trilyon dolara kişi başına gelirin 25 bin dolara yükseltilmesi; ihracatın 500 milyar dolara çıkarılması; işsizlik oranının yüzde 5’e düşürülmesi; enflasyon oranlarının kalıcı bir biçimde düşük ve tek haneli rakamlara indirilmesi hedeflemektedir.

4. TÜRKİYE'DE KIRSAL ALANLAR

4.1. Türkiye’de Kırsal Alanların Nüfusu

Türkiye genel kırsal durumunu bakıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun yüksek bir kesimi (%76) kırsal mekânlarda yaşamaktaydı. Türkiye ve özellikle sanayileşme geliştikçe, kırsal yerleşmelerden kentsel yerleşimlere doğru göç oranları da artmaya başladı ve bu göçler hala sürdürülmektedir. Bugün, ülke nüfusun önemli bir kesimi kent yerleşimlerinde yaşamını sürdürmektedir, bu oran (%65) iken kırsal yerleşmelerinde yaşamını sürdürenlerin oranı (%35)’dir.

Kırsal yerleşimlerden kent kesime doğru göçler yaşanmaktadır. Bu göçlerin bir kesimi daimi, bir kesimi ise geçicidir. Şekil 4.1’de Türkiye’de kalıcı ve geçici göçleri gösterilmiştir.

Şekil 4.1. Türkiye’de Kalıcı ve Geçici Göçler (Kırsal Yerleşmelerden Kentlere Göçün Nedenleri ve Sonuçları - URL 3).

4.2. Kırsal Alanlardan Kentlere Göçlerin Nedeni

- Kırsal kesimlerdeki doğum yüzdesinin yüksek olması (hızlı nüfus artışı),
- Tarım sahalarının miras vasıtası sonucu yetersiz kalması,
- Tarımda makineleşmenin artması nedeniyle insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması,

- Kırsal kesimlerdeki iş olanaklarının az olması,
- Kentsel alanlarda sanayinin gelişmiş olmasından dolayı iş imkanlarının fazla olması,
- Köylerde eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olması,
- Kentlerde eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygın olması,

Türkiye'de kırsal alanlardan kentlere göç edilmesinin en önemli nedeni ekonomiktir. Bir kısım vatandaşlarımız da geçici olarak göç ederler. Kırsal kesimdeki bazı aileler büyük şehirlere, tarımın yoğun yapıldığı yerlere, yaz turizminin geliştiği yerlere bir müddet çalışmak üzere göç ederler. Pamuk toplama mevsiminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Çukurova'ya pamuk toplamak amacıyla göç edilmesi gibi (bilgi yelpazesi.net). Yaylaya çıkma olayı da mevsimlik göçler içerisinde yer alır. Mevsimlik göçler ile Adana, Mersin, Hatay, Aydın, Muğla, Antalya gibi merkezlerde yaz ile kış mevsimleri arasındaki nüfus miktarında önemli değişimler olur (Bakırcı, 2007).

4.3. Kırsal Alanlardan Şehirlere Yapılan Yoğun ve Plansız Göçlerin Sonuçları;

- Kentlerde planlı ve yeterli konut yapılamaması nedeniyle konut sıkıntısının çekilmesi,
- Konut sıkıntılarının dolayı gecekondü yapımının artması, düzensiz kentleşmenin oluşması,
- Plansız kurulan bölgelere eğitim ve sağlık hizmetlerinin yeteri kadar götürülememesi,
- Alt yapı hizmetlerinde (yol, su, elektrik, kanalizasyon vb.) yetersizlikler görülmesi,
- Ülke genelinde nüfus dağılışımda dengesizliklerin oluşması,
- Göç edenlerin kent yaşamına uyum sağlayamaması,
- Kentlerdeki işsiz insan sayısının artması,
- Doğal çevrenin bozulması,
- Gürültü, trafik yoğunluğu, çevre kirliliği gibi sorunların ortaya çıkmasıdır.

Daha iyi yaşam sürmek umuduyla şehirlere göç eden vatandaşlarımızın bir kısmı beklediği ekonomik ortamı bulamamaktadır. Bir kısmı da iyi hayatından çok farklı

olan şehir hayatına uyum sağlayamamaktadır. Bu durum birtakım ekonomik ve sosyal olumsuzluklar oluşturmaktadır. Bu olumsuzluklar da insanları mutsuz edebilmektedir (Bakırcı, 2007).

4.4. Türkiye Kırsal SWOT (GZFT) Analizi

4.4.1. SWOT (GZFT) Analizi Tanımlaması

Bir şirketin ya da bir sektörel kümenin stratejik yaklaşımla planlanması sürecinde, sektör ile çevresi arasındaki ilişki bakımından iki noktada yoğunlaşmaktadır: çevre şartları ve sektörün yetenek ve kapasitesi. Çevre şartlarındaki sürekli değişme nedeniyle endüstriler devamlı olarak yeni fırsat ve tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Diğer yandan her kümenin kaynak ve kabiliyetlerine göre güçlü yönleri bulunmaktadır. Bir sanayi endüstri kümesinin çevredeki değişme sonucu önüne çıkan bir fırsatı değerlendirmesi, bu fırsatın değerlendirilmesine yönelik organizasyon kapasitesinin güçlü ve örgütün hazırlıklı olmasına bağlıdır. Keza olası bir tehdit, eğer örgütün zayıf olduğu bir alana yönelik ise tehdidin örgüt üzerindeki olumsuz etkisi, büyük olacaktır. Stratejik planlamanın temel amacı dışından gelen tehdit ve fırsatlarla örgütün güçlü ve zayıf yönleri arasında uyum sağlamaktır. Çünkü kümenin gelişimi sağlayacak hususların gerçekleştirilmesi bu uyum sürecine bağlıdır (Dinçer, 2005).

Sektörün bir bütün olarak mevcut durumunun ve tecrübesinin incelenmesi üstün ve zayıf yönlerinin tanımlanarak bunların çevre şartları ile uyumlu hale getirilmesi sürecine etkileşim analizi adı verilmektedir. SWOT (GZFT) analizin İngilizce açılımı ise **Strengths: Güçlü, Weaknesses: Zayıf, Opportunities: Fırsatlar, Threats: Tehditler** kelimelerinin baş harflerinin birleştirilmesi ile oluşturmaktadır.

Stratejik planlama sürecinin durum analizi aşamasında, dış çevre analizi sonucunda tespit ettiği fırsatlar ve tehditleri, sektör içi analiz neticesinde de sektörün güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkarılmaktadır. Tehdit ve fırsatlar güçlü ve zayıf yönlerle ilişkilendirilerek stratejik konular belirlenmektedir (Dinçer, 2005).

Yukarıda anlatılan şekilde sektörün güçlü-zayıf yönleriyle çevreden gelen fırsat-tehditleri eşleştirmesi sonucu SWOT matrisi ortaya çıkacaktır. SWOT matrisiyle izlenmesi gereken politikalar şematik olarak kolay bir şekilde gözlenebilmektedir. SWOT matrisi sektör stratejileri belirlenirken, izlenecek seçenekleri makro bir bakış açısıyla değerlendirebilmeleri için oldukça yararlıdır (Dinçer, 2005).

4.4.2. Türkiye Kırsal SWOT (GZFT) Analizi

TÜİK verilerini ve Türkiye Ziraat Odalar Birliği ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığın, kırsal verilerini inceledikten sonra, çalışmada üretilen, Türkiye için kırsal SWOT analizi, güçlü, zayıf yanlarını ayrıca söz konusu tehditler ve fırsatlar değerlendirilmiştir.

Güçlü yönler

- Geniş tarım alanlarının varlığı (kuru, sulu ve sulanabilir) ve sulama imkânlarının bulunması,
- Tarımsal sanayi girdi ve hammaddelelerinin çeşitliliği,
- Kırsal işgücü potansiyeli,
- Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliği,
- Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması,
- Flora ve direy zenginliği, çevre kirliliğinin az olması ve organik tarım potansiyelinin bulunması,
- Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi,
- Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatları,
- Kırsal kalkınma projeleri deneyimi,
- Kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının artması,
- Kamu teşkilatının yaygın olması,

Zayıf yönler

- Kırsal istihdamın ve gelir kaynaklarının ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayanması, tarım sektöründe gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygınlığı,
- Tarımın yapısal sorunları:

- Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması,
- Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusundaki yetersizlikler,
- Kalite ve standartlara uyum konusunda güçlükler,
- Tarım-sanayi entegrasyonu ve pazarlama faaliyetlerinde etkinlik sorunları,
- Sermaye ve mali kaynak yetersizlikleri,
- Üretimin doğal koşullara bağımlılığı ve verim düşüklüğü.
- Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olması,
- Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacı,
- Yerleşim birimlerinin sayı olarak oldukça fazla, düzensiz, plansız ve küçük olması,
- Kırsal altyapı yetersizlikleri, mevcut altyapının modernizasyon ihtiyacı,
- Doğal kaynakların (toprak, su, orman, çayır ve mera, su ürünleri stokları gibi) koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunlar,
- Toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması,
- Kırsal alana hizmet götüren kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon yetersizliği,

Fırsatlar

- Tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi,
- Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması,
- İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayiinin gelişmesi,
- Kırsal turizm talebinin artma eğilimi,
- Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda artan ilgi,
- Avrupa Birliği'ne katılım süreci ve AB'ne uyum
- Uluslararası kaynaklara-fonlara erişme bilirlilik,
- Dış pazarlara erişim imkanlarının güçlenmesi,
- Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi,
- Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi,
- Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine verilen önemin artması ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi.

Tehditler

- Makroekonomik istikrarın bozulması,
- Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması,
- Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması,
- Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması,
- Dünyada petrol ve diğer girdi fiyatlarının yükselmesi,
- Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesi.

Güçlü yönler • Geniş tarım alanlarının varlığı ve sulama imkânlarının bulunması, • Kırsal işgücü potansiyeli, • Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliği, • Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi, • Kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının artması, • Kamu teşkilatının yaygın olması,
Zayıf yönler • Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, • Tarım-sanayi entegrasyonu ve pazarlama faaliyetlerinde etkinlik sorunları, • Üretimin doğal koşullara bağımlılığı ve verim düşüklüğü. • Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacı, • Yerleşim birimlerinin sayı olarak oldukça fazla, düzensiz, plansız ve küçük olması, • Kırsal altyapı yetersizlikleri, mevcut altyapının modernizasyon ihtiyacı, • Kırsal alana hizmet götüren kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon yetersizliği,
Fırsatlar • Tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi, • Kırsal turizm talebinin artma eğilimi, • Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi, • Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi, • İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayiinin gelişmesi,
Tehditler • Makroekonomik istikrarın bozulması, • Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması, • Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması, • Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması,

Şekil 4.2. Türkiye Kırsal Alan SWOT (GZFT) Analiz Tablosu

4.5. Türkiye’de Kırsal Alanların Genel Yapısı ve Sorunları

Ülkemizdeki kırsal alanların genel durumuna ilişkin sonuçlar, kırsal alanda demografik yapı, yerleşim, altyapı, ekonomik yapı ve problemler açısından incelenerek anlatılmaktadır (Sezgin, 2007).

4.5.1. Kırsal Alanda Demografik Yapı ve Problemler

Ülkemizde, ilk nüfus sayımında (1927) 13.6 milyon olan nüfus, 1990’lı yılların başında yaklaşık 4.2 kat artarak 56.5 milyon olmuştur. Nüfusun 1927’de 10.3, yaklaşık dörtte üçü kırsalda yaşarken, kırsal nüfus 1980’de 2.5 katına (25 milyon) yükselmiş, daha sonra azalmaya başlayarak 1990’da 23.1 milyon olmuştur. Toplam nüfus içindeki oranı 1927’de %75.8 olan kırsal nüfus, 1990’da %41’e düşmüştür. Kentsel nüfusun toplum içindeki oranı 1990 yılında %24.2’den %59’a artmıştır. 2000’li yıllara bakıldığında kentsel nüfus 43.989.574 olup, toplam nüfusun %64.9’una ulaşmış, kırsal nüfus ise 23.790.972 olup, toplam nüfusun %35.1’i olmuştur (Sezgin, 2007).

Kısaca kırsal kesimden kente doğru yaşanan göç niteliğini ele almak gerekirse, önemli bir endüstrileşme hareketinin olmadığı 1923-1950 arası dönemde topraktan kopma olmadığı görülmektedir. Ne var ki, 1950’lerden sonra bir yandan izlenen tarımda makineleşme stratejisi, diğer yandan nüfus artışı ile toprakların yetersiz kalması sonucunda, kırsal alandan kente doğru göç başlamıştır. Ancak Türkiye’de 1950’lerden itibaren yaşanmaya başlanan kırdan kente göç durumu, birçok gelişmemiş ülkede olduğu gibi kentte oluşan istihdam olanaklarına paralel olarak sağlıklı bir nüfus akımı kalitesinden uzak, gizli işsizlerin kırdan kente itilmesi şeklinde olmuştur. Böylelikle kırdan kente, endüstrileşmeden daha hızlı ve istihdam imkânları olmayan bir göç başlamıştır.

Kırsal alan ve bölgelerde tarımsal gelirin az olmasının sebebi, tarıma elverişli toprakların parçalı ve dağınık olması, tarım alanlarında giderek yaygınlaşan makine kullanımına bağlı olarak iş gücüne olan ihtiyacın azalması, kentlerde yaşam koşullarının daha iyi olması, kentlerde ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık, eğitim ve hizmet açısından daha elverişli olması, kentlerin kırsal alanlara göre nispeten güvenli

olması, kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık dışı istihdam alanlarının oluşturulmasına yönelik kamu politikalarının yapılmaması veya yeterli olmaması gibi nedenlerle 1950’li yıllarda başlayan kırdan kente göç hareketi artışını kaybetse de sürmektedir. Göç; kırsal nüfusun topraklarından ayrılarak kentsel alanlara geçiş süreci, kentsel alanlarda birçok ekonomik ve toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. En büyük problemlerin başında gecekondulaşma ve plansız kentleşme, kayıt dışı ekonominin artması, çeşitli enformel sektörlerin oluşması ve edenlere karşı sosyal dışlanma riski sayılabilir (Sezgin, 2007).

Doğurganlık hızı kentsel yerleşimlere göre kırsal alanlarda daha fazla olmasına karşın, kırsal yerleşimlerde doğurganlık çağındaki kadın nüfusunun kente oranla olması, kırsal alandaki nüfus artış hızını makul düzeyde bekletmektedir. 2000 yılı genel nüfus sayımına göre yıllık nüfus artış hızı kentsel alanda binde 26, kırsal alanda binde 4,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kırsal alanlarda 65 yaş üstü nüfusun oranı kentsel alanlara kıyasla artmıştır. Kırsal alanlardan oluşan genç nüfus göçü emeklilik ve ikinci konut isteği gibi nedenlerle kentsel alanlardaki yaşlı nüfusun kırsal alanlara artan ilgisi nedeniyle ülke genelinde yaşlı nüfusun mekânsal dağılımında kırsal alanlar ön plana çıkmaktadır. 2000 yılı verilerine göre 65 yaş ve üzeri yaş grubunda bulunan bireylerin oranı kırsal alanda % 7,4 iken, kentsel alanda % 4,8’dir. Kırsal alandaki eğitim düzeyi oldukça düşüktür. Hem eğitim seviyesine hem de kırsal alanın genel niteliği olan tarım dışı faaliyetlerin yoğunlaşmamış olmasına bağlı olarak iş imkânları sınırlı, sosyal aktiviteler ve yönetime katılım da oldukça az ve sınırlıdır (Sezgin, 2007).

4.5.2. Kırsal Alanda Yerleşim, Altyapı ve Sorunlar

Kırsal yerleşimler, nüfus bakımından küçük yerleşmelerden oluşmaktadır. Coğrafi şartlar açısından konumları incelendiğinde köy muhtarlıklarının kırsal yerleşmelerin %25’e yakın bir kısmı ovalarda, %10’u vadilerde, %65’e yakın bir kısmı da dağların eteğinde oluşmuştur. Bu toprağı dar, engebeler üzerine yerleşmiş köylere ulaşmak, hizmet götürmek oldukça güçtür (Sezgin, 2007).

Köylerimizin %30’u bağ, bahçe veya tarla içerisindeki evlerden oluşan dağınık, seyrek yerleşimlerdir. Bu dağınık ve seyrek yerleşimlerden dolayı kimi hizmetlerin

aksamasına, altyapı maliyetini arttırmakta, zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Kırsal yerleşmelerin %35'i ilçe merkezlerine 30 km. ya da daha çok uzaklıkta olması, ilçe merkezlerinden köylere kadar uzanan yollardaki kimi gelişmelerin oluşmasına ve ulaşım olanaklarının çoğalmasına karşın yine de yönetimle ilişkiler açısından sınırlılıklar taşımaktadır. Kırsal yerleşimdeki köylerin çoğu deprem, sel, toprak kayması, çığ, vb. doğal afetler tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu bir gerçektir. Dağınık ve engebeli arazide yerleşme düzeninin bu tehlikeleri en aza indirecek biçimde oluşmamış olması kırsal alandaki can ve mal güvenliği açısından tehdit etmektedir (Geray, 2011)

Geray'a (1998) göre yerleşme düzeninin kırsal kalkınma açısından doğurduğu sonuçlar şöyle özetlenebilir;

- Optimum ölçek boyutuna yetişmediği için bir takım kamusal hizmetler ve kırsal altyapı büyük olmayan yerleşimlerde daha pahalıya mal olmaktadır.
- Küçük ve düzensiz yerleşmeler merkezi yönetimin köy toplumuyla ilişkisini azaltmakta
- Köylülerin yaşadığı küçük ve dağınık yerleşmelerde ova ve toplu köylere göre yenilikler pek kolay sağlanmamaktadır. Çünkü dağınık yerleşmelerde toplumsal ilişkiler daha zayıftır.
- Birden daha çok yerleşimden oluşan köy muhtarlıklarında, halkın müşterek faaliyetlere ve kalkınma projelerine iştirak etmeleri da sınırlı olmaktadır.
- Verimsiz yerlerde kurulan yerleşiklerde sıkışık tarıma, çağdaş uygulamalara intikal halinde daha geç kalınmaktadır. Örneğin, teknolojinin daha kolay hizmet verdiği ova yerleşmelerinde 1950'li yıllardan itibaren traktör, biçerdöver, pulluk gibi tarımsal ekipmanlar faaliyet gösterirken, dağlık kırsal yerleşmelerde, yüksek eğimden dolayı günümüzde bile insan gücüyle, hayvan gücüyle ve sabanlarla tarımsal faaliyet gerçekleştirilmektedir.

4.5.3. Kırsal Alanda Ekonomik Yapı ve Sorunlar

Ülkemizde sosyo-ekonomik problemlerin temel sebepleri kırsal yerleşmelerin sayısal çoğunluğu, dağınıklığı ve kırsal alana yerleşen nüfusun azlığıdır. Ayrıca toplumsal özellikler, aile yapısı, toprak aile ilişkisi, çocuk adedi, işletmelerin işlevi ve

büyüklüğü, tarım alanlarının veriminin düşüklüğü ve aile gelir durumları bu problemlerin sebeplerindendir. Sektörler arası gelir düzeyi bakımından farklılıkların olması kırsal alanlardan kentsel alanlara göç olayını arttırmaktadır. Kırsal alanda tarımsal verimin düşük ve yetersiz oluşu, teknolojinin yetersiz oluşu, gelirin düşük olması, tarımsal gelişme hızının az olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de, toplam alan 77,9 milyon hektar olup, bu alanın %35’ini tarım alanları kaplamaktadır. Türkiye’nin tarım yapılabilen toprakları sınıflandırıldığında birinci sınıf arazi toprakları 4,8 milyon hektar, ikinci sınıf arazi toprakları 5,9 milyon hektar, üçüncü sınıf arazi toprakları 6,2 milyon hektar ve dördüncü sınıf arazi toprakları ise 4,6 milyon hektardır. Tarım arazileri içerisinde ekili ve dikili alanların yaklaşık 8,5 milyon hektarı sulanabilir özellikte olup, ancak 4,4 milyon hektarı sulanabilmektedir (Sezgin, 2007).

Yapılan barajlardan suyun tarımsal topraklara akıtılması hedefiyle ana kanalların devletçe yapılmasına karşılık, suyu çiftçinin tarlasına götürecek olan ikincil ve üçüncül kanalların yapılmasında çiftçinin katılımını özendirecek çalışmalar yetersiz olduğundan, sulanabilir toprakların sulanmaması durumu oluşmakta, verimli tarım toprakları atıl kalmaktadır (Geray, 2011).

Türkiye’de toprak sahipleri, tarım arazilerin yaklaşık olarak dörtte birini yanlış ve hatalı kullanmaktadır. Toprak varlığımızın karşı karşıya kaldığı bir diğer önemli problem, yine yanlış arazi kullanımı neticesinde ortaya çıkan ve tarım arazisi niteliğindeki yerlerde şehirleşme, sanayileşme yaşanması, yani yanlış arazi yer seçimleri nedeniyle, toprakların yetenek dışı kullanımıdır (Sezgin, 2007).

Ülkemizde küçük aile işletmelerinin olduğu yerlerde nüfus arttıkça toprak daha çok işlenmiş ve toprağın verimliliği hızla azalmıştır. Küçük işletme sahipleri daha fazla üretebilmek için borçlanmış ve zamanla toprağını kaybetmiştir. Tarımsal alanda oluşan modernleşme ile tarımsal faaliyetler daha az emek isteyen bir düzeye inmekte ve bunun sonucunda kırsal alandan kente göç başlamaktadır.

Ülkemiz kırsalında bütün toprak sahiplerinin %45 gibi önemli bir çoğunluğu, 2 hektardan daha az toprağa sahiptir. Buna karşılık 50 hektardan fazla toprağa sahip

olan toprak sahiplerinin ise %0.8 gibi küçük bir azınlık olması, ülkemizde küçük işletme sahipliğinin yaygınlığını gösteriyor. 1991 yılı verilerine göre tarım işletmelerinin yaklaşık %93'ü kendi topraklarını doğrudan işletirken, %7'lik kısmı da kiracılık ya da ortakçılık yoluyla tarımsal üretim yapmaktadırlar (Geray, 1988).

Kırsal alanda mevsimlik, gizli, teknolojik ve yapısal işsizlik biçiminde ortaya çıkan işgücü çokluğu problemi vardır. Ülkemizde 1950'li yıllardan sonra tarımda makineleşmeyle teknolojik işsizlik ortaya çıkmıştır.

4.5.4. Kırsal Alanlar Üzerinde Kentleşme Baskısı

Tarih boyunca gerek nüfus artışı gerekse ekonomik, sosyal, kültürel vb. değişimler yerleşim birimlerinin büyüme ve gelişmesine sebep olmuştur. Bu değişimler; zaman içerisinde ilk yerleşim yeri olan köylerin kasabalara, kasabaların kentlere, kentlerin de büyük kentlere (metropoller) dönüşümü şeklinde olmuştur (Akdoğan, 2014).

Kent insanı, kent içerisinde ve çevresindeki doğaya ait alanları, hızla çoğalmakta olan nüfusu barındırmak amacıyla oluşturdukları yapılarla ve teknik çalışmalarına hizmet eden tesislerle daraltarak serbestçe dolaşacakları açık, yeşil alanları kullanılmaz hale getirmekte ve doğayla doğuştan var olan ilgilerini koparmaktadır.

Tarımdaki ve endüstrideki gelişmeler ile birlikte ekonomik kalkınmaya nüfus artışının da etkisiyle birlikte, dünyada ilk olarak besin kaynakları ve ardından yerleşme alanlarına duyulan ihtiyaç nedeniyle insanın arazi üstündeki etkileri ölçülebilir nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte insanoğlu ilk olarak arazinin kullanım biçimlerindeki değişim ortaya çıkmış ve bu eğilim yüzünden birçok çevre probleminin de sebebi ve belirleyicisi olmuştur. Oysa kırsal alanlar, sahip oldukları zenginlikleri ile ekolojik dengeyi oluşturan önemli bir unsurdur. Bunun yanında kırsal alandaki doğal kaynakların istenilen düzeyde değerlendirilememesi, kır ile kent insanının gelir ve yaşam düzeyleri arasındaki farklılıkların çoğalmasıyla tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çok önemli bir problemdir (Akdoğan, 2014).

Ülkemizin özellikle metropol şehirlerinde aşırı nüfus yoğunlaşmaları, kentler çevresindeki kırsal alanlarda plansız ve kontrolsüz yapılaşma problemlerine neden olmaktadır. Bu kontrolsüz ve düzensiz gelişmede, sanayi toplumuna geçiş süreci yanında, kalkınmadaki bölgesel dengesizliklere bağlı kitle göçlerinin de etkisi fazla olmaktadır. Dolayısıyla ülke nüfusunun çoğalmasi ile birlikte, yaşam koşullarının sınırlı olduğu bölgelerden gelişmiş bölgelere olan göçler, bu bölgelerde kent çevresindeki kırsal alanların tahribine ve kırsal ekosistemlerin bozulmalarına neden olmaktadır. Her gün biraz daha çoğalan, büyüyen, yetersizleşen günümüz kentlerinde, doğal kültürel değerlerin, bir yandan da çevre, mekân ve yaşam kalitesinin yok olma olgusu “ani çöküş” (**collapse**) kuramı ile açıklanmaktadır. Ani çöküş sonucunda ortaya çıkan kentsel kimlik bunalımları ise ancak kentler bu süreçlerin içerisine girdiği zamanlarda tartışmaya konu olmaktadır. Ülkemizde birçok yerleşme alanında görüldüğü gibi, sağlıksız biçimde büyüyerek yoğunlaşan ve yaygınlaşan kentler, enerji yatırımları ve büyük ölçekli tarımsal işletme yatırımları, yerleşik kültür değerlerini korumayı başaramamakta; özgün kişiliklerini ve giderek okunabilirliklerini yitirerek zamanla nitelik, ölçü, ölçek ve anlamlarını değiştiren tanımsız, algılanamaz mekânlar bütününe dönüşmektedirler (Akdoğan, 2014).

Ülkemizde hızlı kentleşme olgusu ile birlikte getirdiği karışık, düzensiz ve verimsiz yapılaşma, kentlerin kültürlerinin ve kimliklerinin oluşumunda etkili unsurlar olan mimari ve estetik değerleri olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu olumsuz yön özellikle geçmişten gelen dokuyu barındıran yani geçmiş kültürlerin ve değerlerin göstergesi olan fiziksel öğelerin olduğu kentlerimizde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde, Türkiye’deki kırsal alanlarda doğa olayları ve bilinçsiz kullanımlar nedeniyle pek çok problemle karşılaşmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda endüstri kaynaklı hava kirliliği, endüstri atıkları ve kanalizasyon, hatalı gübreleme ve ilaçlamadan kaynaklı su kirliliği, toprak kirliliği, çeşitli maden, taş ocakları ve neden oldukları morfolojik yaralar, tarım topraklarının amaç dışı kullanımları ile kentsel, endüstriyel ve turistik amaçlı yerleşme akınları bu problemlerin başında gelmektedir. Zamanla doğal kaynakların azalması, kırsal alanlardaki doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi içerisinde etkin kullanımının önemini ortaya çıkarmıştır (Akdoğan, 2014).

Kentsel genişleme, savrulma ve gelişmeye bağlı olarak, çevrede bulunan mevcut doğal kaynaklarda yaşanan tahribatlar da sürdürülebilir çevre bakımından tehlike oluşturmaktadır. İnsan sağlığı; hava, su, gürültü ve toprak kirliliği ve gibi nedenler dolayı, dinlenme ortamının bulunmaması ve psikolojik denge bozukluğunun sebebiyle bozulmaktadır. Rekreasyon ve yeşil alanlar kent iklimi üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Yapay kitlelerin oluşturduğu sıcaklığı azaltır, havanın nemini düzenler ve gürültüyü azaltır. Kenti oluşturan fiziksel yapısı içerisinde kalan açık alanlar ve yeşil alanlar arazi kullanımı bakımından çeşitli bölümleri arasında tampon görevini yerine getirir, çeşitli bölümler arasında en olumlu şekilde birbirinden ayırır ve olacak olan tüm zararları engellemeye başlar. Kent içerisinde bulunan her bir yapı, hacmi kadar havanın yerini aldığı için, planlı ve dengeli bir yeşil alan dağıtımı, yapı sayısını ve yoğunluğunu düzenleyebilir. Bununla birlikte yeşil nesiller halinde kentin gelişmeni denetim altına tutar. Kente yeni estetik değerler kazandırır. Halkın aktif ve pasif rekreasyon ihtiyacını karşılar. Fiziksel, ruhsal ve zihinsel sağlığında etkin rol oynar. Yeşil alanlar toplumun güçlü bir şekilde gelişmesine katkı sağlar. Doğa ve çevre bilincinin gelişmesine destek olur. Şehirler ve kent çeperlerindeki yeşil alanlar, şehir insanının sağlıklı yaşaması için önemlidir. Giderek çoğalan nüfusun yoğun kent ortamında meydana çıkardığı bunalımlar, teknolojinin insanlar üzerinde neden olduğu ruhsal bunalımlar ve doğayı aşırı kirletme ile gün güne azalan insan-doğa ilişkisi yeşil alan ihtiyacının artmasına sebep olmaktadır.

Toplumların hızlı kentleşme süreci, küresel ölçekte doğa ve çevrenin değişmesine sebep olmaktadır. Doğal alanların gittikçe küçülmesi ve tarım arazilerine yapılar yapılar tahrip edilmesi, bununla birlikte konutlardan, sanayilerden ve taşıtlardan çıkan azot oksit, kükürt dioksit toz ve hidrokarbonlar gibi zararlı gazların nemin kentleri sarmasına, küresel ısınmaya neden olan “kent ısı adası etkisi” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Küresel ısınma sebepli iklim değişikliklerinin toplum sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri; yaşayan canlı türlerdeki çeşitliliğin azalması ve yağış rejimlerinin değişimi sebebiyle (bazı bölgelerde kuraklığın etkin olurken diğer bölgelerde bol yağış sonucu daha sık su baskınları olması) besin kaynaklarının ve temiz su kaynaklarının azalması ile ortaya çıkmaktadır (Akdoğan, 2014).

Kentsel ve endüstriyel yapılaşma sebebiyle alan kullanım değişimlerinin hız kazandığı birçok araştırmada ortaya konulmaktadır. Diğer taraftan, yapılaşma

alanlarındaki artış doğrudan veya dolaylı olarak iklim değerlerinin değişmesine sebep olmakta, bu da küresel ısınmanın artması veya etkilerinin daha fazla hissedilmesi sonucunu oluşturmaktadır. Yapılaşma alanlarının iklim üzerine etkileri farklı şekillerde olabilmektedir. Kentleşme ve endüstrileşme sebebiyle motorlu taşıt, fabrika ve konut sayılarında artış meydana gelmekte, buna bağlı olarak atmosfere bırakılan gaz miktarında da belirgin artışlar izlenmektedir. Bu durum da küresel ısınmayı destekleyen bir yapı ortaya koyar. Aynı zamanda, yapılaşmaya bağlı olarak artan beton, asfalt ve metal gibi yüzeyler de o alandaki sıcaklığın artmasına neden olmakta, bütün bunların sonucunda ise yapılaşma alanlarının çevre kırsal alanlara oranla ortalama sıcaklık değerleri artmaktadır. Isı adası etkisi olarak da adlandırılan bu durumun, küresel ısınmayı artıran başlıca nedenler arasında yer aldığı belirtilmektedir.

Ormanların ve bitki örtüsünün diğer alan kullanımlarına dönüşmesi, küresel iklim değişikliği yanı sıra doğal çevre üzerinde çok sayıda ve değişik boyutlarda olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bir hayli bitki ve yaban hayatı türünü barındıran ormanların azalması, bu türlerin yaşama alanlarının ve sonrasında da tür sayılarının azalmasına sebep olmaktadır. Biyolojik çeşitlilik üzerinde önemli bir baskı unsuru meydana getiren bu vaziyet, özellikle tehlike altında bulunan türlerin tamamen yok olmasına yol açar. Diğer yandan, hidrolojik döngünün bozulması, erozyonun ve sedimentasyonun artması ve su niteliğinin düşmesi de orman tahribatı ile ortaya çıkan çevresel olumsuzluklar arasında görülmektedir.

Alan kullanım değişimlerinin çevre üzerindeki en olumsuz etkilerinden birisi, doğal ekosistemlerin geri dönüşümü mümkün olmayan şekillerde kaybedilmesi ve dolayısıyla bu ekosistemlerden sağlanan faydaların nitel ve nicel yönden yetersiz duruma gelmesidir. Bu yönde gerçekleştirilen çalışmalar, başta ormanlar olmak üzere gelişmiş bitki örtüsünün tahrip edilerek diğer alan kullanımlarına dönüşmesi neticesinde, yüzölçümü bakımından kayba uğrayan bitki örtüsünün atmosferde artan CO₂'yi absorbe etme yeteneğinin azaldığını ortaya koymaktadır (Akdoğan, 2014).

Alan kullanımlarının zamanla değişmesi çevre üzerindeki olumsuz nedenlerden bir diğeri, doğal bitki ve yaban hayatı türlerinde yaşanan olumsuzluklardır. Özellikle yapılaşma ve tarım alanlarının ekosistemler üzerinde oluşturduğu zararlar, bu çeşit

alanlarda yaşama olanağı bulan doğal türlerin sayısında azalma ve hatta kayıplara neden olabilmektedir. Ormanlar, çalı ve otsu bitki örtüleri, sulak alanlar, kıyı kumulları, dağlık alanlar, stepler gibi yakın ekosistemlerde yaşanan alan kayıpları bu alanlardaki doğal çeşit sayılarında önemli düşüşler yaşanmasına neden olmaktadır. Tür kayıplarının oluşması için bu ekosistemlerin tamamen ortadan kalkması gerekmemekte, kısmi tahribatlar veya diğer alan kullanımlarının dolaylı etkileri de tür çeşitliliği üzerinde olumsuz tesirlere sebep olabilmektedir.

Kırsal alanlar üzerinde kentler ve kentleşmenin yarattığı baskılar, kentler etrafındaki rekreasyon alanlarını da etkilemektedir. Kentsel yaşam koşullarından kaçmaya çalışan kentli nüfusu kırsal alanlardaki rekreasyon alanlarına kaçarak yoğun bir ziyaretçi baskısına neden olmaktadır. Ziyaretler neticesinde insan ve araç dolaşımına bağlı olarak ağaçların köklerinin yayılış sahalarındaki topraklar sıkışmakta ve topraktaki gözenek hacminin azalmasıyla erozyon oluşumlarına sebep olmaktadır. Ayrıca, kullanımların taşıma kapasitesini aşması, bitkilerin topraktan su ve besin maddelerinin alınımı, topraktaki organik madde birikimini ve mikroorganizma faaliyetini azaltarak evvel zayıflamalarına zamanla da kurumalarına yol açmaktadır.

Evsel ve endüstriyel atıklar, kırsal alanlarda ekolojik dengeyi tehdit eden kentsel kökenli bir diğer tahrip etkenini oluşturmaktadır. Her gün toplanan binlerce tonluk çöp ve atık madde, kent çevresindeki kırsal alanlara taşınmakta ve fiziksel, kimyasal, biyolojik ve görüntü kirlenmeleri ile önemli kırsal çevre sorunlarına sebep olmakta ve kırsal alanlara zarar vermektedir. Bu baskı ve tahripler sonucu kent çevresindeki kırsal alanlar hızla bozulmakta ve yok olma seviyesine gelmektedir (Akdoğan, 2014).

4.6. TOKİ Uygulamaları

Kamuya Yönelik Uygulamalar planlama, ihale ve inşaat konusundaki deneyimlerinden güç alan TOKİ, ülkemizin diğer kamu kurumları ile işbirliği içinde vatandaşlar için çeşitli sosyo-ekonomik fırsatlar yaratmaktadır. İdare, bu doğrultuda gerçekleştirilen farklı protokoller çerçevesinde birçok kamu kurumu için hizmet binası, hastane, sağlık ocağı, okul, yurt, pansiyon, spor salonu, sevgi evi, engelsiz yaşam merkezi, huzur evi, askeri tesis ve kalekol gibi farklı projeler de inşa etmektedir.

Konut projeleri kapsamında yapılan okulların ve sağlık tesislerinin yanı sıra, bakanlıklar ve diğer kamu kuruluşları ile yapılan protokoller kapsamında, ihtiyaç bölgelerinde sağlık, eğitim, spor tesisleri, sevgi evleri ve yurtlar gibi birçok sosyal amaçlı tesisin yapımını da üstlenen TOKİ, yapımı tamamlanan bu tesisleri ilgili kurumlara protokol çerçevesinde devretmektedir (Ç ve Ş. Bakanlığı, 2015).

TOKİ, uzmanlığının ihtiyaç duyulduğu her yere hizmet götürme ilkesiyle Milli Eğitim Bakanlığı ile okul ve ek binalarının yapımı konusunda ortak bir çalışma yürütmektedir. İdare, Bakanlığın belirlediği arsalarda, iyi ve kaliteli eğitim verilmesini sağlayacak tesislerin planlama ve inşaatını üstlenmektedir.

TOKİ, terk edilmiş ve olanaksızlık içindeki çocuklara sevgi dolu ve üretken bir yaşam sürdürebilmeleri için daha iyi fırsatlar sağlama amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile işbirliğine gitmiş olup; çocuklarımızın aile ortamında bakımı için, küçük ve bağımsız binalardan oluşan sevgi evleri inşa etmektedir. Ayrıca, bedensel engelli çocukların özel ihtiyaçlarına yönelik olarak, tekerlekli sandalyelerle erişilebilir engelsiz yaşam merkezleri ve rehabilitasyon merkezlerinin planlama ve yapım çalışmaları da devam edilmektedir. Bunların yanı sıra, ihtiyaç olan bölgelerde huzurevleri, emekli evleri ve çocuk yuvaları da inşa edilmektedir.

Diğer yandan TOKİ; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Genelkurmay ve Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kurumlarla gerçekleştirdiği farklı protokoller kapsamında, bu kurumların ihtiyacı doğrultusunda birçok tesis ve binanın yapımını da üstlenmiştir. Ankara'da Telekomünikasyon binası; Bingöl'de Uydu Kent Telekom Santral binası; İstanbul Çatalca'da Posta İşletme Merkezi binası, Kâğıthane'de Milli Arşiv Sitesi, Emniyet Müdürlüğü binaları ve Polis Okulları gerçekleştirilen uygulamalardan bazılarıdır. Uygulamalarda, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 1164 sayılı Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun, 4123 sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında

Kanun, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, 5819 sayılı İskan Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu ve mevzuatlarından yararlanmaktadır (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2019).

4.6.1. KÖYDES

Bu Karar, mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünden İstanbul ve Kocaeli illeri hariç il özel idarelerine devredilen projeler ile diğer yatırımlar ve Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) hizmetleri kapsamındaki yatırımları içerir.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 64 üncü maddesine istinaden köylere hizmet götürme birliği ile il özel idaresi arasında yapılan protokol çerçevesinde işlerin il özel idaresi araç, gereç ve personeli ile yürütüldüğü, bu yöntemle Bayındırlık Bakanlığı resmi birim fiyatlarına göre %51 e varan oranlarda tenzilat yapıldığı, ancak İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen mülkiye müfettişlerince KÖYDES çalışmalarına ilişkin olarak yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan 13/08/2010 tarihli ve Ğ.Y. 101/63, H.N.A. 94/67 sayılı inceleme raporuna göre, birliklerin tabi olduğu 5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanununda ve Köylere Hizmet Götürme Birliği İhale Yönetmeliğinde işlerin bedelinin il özel idaresine aktarılması suretiyle yaptırılabilceği yönünde herhangi bir hüküm bulunmadığı, ayrıca köylere hizmet götürme birlikleri yapım işlerinin 5302 sayılı kanunun 64 üncü maddesindeki düzenleme çerçevesinde protokolle ödeneklerin aktarılması suretiyle il özel idaresi tarafından yapılmasının da hukuken mümkün olmadığının değerlendirilmektedir.

MADDE 10- (1) Mahalli idarelerin (il özel idareleri ve belediyeler ile bunların kurdukları birlik ve idareler) dış kredili projelerinin belirlenmesinde, dış borç limitleri içinde kalınması esastır. Mahalli idarelerin dış finansman (kredi ve/veya hibe) kullanımı söz konusu olan projeleri; makro politikalar, sektör programları, bölgesel planlar ve yatırım öncelikleri ile stratejik plan ve performans programı

dikkate alınarak bu Karardaki esaslara göre Yatırım Programına alınır. Söz konusu projelerin ihale aşamasında ya da uygulama esnasında oluşabilecek proje parametrelerindeki değişiklikler bu Kararın ilgili hükümlerine göre karara bağlanır. Dış finansman kullanımı olan projelerden İller Bankası Yatırım Programında yer almak üzere teklif edilenlere öncelik verilir. Dış kredi kullanımından doğacak yükümlülükler ilgili mahalli idarelerce yerine getirilir.

(2) Köylerin altyapı sorunlarını çözmeye yönelik Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) kapsamındaki yatırımlar için 2010 yılı bütçesinden ayrılan ve 2010 Yılı Yatırım Programında yer alan ödeneğin, 79 İl Özel İdaresi ile İstanbul ve Kocaeli Büyükşehir Belediyelerine il bazında dağılımı, 2010 Yılı Yatırım Programının Resmi Gazete’de yayımlanmasını müteakip Yüksek Planlama Kurulu tarafından karara bağlanır.

5. KIRSAL ALANLAR İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye’de kırsal alanlarda yerleşim birimlerinin birim olarak sayının fazla olması, yer seçim kriterleri bakımından düzensiz ve nüfus bakımından küçük olması, kırsal alan yerleşmelerinde yapılaşmanın denetimini güçleştiren en önemli faktörlerdendir ve kırsal yerleşim alanlarının korunması gereklidir. Kırsal alanlarla ilgili ve kentsel saçaklanma olgusunun başlamasına neden olan mevzuatlardaki maddelere özetle değinilmiştir.

04.03.2005 tarihinde, 25745 sayılı Resmi Gazete’de **5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu** ile İl Özel İdareleri, belediye sınırları haricinde imara ilgili işlemleri yapmakla görevli ve yetkisi olanı kılınmıştır ve yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılması için gerekli izinleri alamayan ve mevzuata karşıt yapılaşmanın önlenmesi ile yöreyle iliği mimarı özelliklerini korunarak geliştirilmesi ve plan içinde yapılaşmanın sağlanması da imar çalışmalarının bir kısmıdır.

3194 sayılı İmar Kanunu’nun izini tabi olmayan yapı yapılabilmesi 27. maddesi dayanarak;

- Belediye ve etrafındaki alanlar haricinde olan köy yerleşik alanı sınırları içinde olması,
- Köy yerleşim ve etraf sınırının belirlemiş olması,
- Köy nüfusuna kayıt olan ve köyde devamlı yaşayanlardan olması,
- Konut, tarımsal veya hayvancılık hedefli yapı olması, şartlarının hepsinin beraber sağlanıyor olmasına tabidir. Zaten gereksinim haricinde olan ticari hedefli tarım ve hayvancılık işletmelerine ilişkin yapıların söz edilen madde hükmü şümulünde değerlendirilmesi mümkün değildir.

Köy ve mezraların yerleşik alanı ve etrafı sınırları dahilinde özel kanunlar gereğince üzerinde yapı yapılamayacak alanların bulunduğu takdirde bu alanlar dahilinde özel kanun hükümlerine tabi olması gerekmektedir. Örneğin, **3621 sayılı Kıyı Kanunu** uyarınca sahilde bulunan şeridin 1. bölümünde kalan bir alanın aynı zamanda köy yerleşik alanı sınırları dahilinde kalması takdirde bu alanda daha önce olarak Kıyı Kanunu hükümleri uygulanacaktır.

18 Mart 1924 tarihinde, **442 sayılı Köy Kanunu** kapsamında hazırlanan köy yerleşme planlarından, belediye mücavir alan sınırları içerisinde kalanlarının onay yetkisi anılan Kanunun Ek 14. maddesi hükmü gereği Bakanlığımıza ilişkin olup, söz konusu planların İl Valisinin teklifi ile Bakanlığımıza sunulması gerekmektedir. Köy yerleşme alanı uygulama yönetmeliği 31/12/1987 tarihinde 19681 sayılı resmi gazetede yayımlandı.

442 sayılı Köy Kanunu hükümleri şumulünde onay gören Köy Yerleşme Planı bulunan alanlarda, yapılaşmanın onay alan plan ve plan notları doğrultusunda ruhsatlı olarak gerçekleşmesi gerekli olup, ilgili alanlarda muhtarlık izni ile yapı yapılması mümkün değildir.

Kırsal alan düzenlemesi; Bakanlar Kurulunca duyurulan projelerde yer alan, asıl ve hukuki şahıs ile kamuya ait olan tarım arazilerinin parsel sayısının minimuma indirilerek birleştirilmesi ve tekrardan düzenlenmesi, ihtiyaç halinde genişletilmesi, toprakların verimli bir biçimde işletilmesi ve mevcut durumun korunması, ucuz ve kaliteli üretimin çoğaltmasına imkan sağlayan tedbirlerin alınması, toprakların ekonomik bir şekilde işlenmesini sağlamak için yol, sulama ve drenaj şebekelerinin yerleştirilmesi, arazi tesviyesi, erozyonun önüne geçmesi için tesisler ve yan dere yatağı ıslahının yapılması, arazi yeteneği ve toprak faktörlerine göre mera, çayır dahil bütün bitkisel üretim alanları ile iskân ve sanayi yerlerinin bilinir kılınması, mevcut mera alanlarının 25/2/1998 tarih ve **4342 sayılı Mera Kanununun** ilişkin hükümlerinde öngörülen biçimde düzenlenmesi, çevrenin ve doğanın koruma altına alınması ve iyileştirilmesi, iskân sahaları ve sosyal ve kültürel kamu kuruluşları ile proje sahalarındaki ortak kuruluşların kuşattığı alanlar için arsa ve arazi gereksinimlerinin karşılanması ve köy yerleşim yerlerinin sistemli oluşturulmasını kapsar.

Tarım Alanlarının Tarım Dışı Gaye ile Kullanılmasına Dair Yönetmelik 1989 yılında resmi gazetede yayınlanmış ve yönetmeliğin 45.inci maddesine göre; “Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve öbür girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal

ürünlerin değerlendirilmesi ve temel değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır” (11.03.1989 tarihli, Resmi Gazete) şeklinde ifade edilmiştir.

2005 yılında **5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Yasası** çıkarılmıştır. Yasanın sekizinci Maddesinde “kamu yatırımları için ihtiyaç duyulan yerler hariç olmak üzere tarım arazileri, belirlenen yeter büyüklükteki tarımsal arazi parsellerinden daha küçük parçalara bölünemez. Miras yolu ile intikallerde yeter büyüklükteki parseller oluşturulamıyorsa ifraz yapılmaz; ortak kullanım, kiralama veya satış yoluna gidilir” şeklinde (19.07.2005 tarihli, Resmi Gazete) ifade edilmiştir. Bu maddeye göre, kamu yatırımları için ihtiyaç duyulduğunda tarım arazisinin amaç dışı kullanılabilirliğine olanak sağlamıştır.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunun aynı yıl çıkarılan Yönetmeliğin beşinci Maddesi uyarınca, “Her ölçekteki bölge planları, çevre düzeni planları, nazım imar planları, mevzii imar planları, uygulama imar planları ve bunların eki imar planları ile yerleşim alanlarındaki ilave imar planları için ihtiyaç duyulan arazinin tarım dışı amaçlı faaliyetlere tahsisi İl müdürlüklerinin iznine bağlıdır” şeklinde (15.12.2005 tarihli, Resmi Gazete) ifade edilmiştir.

Kentsel saçaklanma alanlarının oluşumuna yol açan uygulamalardan biri de İmar Kanunlarıdır. 3194 sayılı İmar Yasasında, belediye sınırları içerisinde ve haricinde kalan yerle uygulanacak planlardan konuşulmuştur. “Çevre Düzeni Planı; Ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plandır” biçiminde (09.05.1985 tarihli, Resmi Gazete) tanımlanmıştır.

2872 sayılı Çevre Yasasında, “bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en yararlı ve oranlı biçimde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak tedbirleri, ekonomik ve sosyal kalkınma amaçlarıyla uyumlu olarak belirli

hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemesi” gerektiği (11.08.1983 tarihli, Resmi Gazete) belirtilmiştir (Türkten, 2015).

2017 yılında düzenlenen Şehircilik Şurası ile "Şehircilikte yeni vizyonumuz insan ve varlık odaklı, doğal kaynaklarını koruyan, tarihi ve kültürel varlıkları gözetken, dönüşüm fırsatını değerlendirerek şehirlerimizi afetlere hazır hale getiren, yenilikçi ve özgün, katılımcı, şeffaf ve çözüm odaklı ilkeler üzerine inşa edilmiştir" (Ç ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Bu vizyon doğrultusunda hem kentsel hem de kırsal yerleşmelerin insan odaklı ve sürdürülebilir gelişmesi amaçlanmaktadır. Ülkemizde kentleşme oranının hızla artması dikkatte alındığında kent kır arasındaki ilişkinin bu vizyon doğrultusunda ele alınması ve gözden geçirilmesi gerekmektedir (Ç ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Uluslararası gündemde de gerek “Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde, gerekse Habitat III Konferansı sonuç belgesinde kırsal alanlara yönelik hedefler belirlenmiştir. Bunlardan bazıları; kırsal alanların kentlerle etkileşiminin sağlanması, yaşam koşullarının yükseltilmesi, doğal kaynakların korunması, tarımsal üretimin desteklenmesi ve üst ölçekli planlamanın yapılmasıdır (Ç ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca kırsal alanların kentsel alanlarla beraber bütüncül planlanmasının temini için Çevre Düzeni Planı çalışmaları katılımcı bir süreçle tamamlanmıştır. Çevre Düzeni Planlarında getirilen Hükümler ve Plansız Alanlar Yönetmeliği çerçevesinde kırsal alanların sağlıklı gelişmesi ve doğal kaynakların korunması sağlanmaya çalışılmaktadır (Ç ve Ş. Bakanlığı, 2015).

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında Büyükşehirlerin sayısı 30’a yükseltilmiş ve sınırlarının il sınırına genişletilmesi ile bu illerdeki köyler mahalle statüsü kazanmıştır. Bu sebeple günümüzde belde ya da mahalle olarak nitelendirilen yerleşmelerin büyük bir kısmı kırsal niteliklidir. Bu durum kırsal karakter taşıyan mahalle ve belde niteliğindeki alanların belirlenmesi ile kır ve kent arasındaki ayrımın tanımlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Kırsal yerleşmeler geleneksel yapı sistemleri ve yerel malzemeler

kullanılarak topoğrafyaya ve iklime bağlı olarak şekillenmiş yerleşmelerdir. Bu sebeple planlamada ve yapılaşmada kırsal yerleşmelerin, kentsel yerleşmelerden farklı bir şekilde ele alınması ve sorunların çözümlünde kırsal alana özel çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Ç ve ř. Bakanlığı, 2015).

Bu doğrultuda Çevre ve şehircilik Bakanlığınca TÜBİTAK tarafından desteklenen “Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması-Bir Model Önerisi Projesi” (KOKAP) Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi işbirliği ile yürütölerek 2015 yılında tamamlanmıştır. KOKAP sonunda 2015 yılında Çevre ve şehircilik Bakanlığı, çalışmanın sonuçlarını uygulamayı TÜBİTAK nezdinde taahhüt etmiş ve “Proje Sonuçları Uygulama Planı”nı (PSUP) imzalamıştır. PSUP kapsamında 2015 yılında Bakanlık içi bilgilendirme eğitimi düzenlenmiştir. 2016 yılında proje sonuçlarının paydaşlara duyurulması amacıyla bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda proje hakkında görüşler alınarak projenin uygulamasına dönük bir eylem planı hazırlanmıştır (Ç ve ř. Bakanlığı, 2015).

PSUP uygulama adımları arasında KOKAP’da ortaya konulan kırsal alan planlama modelinin farklı yerleşmelerde denenmesi yer almaktadır. Bu kapsamda 31.07.2017 tarihinde İstanbul Ticaret Üniversitesi ile protokol imzalanarak “Koruma Odaklı Kırsal Alan Planlaması Modeli Uygulaması ve Köylerde Yöresel Özellikler ve İhtiyaçlar Dâhilinde Yapılaşma Koşullarının Belirlenmesi Projesine (KODAKAP)” başlanmıştır (Ç ve ř. Bakanlığı, 2015).

6. TR-33 BÖLGESİ (AFYONKARAHİSAR, KÜTAHYA, MANİSA VE UŞAK)

TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, Kalkınma Bakanlığı'nın 3194 sayılı İmar Kanunundan aldığı yetki doğrultusunda yaptığı görevlendirme üzerine Zafer Kalkınma Ajansı koordinasyonunda hazırlanmıştır. Bölge Planı, Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşmasındaki en kritik dönem olan 2014-2023 yılları arasında Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinden oluşan TR33 Bölgesi'nde uygulanması gereken temel politikaları ortaya koymaktadır. Plan, Bölgenin kalkınmadaki rol haritasını belirleyecek; buna ek mevcut mevzuat ve kararlar uyarınca Ajans mali desteklerinin kapsamını belirleyecektir. (Z. K. Ajansı, 2016)

TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı il olarak Bölgeyi oluşturan 4 ilden (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak) toplumun farklı kesimlerini temsil edecek şekilde Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen 100 üyeden oluşan Ajans Kalkınma Kurulu tarafından uygun görülmüş; Bölgeyi oluşturan 4 ilin Valisi, Belediye Başkanı, İl Genel Meclis Başkanı ve Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı olmak üzere 16 üyeden oluşan Ajans Yönetim Kurulu tarafından kabul edilerek Kalkınma Bakanlığına sunulmuştur. Plan, ilgili bakanlıkların müsteşar düzeyinde temsil edildiği Bölgesel Gelişme Komitesinde görüşüldükten sonra, Başbakan başkanlığında toplanan ve ilgili bakanların katılımıyla teşkil edilen Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu'nun onayına sunulmuş olup 30 Aralık 2014 tarihinde onaylanmıştır (Z. K. Ajansı, 2016).

TR-33 bölgesi ve içinde bulunan 4 komşu il, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak ili Şekil 6.1'de şematik olarak gösterilmektedir.

Şekil 6.1. TR-33 bölgesi ve içinde bulunan 4 komşu il, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak (Z. K. Ajansı, 2016).

6.1. TR-33 Bölgesinin SWOT (GZFT) Analizi

Zafer Kalkınma Ajans ve TÜİK verilerini inceledikten sonra, çalışmada TR-33 bölgesi için SWOT analizi, güçlü, zayıf yanlarını ayrıca söz konusu tehditler ve fırsatlar değerlendirilmiştir.

Güçlü yönler

- Tekstil, gıda, deri, mermer ve toprağa ilgili sanayinin ilerleme kat etmiş olması,
- Yer altı kaynakların ve madenlerin bol olması,
- Tarım ürünlerinin bol olması ve çeşitliliğine bağlı olarak tarıma dayalı sanayi potansiyeli,
- Esas sermayenin yeterliliği,
- Önemli coğrafi konumu, başta büyük şehirlere olan yakın mesafesi
- Bölgede kurulu rüzgâr enerjisinin kapasitesi, Türkiye'deki kurulu kapasitenin %12'sini oluşturması.
- Türkiye bulunan jeotermal kaynaklarının %66'sının Ege Bölgesi'nde yer alması,
- Bölgede bulunan jeotermal rezervlerin termal turizm, konut ısıtmalarında, termal seracılık ve enerji üretimi gibi dört değişik alanda kullanılabilmesi,
- Türkiye genelinde kömür yataklarının yaklaşık %11'inin bölgede bulunması,
- 3 adet termik santralin yerli üretim yapması,
- Çok çeşitli maden rezervlerinin bulunması,
- Madencilik faaliyetleri nedeniyle deneyimli işgücünün bulunması,

- Türkiye genelinde bor kaynaklarının yaklaşık %50'si bölgede bulunması,
- Bölgenin Türkiye altın maden kaynaklarının %27'sine sahip olması,
- Gümüş maden açısından Türkiye rezervlerinin %67'sine sahip olması ve tek işletilen gümüş yatağının bölgede yer alması,
- Bölge işletmelerin Türkiye'nin en büyük manyezit üreticisi olması,
- Uranyum kaynağı açısından Türkiye kaynaklarının %37'sine sahip olması
- Bölgede mermer sektörünün oldukça gelişmiş olması ve Türkiye'nin mermer rezervlerinin %16'sı bölgeye ait olması,

Zayıf yönler

- Bölgede bulunan işletmelerde kurumsallaşma kültürü ve bilincinin azlığı,
- Kütahya İl'inde girişimci olma kültürünün yeterli seviyede olmaması, sermayenin nakit olmayan kaynaklara aktarılması,
- Katma değeri yüksek, gelişmiş teknoloji ürünlerinin, markalaşmanın, tasarım kapasitesinin iyi seviyede olmaması,
- Belli Organize Sanayi Bölgelerinde arazi tahsisi sorunu
- Nitelikli işgücü ve ara elemanlarla sanayinin işgücü talebine uyum sağlanmaması,
- Topografik ve meteorolojik yapı,
- Atıksu arıtma tesislerinin çalıştırma enerji maliyetlerinin fazla çıkması,
- Atıksu arıtma tesislerinin verimli çalıştırılamaması,

Fırsatlar

- Zafer Havalimanı'nın planının gerçekleşmesi,
- Kütahya Teknoparkının hayata geçme planı, Kütahya Dumlupınar Tasarım ve Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKNOPARK) binasının inşaat ruhsatının alınarak yapımına başlandığı bildirildi,
- Tarıma dayalı sanayide ve enerji üretiminde gelişmesi, termal seracılıkta Jeotermal kaynaklara bağlı olması.
- TR33 Bölge, yenilenebilir enerji kaynaklarından jeotermal ve rüzgar enerjisi potansiyellerine sahiptir, ayrıca ülkemizde temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının giderek önem arz etmektedir.
- Çevreye herhangi bir tehdit oluşturmayan yenilenebilir enerji yataklarından jeotermal (yerkabuğunun çeşitli derinliklerinde birikmiş ısınin oluşturduğu,

kimyasallar içeren sıcak su, buhar ve gazlardır) enerjisi konut ısıtmasında ve termal seracılıkta kullanımı giderek artması.

Tehditler

- Katı atık vahşi depolamanın hala sürdürülmesi,
- Toprak ve yeraltı suyu gibi doğal kaynaklarının kirlenmesi,
- Atık su arıtma maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle sanayide faaliyet gösteren firmalar bu durumdan olumsuz etkilenmesi,
- Bölgede kırsal yerleşim alanların yaygın alan kaplaması ve büyümesi,
- Deprem riski yüksek bir bölgede bulunması.

Güçlü yönler • Önemli coğrafi konumu, başta büyük şehirlere olan yakın mesafesi • Türkiye bulunan jeotermal kaynaklarının %66'sının Ege Bölgesi'nde yer alması, • Bölgede bulunan jeotermal rezervlerin termal turizm, konut ısıtmalarında, termal seracılık ve enerji üretimi gibi dört değişik alanda kullanılabilmesi, • Türkiye genelinde bor kaynaklarının yaklaşık %50'si bölgede bulunması, • Bölgenin Türkiye altın maden kaynaklarının %27'sine sahip olması, • Bölgede mermer sektörünün oldukça gelişmiş olması ve Türkiye'nin mermer rezervlerinin %16'sı bölgeye ait olması,
Zayıf yönler • Bölgede bulunan işletmelerde kurumsallaşma kültürü ve bilincinin azlığı, • Belli Organize Sanayi Bölgelerinde arazi tahsisi sorunu • Nitelikli işgücü ve ara elemanlarla sanayinin işgücü talebine uyum sağlanmaması, • Topografik ve meteorolojik yapı, • Atıksu arıtma tesislerinin çalıştırma enerji maliyetlerinin fazla çıkması, • Atıksu arıtma tesislerinin verimli çalıştırılamaması,
Fırsatlar • Zafer Havalimanı'nın planının gerçekleşmesi, • Kütahya Teknoparkının hayata geçme planı, • Tarıma dayalı sanayide ve enerji üretiminde gelişmesi, termal seracılıkta Jeotermal kaynaklara bağlı olması. • Çevreye herhangi bir tehdit oluşturmayan yenilenebilir enerji yataklarından jeotermal enerjisi konut ısıtmasında ve termal seracılıkta kullanımı giderek artması.
Tehditler • Katı atık vahşi depolamanın hala sürdürülmesi, • Toprak ve yeraltı suyu gibi doğal kaynaklarının kirlenmesi, • Atık su arıtma maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle sanayide faaliyet gösteren firmalar bu durumdan olumsuz etkilenmesi, • Bölgede kırsal yerleşim alanların yaygın alan kaplaması ve büyümesi, • Deprem riski yüksek bir bölgede bulunması.

Şekil 6.2. TR-33 Bölgesi Kırsal Alan SWOT (GZFT) Analiz Tablosu

6.2. TR-33 Bölgesinde Göç Durumu

Göç, ekonomik, dini, siyasi, sosyal ve diğer nedenlerle şahısların veya toplumun bir yerleşim yerinden farklı bir yerleşkeye gitmesi ve yerleşmesidir. Net göç, her ilin aldığı ve verdiği göçün arasındaki fark olarak hesaplanmaktadır. İlde alınan göç verilen göçten fazla ise, bu durumda net göç pozitif, aksi durumda negatiftir (Akıncı, 2015).

TÜİK verilerine göre TR33 bölgesinde 2000–2009 yılları arasındaki göç hareketleri Çizelge 6.1’de Kalkınma Ajansına bağlı iller bazında ortaya konulmuştur.

Çizelge 6.1. 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımına Göre TR33 Bölgesi İllerinin Net Göçleri ve Net Göç Hızları (%),TÜİK, 2009.

İl Adı	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Afyonkarahisar	-16.616	-22,76
Kütahya	-1.064	-1,76
Manisa	3.687	3,21
Uşak	-2.058	-9,9

TÜİK verilerine göre Kütahya ilin 2000 yılında göç hareketi minimum seviyede iken 2008-2009 yılları arasındaki sonuçlara bakıldığında Çizelge 6.2’de gösterildiği gibi binde -5,09 net göç hızı dikkat çekmektedir. Bu durumda 2009 yılla ait TÜİK verilerine bakıldığında Kütahya TR-33 Bölgesi'nin en çok göç veren ili olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. 2008-2009 yılları arasındaki göç verileri TR-33 Bölgesi açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin batısında yer alan bölgeler arasında net göç hızı sıfırın altında olan tek bölge olduğu görülmektedir. TR-33 bölgesinde iller bazında alınan ve verilen göçler Çizelge 6.2’de gösterilmiştir.

Çizelge 6.2. 2008-2009 Yılları Arası TR33 Bölgesi ve İlleri Göç İstatistikleri, TÜİK, 2009

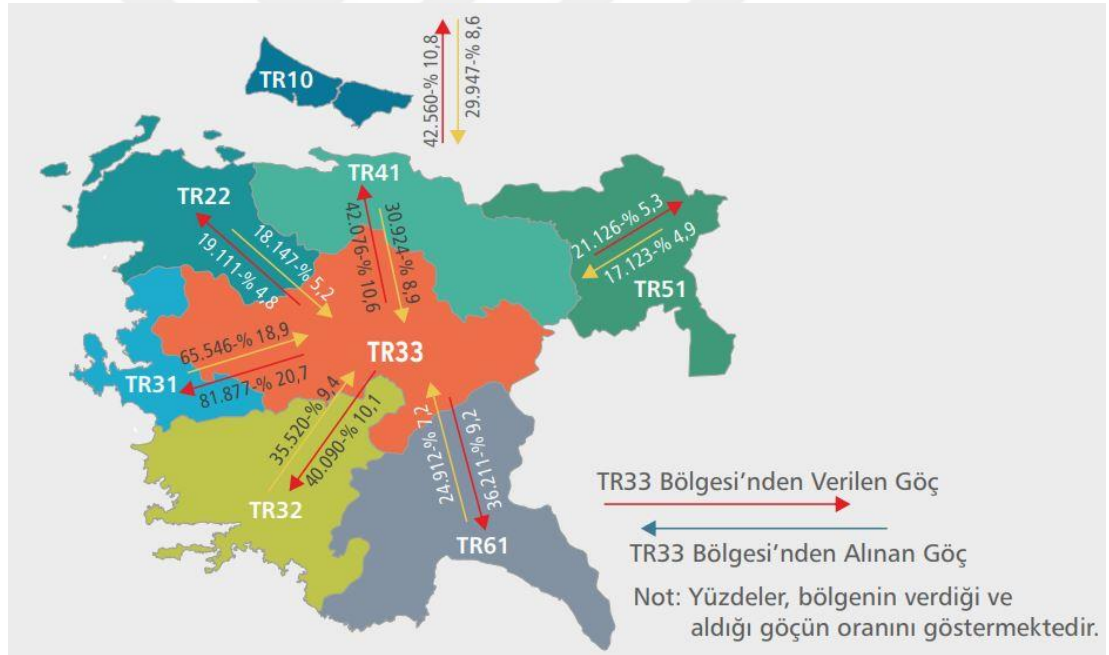
	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	TR33 Bölgesi
Aldığı Göç (kişi)	20.223	15.291	28.781	8.693	64.814
Verdiği Göç (kişi)	22.256	18.210	34.262	9.644	76.198
Net Göç (%)	-2.033	-2.919	-5.481	-951	-11.384
Net Göç Hızı (Binde)	-2,89	-5,09	-4,11	-2,83	-3,86

Bölge illerinin aldıkları göç miktarı, nüfuslarının büyüklüğüne paralel bir dağılım göstermektedir. Bölgenin 2009-2012 yılları arasında aldığı göç, Bölge illerine göre incelendiğinde; göç eden 347.061 kişinin 90.077'lik (% 26,0) kısmının Afyonkarahisar'a, 71.480'lik (% 20,6) kısmının Kütahya'ya, 151.291'lik (% 43,6) kısmının Manisa'ya ve 34.213'lük (%9,9) kısmının Uşak'a göç ettiği görülmektedir. Manisa ve Uşak illerinde daha yoğun olmak üzere; Bölge illerinin tamamının en çok göç aldığı bölgeler arasında İstanbul (TR10) ve İzmir (TR31)'in ön sıralarda bulunduğu görülmektedir. Göç veren bölgelerden TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) Bölgesi Kütahya dışındaki illere verdiği göçle öne çıkarken; Bölgenin yakın çevresinde bulunmayan TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) Bölgesi Manisa'ya yoğun olarak göç veren bölgeler arasında yer almaktadır. Bu durum, Manisa'da sanayi ve tarım sektörlerindeki gelişimin yarattığı iş gücü ihtiyacıyla açıklanabilir.

Bölge illerinden Ege Bölgesi dışına göç eden kişilerin genel olarak en gelişmiş bölge olan İstanbul'a yerleştiği görülmektedir. 2009-2012 yılları arasında Bölgeden 395.391 kişi göç etmiştir. En çok göç verilen bölgeler ile en çok göç alınan bölgeler arasında TR31 (İzmir) Düzey-2 Bölgesi'nin öne çıktığı Çizelge 6.3'te görülmektedir. Bu durum; Bölgeden göç nedenlerinin Bölgeye yakınlık ile ekonomik ve/veya sosyal gelişmişlikle ilişkili olabileceğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle Bölgeden göç eden kişiler ekonomik ve sosyal yönden en gelişmiş bölgelere gitmektedir. Bu bağlamda Bölgedeki yaşam kalitesinin ve ekonomik olanakların artırılması Bölgeden verilen göçün azalmasına önemli katkı sağlayacaktır. Bölgenin 2008-2012 yılları arasındaki göç hareketleri Çizelge 6.3'te ve şematik olarak, Şekil 6.3'te gösterilmiştir.

Çizelge 6.3. Bölgenin Diğer Bölgelere Verdiği Göçler (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2008-2012).

Bölge Kodu	Bölge Adı	Verdiği Göç	Oranı (%)
TR31	İzmir	81.877	20,7
TR10	İstanbul	42.560	10,8
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	42.076	10,6
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	40.090	10,1
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	36.211	9,2
TR51	Ankara	21.126	5,3
TR22	Balıkesir, Çanakkale	19.111	4,8

Şekil 6.3. 2009-2012 Yılları Arasında Bölgenin Göç Hareketleri (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi).

Bölgede toplam 2.965.800 kişi yaşamaktadır. Bölge nüfusunun 1.891.284'lük (%63,8'i) kısmı il ve ilçe merkezlerinde, 1.074.516'lık (%36,2'si) kısmı belde ve köylerde bulunmaktadır. Ülke genelindeki kentleşme oranının %77,3 olduğu düşünüldüğünde Bölgedeki nüfusun ülke geneline oranla daha çok belde ve köylerde

yaşadığı görülmektedir. İller bazındaki nüfus ve kentleşme oranları Çizelge 6.4'te verilmektedir.

Çizelge 6.4. Bölge İllerinin Nüfus Bilgileri (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2012).

	İl/İlçe Merkezleri Nüfusu	Belde/Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	İl Nüfusunun Bölge Nüfusuna Oranı (%)	Kentleşme Oranı (%)
Afyonkarahisar	377.845	326.103	703.948	23,7	53,7
Kütahya	375.267	198.154	573.421	19,3	65,4
Manisa	904.513	441.649	1.346.162	45,3	67,2
Uşak	233.659	108.610	342.269	11,7	68,3
Bölge	1.891.284	1.074.516	2.965.800	-	63,8
Ege	7.209.809	2.569.693	9.779.502	-	73,7
Türkiye	58.448.431	1 17.178.953	75.627.384	-	77,3

6.3. Kütahya İlinin Yer Seçimi Kriterleri

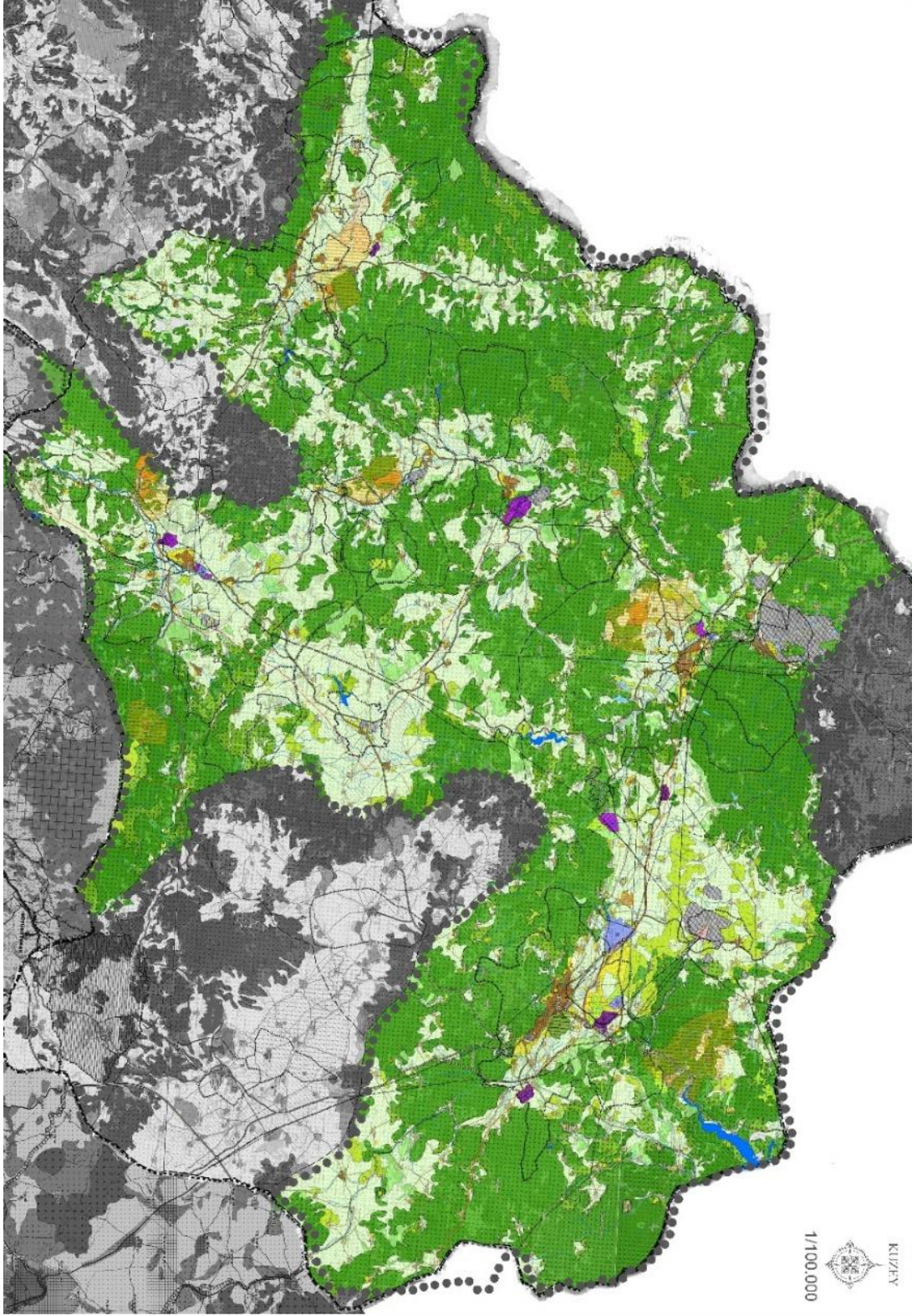
Kütahya İli Türkiye'nin Ege Bölgesinde yer almakta olup, Zafer Kalkınma Ajansın bünyesinde yer alarak, 4 ilden biri olarak Manisa, Uşak, Afyonkarahisar ile birlikte TR-33 Bölgesinde yer almaktadır.

Kütahya İli demiryolu, karayolu ve havayolu taşımacılığında oldukça avantajlı konumdadır. Büyük metropol ve limanlara ortalama 3 saatlik bir mesafede bulunan Kütahya İli, hava yolu ile İstanbul'a 45 dakika, Avrupa'ya 3 saatlik uzaklıkta bulunmaktadır. Kırsal yerleşmelerin önemli kısmı karayolu aksları üzerinde olduğu görülmektedir. Kütahya İli merkez ilçesi etrafında yoğunlaşan çok sayıda kırsal yerleşmelerin bulunması, Kütahya İli kırsal potansiyellerinin (turizm, tarım,

hayvancılık v.b.) yüksek olması, OECD kriterlerine ve Türkiye'deki kırsal alanların sınıflandırılmasına göre Kütahya İli birinci derecede yer alarak önemli bir kırsal yaşam potansiyeline sahip konumda bulunmaktadır.

6.4. Kütahya İlin Çevre Düzeni Planı

Ülke ve varsa bölge planı kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen 1/100.000, 1/50.000 veya 1/25.000 ölçekte Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca İmar Kanunu çerçevesinde yapılan, yaptırılan ve onaylanan, raporuyla bir bütün olarak plandır. Örnek olarak Kütahya İlin 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP), Şekil 6.4'te gösterilmektedir.

Şekil 6.4. Kütahya İlin Çevre Düzeni Planı 1/100.000 Ölçekli (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015).

Şekil 6.5. Manisa- Kütahya- İzmir Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'n Lejantı

6.4.1. Amaç

Manisa-Kütahya-İzmir illerinden oluşan planlama bölgesini kapsayan 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda temel amaç; yaşanan hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin, parçacı ve sektörel planlamanın yarattığı sorunların ortadan kaldırılması, kentleşme ve sanayileşmenin kontrollü gelişiminin sağlanması, gelişmelerin sürdürülebilir kılınması, ekolojik dengeyi bozacak olası etkilerin engellenmesi, 2025 yılına kadar kültürel ve doğal değerlerin korunmasını sağlayacak biçimde gelişmenin yönlendirilmesidir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Planlama Bölgesi içindeki alanlarda saptanan, günümüzde var olan arazi kullanım desenine, geliştirilmiş olan parçalı ve sektörel planlama kararlarına bir bütün olarak bakıldığında, belirlenen temel amaca uygun olarak gerçekleştirilecek bir üst ölçekli planlama çalışmasının önemi ve gecikmişliği daha net olarak algılanmaktadır (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Bu nedenle, geçmişte gerçekleşmiş/engellenememiş uygulamaların, olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılması, olumsuz sonuçlara yol açma olasılığı belirlenen planlama ve yer seçim kararlarına yönelik önlemlerin geliştirilmesi de Çevre Düzeni Planı çalışmasının amaçları arasında yer almaktadır (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

6.4.2. Hedefler

Belirlenen amaç doğrultusunda;

- Planlama Bölgesini oluşturan alan bütününde koruma-kullanma dengesini gözetmek,
- Doğal, kültürel, tarihsel, sosyal ve ekonomik değerlerini korumak ve geliştirmek,
- Bölge bütününde gelişme olanakları ve iç dinamikler doğrultusunda, yerleşme düzeni ve kademelenmesini oluşturmak,
- Koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sektörel olanakların değerlendirilmesini ve geliştirilmesini sağlamak,

- Alıcı ortamlarda (su, toprak ve hava) var olan kirlenmenin giderilmesi ve yeni kirlenmelerin oluşmasını önleyecek kararları geliştirmek,
- Sosyal, ekonomik ve mekânsal kararlarda tutarlılığı sağlayacak biçimde planlama alt bölgelerini belirlemek,
- Ulusal ve yerel tercihler doğrultusunda, planlama alt bölgelerinin mevcut ve gelişmesi olası sektörlerde uzmanlaşmasını desteklemek,
- Belirlenen planlama alt bölgelerinde, alt ölçekli çevre düzeni ve/veya nazım ve uygulama imar planlarının bütüncül olarak kısa süre içinde hazırlanmasını sağlamak,

Çevre Düzeni Planı'nın temel hedefleri olarak belirlenmiştir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

6.4.3. Nüfus Yapısı ve Gelişimi

Kütahya ilinde nüfusun 1980-2000 yılları arasındaki gelişimi incelendiğinde ise ilin toplam nüfusunun 1980 yılında 495.853 kişiye, 2000 yılına gelindiğinde 656.903 kişiye ulaştığı görülmektedir.

1980 yılında, 204.537 kişi olan kırsal nüfusun, o tarihte toplam nüfusun yaklaşık % 41'lik kısmını oluşturduğu görülürken, 291.317 kişi olan kentsel nüfusunda % 59'luk kısmı oluşturduğu görülmektedir. 2000 yılına gelindiğinde ise toplam il nüfusunun 656.903 kişiye ulaştığı, kentsel nüfusun da 480.190 kişi ile toplam nüfusun yaklaşık % 73'üne karşılık geldiği, 1980 yılında toplam nüfusun % 41'lik kısmını oluşturan kırsal nüfusun 20 yıllık süreç içerisinde 176.713 kişiye düşerek, toplam içindeki payının % 27 dolaylarına gerilediği görülmüştür (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

6.4.4. Planlama Bölgesi Nüfus Tahminleri

Kütahya il genelinde ise 2000 yılı sayım sonuçlarına göre yaşayan nüfusun büyüklüğü 656.903 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırma aşamasında yapılan hesaplamalarda 2005 yılına gelindiğinde bu değerin yaklaşık olarak 680.000 kişiye ulaştığı, 2025 yılına gelindiğinde ise nüfus büyüklüğünün yaklaşık olarak 821.000

kişiy e ulaşacağı tahmin edilmiştir. Kütahya il genelinde planın hedef yılı olan 2025 yılında yaşayacak nüfusun yaklaşık olarak % 81'inin kentsel nüfus olması, yaklaşık % 19'luk bölümünün ise kırsal nüfus olması beklenmektedir. Yapılan hesaplamalar sonucunda Kütahya il genelinde de kırsal nüfusta reel ve oransal azalmanın süreceğı belirlenmiştir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Kırsal yerleşme birimlerinin büyük bölümünün tek noktada kurulu olduğu, mezra türü dağınık yerleşimlerin az olduğu görölmektedir. Ancak özellikle önemli karayolu aksları üzerinde kırsal yerleşmelerden kopuk küçük yerleşimlerin oluştuğı görölmektedir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Nüfusa ilişkin hesaplamalar yapılmış ve 2000 yılı sayım sonuçlarına göre 176.713 kişi olan nüfusun, 2025 yılına kadar nüfus gelişiminin projeksiyonları yapılmıştır. Yapılan projeksiyonlar sonucunda elde edilen değerler ve ortalamaları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablo incelendiğinde Kütahya İlinde de kırsal nüfusun düzenli olarak düşüşte olduğu görölmektedir. Kırsal nüfusta artış görünen ilçelerde artışın düzeyi oldukça düşüktür. Kütahya'da kırsal alanda gözlenen göç, genel olarak kendi kentsel yerleşmelerine yönelmektedir. Tarımsal verimliliğın düşük olması, yatırımların yetersizliğı ekonomik sorunların artmasına neden olmaktadır. Çevre Düzeni Planında kırsal alana yönelik geliştirilen projelerin başlıca amacı nüfusta göçün yavaşlatılması, yerleşmelerin boşalmasının önlenmesi olacaktır (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015). Çevre Şehircilik Bakanlığı, ÇDP raporunda Kütahya İlinin kırsal nüfus projeksiyon ortalama hesaplamaları, Çizelge 6.5'te gösterilmektedir.

Çizelge 6.5. Kütahya İlinde Kırsal Nüfus Projeksiyon Ortalamaları (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevre Düzeni Planları Raporu, 2015).

İLÇE	2000	2005	2010	2015	2020	2025
MERKEZ	37.939	37.172	36.317	36.076	35.548	35.035
ALTINTAŞ	14.147	14.296	14.601	14.968	15.403	15.916
ASLANAPA	10.818	10.252	9.637	9.045	8.471	7.916
ÇAVDARHİSAR	6.753	7.013	7.643	8.561	9.870	11.708
DOMANIÇ	13.304	12.586	11.773	11.026	10.338	9.698
DUMLUPINAR	2.184	2.058	1.940	1.830	1.728	1.633
EMET	10.755	10.689	10.737	10.803	10.886	10.988
GEDİZ	18.581	19.976	22.373	25.720	30.381	36.851
HİSARCIK	6.115	6.096	6.131	6.179	6.244	6.325
PAZARLAR	2.041	2.068	2.080	2.091	2.103	2.115
SİMAV	20.675	19.520	18.442	17.376	16.322	15.278
ŞAPHANE	3.027	3.006	2.998	2.990	2.983	2.977
TAVŞANLI	30.392	29.048	27.683	26.351	25.051	23.780

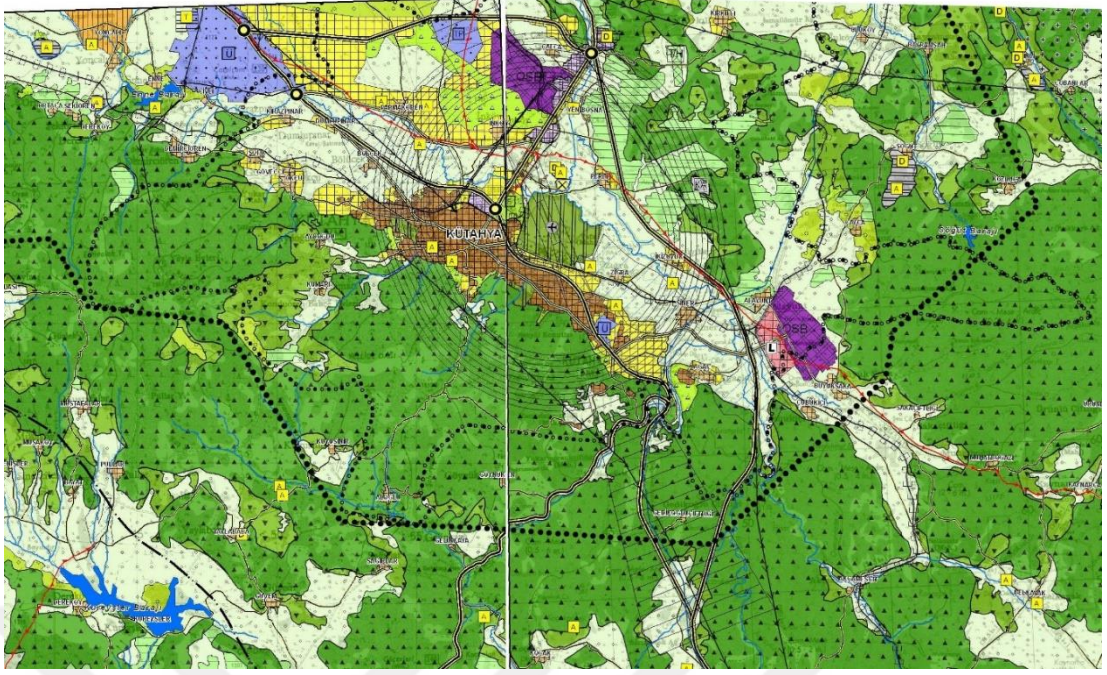
Çevre Düzeni Planı çalışmasında kırsal yerleşmeler için gelişme alanı hesaplamaları yapılmamış, yerleşmelerin gelişme alanları planda düzenlenmemiştir. Var olan köylerin güncel yerleşim alanları belirlenmiş ve plana aktarılmıştır. Kırsal yerleşmelerin güncel yerleşik alan sınırlarının belirlenmesi ve gelecek dönemdeki gelişmelerin bu yerleşik alan çevresinde, köy yerleşik alanı ve gelişme alanı sınırları içinde sürmesi hedeflenmiştir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

2000 yılında yapılan nüfus sayımlarında köy niteliğinde olan bazı kırsal yerleşmeler, sayımdan günümüze kadar geçen süre içinde belediye sınırları içine katılarak mahalle haline dönüştürülmüştür. Özellikle büyük kentsel yerleşmelere yakın konumda yer alan ve geçmişte köy olan ve günümüzde mahalleye dönüşmüş olan çok sayıda yerleşme, planlama aşamasında kentsel yerleşik alan olarak

değerlendirilmiştir. Bu yerleşmelerde, sınırları içine alındığı yerleşmeden etkilenme düzeyleri ve gelişme olasılıkları değerlendirilerek kentsel gelişme alanları önerilmiştir (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Henüz herhangi bir belediye sınırları içine alınmamış olan, ancak gelecekte belediye sınırları içine katılması olasılığı yüksek olan köylerin bir bölümüne ve belediye mücavir alanı sınırları içinde bulunan köylerden bir bölümüne gelişme alanları düzenlenerek, gelecekte bu alanlarda yapılacak olan imar planlarını yönlendirecek kararlar geliştirilmiştir. Bu kapsamda, Kütahya’da belediye sınırları içine katılma kararı alınmış olan köylerin çevresinde, alt ölçekteki planlama çalışmalarında düzenlemelerin yönlendirilmesi amacıyla gelişme alanları düzenlenmiştir. Planlama dönemi içinde belediye sınırları içine katılara mevcut belediyelerin mahallesi durumuna gelecek olan yerleşmelerin planlamalarının da kırsal yerleşme özelliğini ortadan kaldırmayacak, köyün mevcut yerleşik alan dokusu korunarak gelecek nesillere aktarılacak biçimde planlanması hedeflenmektedir (Ç ve Ş. Bakanlığı, 2015).

Çevre düzeni planı 1/25.000 Ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi daha alt ölçekler için, yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plandır. Kütahya merkez ilin, 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP), Şekil 6.6’da gösterilmektedir

Şekil 6.6. Kütahya Merkez İlin Çevre Düzeni Planı 1/25.000 Ölçekli (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015).

ÖRNEK
1/25.000 ÖLÇEKLİ ÇEVRE DÜZENİ PLANI

GÖSTERİM

SINIRLAR

İDARİ SINIRLAR

- İLÇE SINIRI
- BELEDİYE SINIRI
- MÜCAVİR ALAN SINIRI

PLANLAMA SINIRLARI

- PLAN ONAMA SINIRI

ARAZİ KULLANIMI

KENTSEL KONUT ALANLARI

MESKUN

- KENTSEL MESKUN ALAN

İNKİŞAF (GELİŞME ALANLARI)

- KENTSEL GELİŞME ALANI (200 kişi/ha)
- ÖZEL PLANLAMA ALANI (300 kişi/ha)

ÖZEL PLANLAMA ALANI

KIRSAL KONUT ALANLARI

MESKUN

- KIRSAL YERLEŞME ALANI

TİCARET VE YÖNETİM MERKEZLERİ

- KONUT DIŞI KENTSEL ÇALIŞMA ALANI
- BÜYÜK ALAN KULLANIMI GEREKTİREN KAMU KURULUŞ ALANI

SANAYİ BÖLGELERİ

- ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ ALANI
- ORGANİZE TARIM / HAYVANCILIK ALANI
- SANAYİ ALANI
- KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ ALANI
- DEPOLAMA ALANI

TURİZM ALANLARI

- TURİZM TESİS ALANI
- GÜNÜBİRLİK TESİS ALANI
- KAMPİNG ALANI
- TERCİHLİ KULLANIM ALANI
- EKOTURİZM TESİS ALANI

BÜYÜK VE AÇIK ALAN KULLANIMLARI

- BÜYÜK KENTSEL YEŞİL ALAN
- REKREASYON ALANI
- KENTSEL SPOR ALANI
- ÜNİVERSİTE ALANI
- SAĞLIK TESİSLERİ ALANI
- EĞİTİM TESİSLERİ ALANI

TARIM ALANLARI

- TARIMSAL NİTELİĞİ KORUNACAK ALAN
- MUTLAK TARIM ALANI
- MERA ALANI

ORMAN

- ORMAN ALANI

DİĞER ARAZİ KULLANIM ALANLARI

- MESİRE ALANI
- ASKERİ ALAN
- ASKERİ GÜVENLİK BÖLGESİ ALANI
- MEZARLIK ALANI

KORUMA ALANLARI

SİT ALANLARI

- DOĞAL SİT ALANI
- ARKEOLOJİK SİT ALANI
- KENTSEL-ARKEOLOJİK SİT ALANI

ÖZEL KANUNLARA TABİ ALANLAR

- TURİZM MERKEZİ ALANI

KORUMA STATÜSÜNE SAHİP DİĞER ALANLAR

- YABAN HAYATI KORUMA / GELİŞTİRME ALANI
- TABİAT PARKI ALANI
- TABİAT KURUMA ALANI
- SULAK ALAN SINIRI

DOĞAL KARAKTERİ KORUNACAK ALANLAR

- BUGÜNKÜ ARAZİ KULLANIMI DEVAM ETTİRİLEREK DOĞAL KARAKTERİ KORUNACAK ALANLAR
- PLAJ- KUMSAL ALANI
- SAZLIK-BATAKLIK ALAN
- ÖNEMLİ KUŞ ALANI

YAPI YASAĞI / SINIRLAMASI GETİRİLEN ALANLAR

- AFETE MARUZ BÖLGE
- JEOLJİK SAKINICALI ALAN
- SULAMA ALANI

ALTYAPI

ULASIM

KARAYOLU

- BİRİNCİ DERECE YOL
- İKİNCİ DERECE YOL
- ÜÇÜNCÜ DERECE YOL
- KENTİÇİ YOL
- KÖY YOLU
- TÜNEL GEÇİŞİ
- TERNİNAL
- TÜNEL

DENİZYOLU VE KIYI YAPILARI

- LİMAN
- YAT BAĞLAMA VE ÇEKEK YERİ
- ÇEKEK YERİ
- BALIKÇI BARINAGI

HAVAYOLU

- HAVAALANI

ENERJİ - SULAMA

ENERJİ TAŞINIMI

- ENERJİ İLETİM HATTI (154 kV)
- TRAFİKO MERKEZİ
- DOĞALGAZ BORU HATTI

SU YÜZEYLERİ

- GÖL-GÖLET
- AKARSU

ATIK VE ARITMA TESİSLERİ

- KATI ATIK BERTARAF VE GERİ KAZANIM TESİSİ ALANI
- ARITMA TESİSİ ALANI

Ölçek: 1/25.000

0 1 2 4 6
Kilometre

Şekil 6.7. Örnek 1/25.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'n Lejantı

7. KÜTAHYA

7.1. Kütahya Kentine Genel Bakış

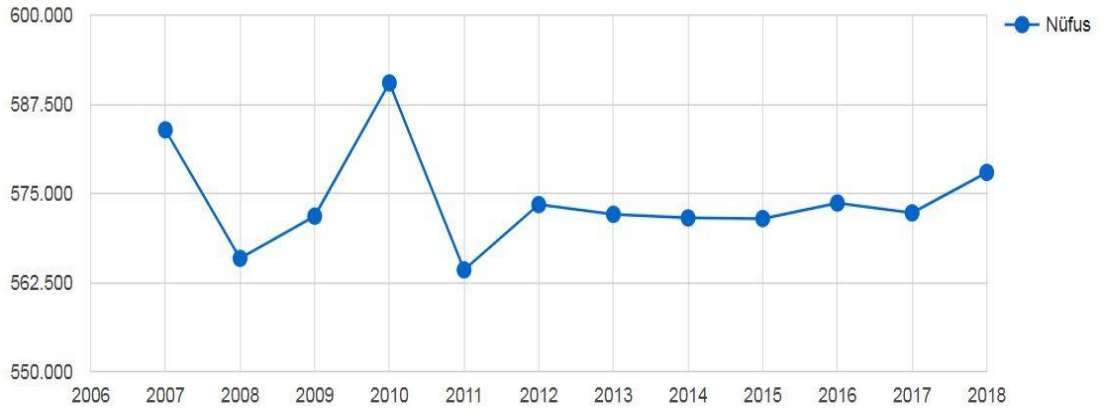

Şekil 7.1. Kütahya Kent Merkezin Manzarası (URL-8).

Kütahya İl'inin 2018 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu 577.941 olup, Merkez ilçe 265 bin üzerindeki nüfusu ile ilin en kalabalık ilçesidir. Merkez ilçeyi nüfus büyüklüğü olarak 100 binin üzerindeki nüfusu ile Tavşanlı İlçesi izlemektedir. Dumlupınar İlçesi ise yaklaşık 3 bin kişi ile ilin nüfus bazında en küçük ilçesidir. İle ait detaylı nüfus bilgileri Çizelge 7.1'de ve Kütahya İlin yıllara göre nüfus grafiği Şekil 7.2'de gösterilmektedir.

Çizelge 7.1. Kütahya İl ve İlçe Nüfusları 2018 (TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları).

İl/İlçe	Nüfus	İl/İlçe	Nüfus
Kütahya İli Geneli	577.941	Emet	19.986
Merkez	266.784	Gediz	49.827
Altıntaş	16.803	Hisarcık	12.531
Aslanapa	9.224	Pazarlar	5.522
Çavdarhisar	6.800	Simav	64.015
Domaniç	15.181	Şaphane	6.366
Dumlupınar	2.999	Tavşanlı	101.903

Şekil 7.2. Kütahya İlin Yıllara Göre Nüfus Grafiği (TÜİK Adrese, Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları).

TÜİK 2017 yılın verilerine göre Kütahya İl'ine bağlı mahalle, köy ve ilçe sayıları Çizelge 7.2'de gösterilmektedir.

Çizelge 7.2. Kütahya İl'inin mahalle, köye ve ilçe sayıları, (TÜİK Bölgesel İstatistikler 2017).

İl adı	Kütahya plaka	Kütahya ilçe sayısı	Kütahya mahalle sayısı	Kütahya köy sayısı
Kütahya	43	13	223	548

TÜİK verilerine göre Kütahya İlin 1980-2012 yıllar arası kırsal nüfusun bilgileri Çizelge 7.3'te verilmektedir, ilin kırsal nüfusu 2000 yılında 338.034 iken 2012 yılında 139.880 kişi azalırken 198.154 olarak kaydedilmiştir.

Çizelge 7.3. Kütahya İlin Kırsal Nüfusu 2012 (TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları).

	1980 Nüfusu	1990 Nüfusu	2000 Nüfusu	2012 Nüfusu
Kütahya	335.058	336.021	338.034	198.154

Medyan (ortanca) yaş, nüfusun yaşa göre sıralanması sonucu tam ortada yer alan kişinin yaşını ifade etmektedir. Örneğin ülke genelindeki medyan yaşın 32,03 olması ülke nüfusunun yarısının 32,03'ten küçük yarısının ise 32,03'ten büyük olduğu anlamına gelmektedir. 2018 yılı TÜİK verileri kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucunda Çizelge 7.4'te Kütahya İl'inin medyan yaşı kadınlar için 37,56; erkekler için ise 36,10 olarak bulunmuştur. İl genelinde ise bu rakam 36,82'dir. Hem cinsiyetler hem de toplam medyan yaş dikkate alındığında il, ülke genelinden daha yaşlı durumdadır. TÜİK verilerinde Kütahya İl geneline bakıldığında medyan yaş Türkiye geneline göre yüksektir, bu durum işgücü potansiyelini olumlu olarak etkileyebilmektedir.

Çizelge 7.4. Türkiye Kütahya İlin Erkek ve Kadın Nüfusları 2018 (TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2018 ve Zafer Kalkınma Ajansı Hesaplamaları).

	Medyan Yaş (2018)		
	Erkek	Kadın	Toplam
Kütahya	36,10	37,56	36,82
Türkiye	31,38	32,69	32,03

İlde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi ve Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi olmak üzere iki adet üniversite bulunmaktadır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Bilgi Sistemi'ne göre, 2018-2019 yılı üniversite öğrenci sayıları verileri yayınlanmadığı için, yalnızca Kütahya Dumlupınar Üniversitesi öğrenci sayılarına ulaşılabilmektedir. Bu sisteme göre TR-33 Bölgesi'ndeki üniversite öğrencilerinin yaklaşık %30'u Kütahya İl'inde eğitimini sürdürmektedir. Öğrenci sayıları Çizelge 7.5'te detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Çizelge 7.5. Türkiye, TR-33 bölgesi ve Kütahya'da bulunan üniversite öğrenci sayıları (Yükseköğretim Kurulu Bilgi Sistemi (2018)).

	2016-2017 Yılı Üniversite Öğrenci Sayıları (kişi)
Dumlupınar Üniversitesi	55.265
TR33 Bölgesi	185.896
Türkiye	7.560.371

TÜİK Sağlık İstatistiklerine göre, Türkiye ve Kütahya İlinin Sağlık göstergelerine ait mevcut rakamlara bakıldığında Kütahya İli yüz bin kişiye düşen toplam hastane yatak sayısı hariç diğer sağlık göstergelerinde ülke ortalamasından daha düşüktür. Sağlık göstergelerine ait diğer rakamlar Çizelge 7.6'da verilmektedir, veriler; TÜİK tarafından açıklanan güncel sağlık verilerinin 2017 tarihli olması nedeniyle 2017 yılı nüfus verileri dikkate alınarak Zafer Kalkınma Ajansı tarafından hesaplanmıştır.

Çizelge 7.6. Türkiye ve Kütahya İl'inin sağlık göstergelerine ait diğer rakamlar (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2017 ve TÜİK Sağlık İstatistikleri 2017).

	Kütahya	Türkiye
Yüz Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim	63	100
Yüz Bin Kişiye Düşen Toplam Hekim	127	186
Yüz Bin Kişiye Düşen Sağlık Personeli	701	720
Yüz Bin Kişiye Düşen Toplam Hastane Yatak Sayısı	312	279

İş gücü göstergeleri ve iş gücüne katılım oranları 2018 yılı itibariyle, TÜİK tarafından bölgesel bazda açıklanmaktadır. TR33 Bölgesi olarak işgücüne katılım oranı 2018 yılında %54 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede istihdam oranı ise, %50,3 olarak belirlenirken işsizlik oranı %6,8 olarak gerçekleşmiştir. TÜİK İşgücü İstatistiklerine göre işsizlik oranına tarım sektörü dışarıda bırakılarak bakıldığında bu oran %9,3 olmuştur Çizelge 7.7’de detaylı bir şekilde Türkiye ve TR33 bölgesine ait iş gücüne katılım, istihdam ve işsizlik oranları gösterilmektedir. Bölge, bu göstergeler ile ülke geneline kıyasla daha iyi bir konumda bulunmaktadır.

Çizelge 7.7. TR-33 bölgesi ve Türkiye’nin İş Gücü Göstergeleri yüzdesi (TÜİK İşgücü İstatistikleri Bölgesel Sonuçları 2018)

	İş Gücüne Katılım Oranları	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Tarım Dışı İşsizlik Oranı
TR33 Bölgesi	54,0	50,3	6,8	9,3
Türkiye	53,2	47,4	11,0	12,9
Kütahya	52,5	49,3	6,0	-

Türkiye geneli ve Kütahya ilinin bitkisel üretim değeri Çizelge 7.8’de, canlı hayvan değeri Çizelge 7.9’da ve hayvansal ürün değerlerin verileri Çizelge 7.10’da detaylı bir şekilde verilmekte. TÜİK verilerinden Kütahya ilinin tarım ve hayvancılık sektöründe yeterli düzeyde gelişemediğine belirlenmektedir. Özellikle ilin hayvansal üretim değerleri canlı hayvan sayılarına göre düşüktür.

Çizelge 7.8. Türkiye ve Kütahya İl'inin Bitkisel Üretim Değeri (TÜİK Bölgesel İstatistikler 2018)

	Bitkisel Üretim Değeri (1.000 TL)	Sırası
Kütahya	1.103.088	40
Türkiye	158.870.800	-

Çizelge 7.9. Türkiye ve Kütahya İl'inin Canlı Hayvan Değeri (TÜİK Bölgesel İstatistikler 2017)

	Canlı Hayvanlar Değeri (1.000 TL)	Sırası
Kütahya	1.262.765	44
Türkiye	117.796.767	-

Çizelge 7.10. Türkiye ve Kütahya İl'inin Hayvansal Ürünler Değeri (TÜİK Bölgesel İstatistikler 2017)

	Hayvansal Ürünler Değeri (1.000TL)	Sırası
Kütahya	280.125	50
Türkiye	69.926.450	-

İl sahip olduğu termal kaynakları komşusu Afyonkarahisar İli kadar verimli kullanamamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Turizm İşletme Belgeli Tesis Konaklama İstatistiklerinin verilerine göre yerli ve yabancı turistlerin ilde, Kütahya merkez ilçesi ve gelen turist sayısına göre önemli ilçelerde (Altıntaş, Çavdarhisar, Gediz) toplam geceleme ve ortalama kalış sürelerini Çizelge 7.11'de gösterilmektedir.

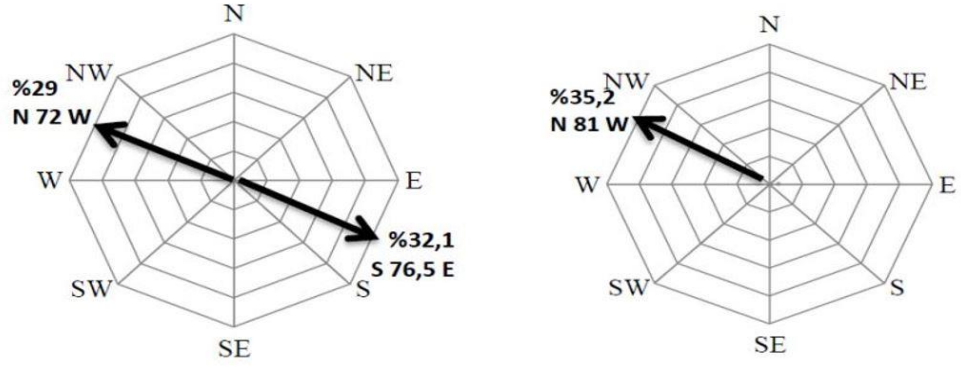
Çizelge 7.11. Kütahya merkez ve gelen turist sayılarına göre önemli diğer İlçelerin, gelen turist İstatistikleri (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm İşletme Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri 2017)

	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	4.521	76.089	80.610	8.668	128.259	136.963	1,92	1,69	1,70	2,74	40,54	43,27
Altıntaş	703	6.318	7.021	734	9.229	9.963	1,04	1,49	1,42	2,22	27,87	30,08
Çavdarhisar	36	970	1.006	74	1.834	1.908	2,06	1,89	1,90	0,22	5,42	5,64
Gediz	-	5.379	5.379	-	6.010	6.010	0,00	1,12	1,12	0,00	17,39	17,39
Toplam	5.260	88.756	94.016	9.476	145.368	154.844	1,80	1,64	1,65	2,27	34,78	37,04

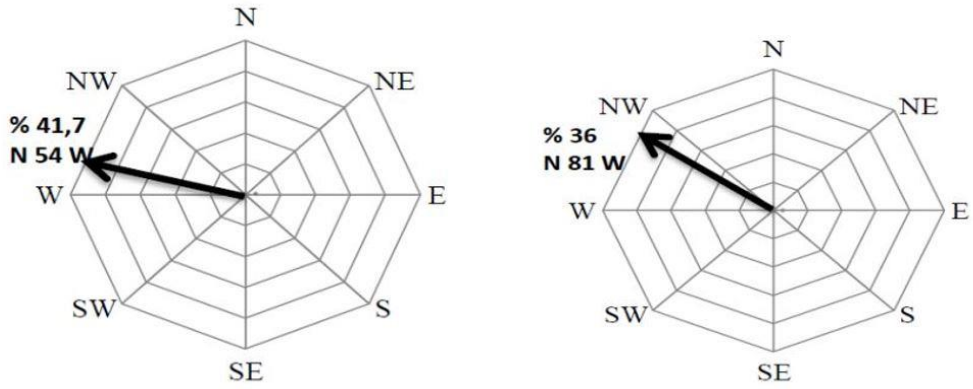
7.2. Kütahya Kentinin Genel Görünümü

Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde yer alan Kütahya, büyük metropol ve limanlara olan yakınlığının sağladığı coğrafi avantajı, yatırımcılara sunduğu yüksek oranlarda yatırım teşviki imkanları, 7000 yıllık geçmişine dayanan tarihi ve kültürel zenginliği ve topraklarının yaklaşık %54'ünün kapladığı ormanları ve yemyeşil doğasıyla, iş kurmak ve rahat bir yaşam sürmek için oldukça avantajlı bir il konumundadır.

İlin rüzgar durumu da kış mevsiminde iki hakim rüzgar yönü vardır. Birinci hakim yön % 32,1 frekansla S 76,5° E ve ikinci dereceden hakim rüzgar yönü % 29 frekansla N 72 ° W'dır. Yaz mevsiminde ise rüzgar % 41,7 frekansla N 54° W'dan eser. İlkbaharda rüzgarlar genel olarak Kütahya'da % 35,2 frekansla N 81° W'den eser, Son olarak sonbaharda rüzgarlar % 36 frekansla N 81° W'dan eser (Karbuz, 2015). Kütahya ilinde kış ve ilkbahar mevsimin rüzgar yönü şekil 7.3, ilin yaz ve sonbahar mevsimin rüzgar yönü Şekil 7.4'te gösterilmektedir.

Şekil 7.3. Kütahya İl'inde Kış ve İlkbahar Mevsimi (Karbuz, 2015).

Şekil 7.4. Kütahya İl'inde Yaz ve Sonbahar Mevsimi (Karbuz, 2015).

7.3. Kütahya Kentinin Çevre İlleri

Kütahya İl'i Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümünde yer almaktadır. İlin Kuzeyinde Bursa, Kuzeydoğusunda Bilecik, Doğusunda Eskişehir ve Afyon, Güneyinde Uşak, Batısında Manisa ve Balıkesir illerimizle çevrilidir. Kütahya'ya sınır komşusu olan illerin yerlerini aşağıdaki Şekil 7.5'te il sınırları ve çevre illeri belirtilerek gösterilmiştir.

Şekil 7.5. Kütahya İl ve Çevre İllerle İlişkisi (Kütahya'nın Sınır Komşusu İller – URL7).

7.4. Kütahya Kentinin İlçeleri

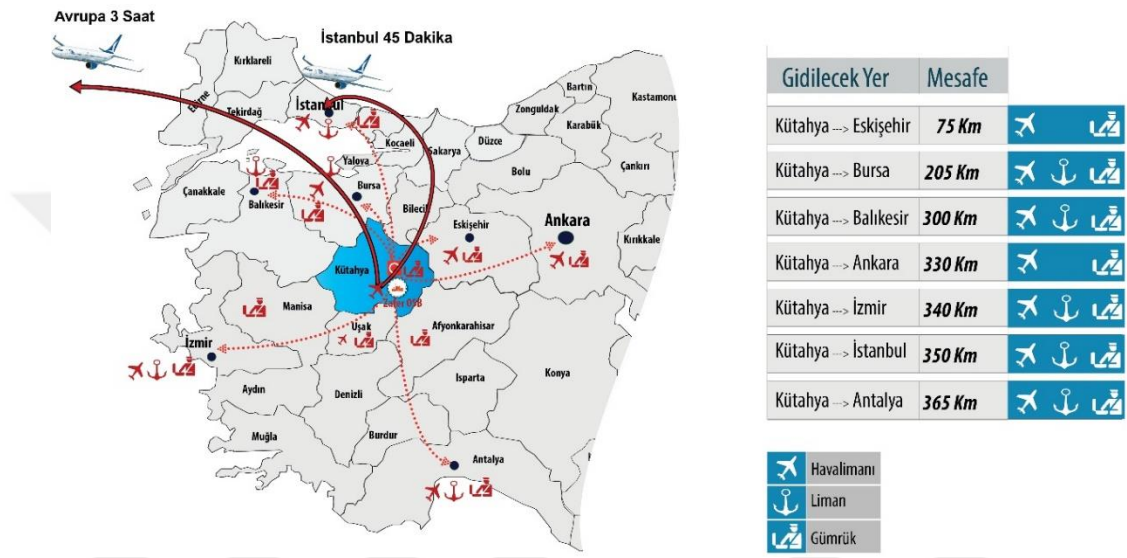
Kütahya ili biri merkez olmak üzere 13 ilçesi ve 535 köyden oluşmaktadır. Merkez ilçesi, Domaniç, Tavşanlı, Simav, Emet, Aslanapa, Hisarcık, Çavdarhisar, Pazarlar, Şaphane, Gediz ve Dumlupınar'dır. Şekil 7.6'da il ve ilçe sınırları ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir (TÜİK, 2014).

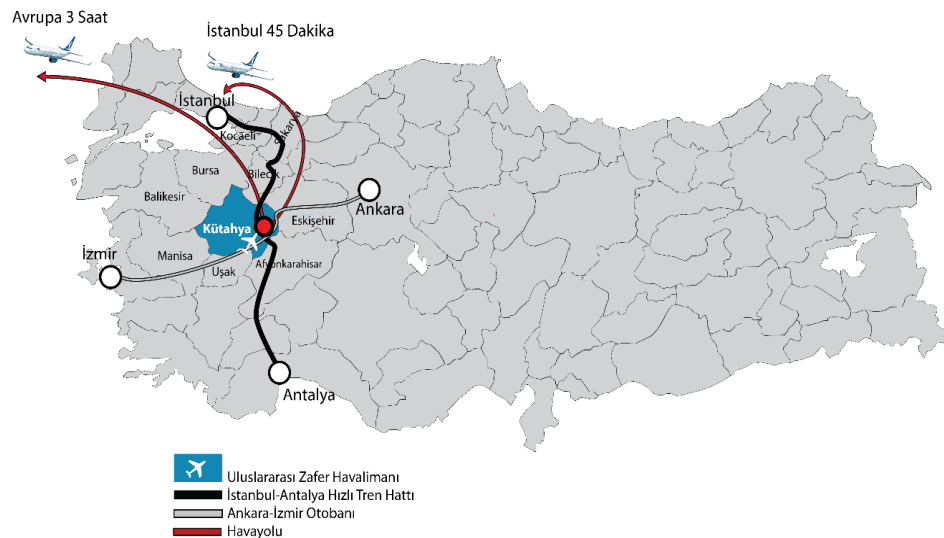
Şekil 7.6. Kütahya İli ve İlçe Sınırları (Kütahya İl Çevre Durum Raporu, 2009).

7.5. Ulaşım

Kütahya demiryolu, karayolu ve havayolu taşımacılığında oldukça avantajlı konumdadır. Büyük metropol ve limanlara ortalama 3 saatlik bir mesafede bulunan Kütahya, hava yolu ile İstanbul'a 45 dakika, Avrupa'ya 3 saatlik uzaklıktadır, Şekil 7.7 ve 7.8'de detaylı bir şekilde gösterilmektedir. Kütahya, en yakın limana 200 km uzaklıktadır.

Şekil 7.7. Kütahya İlının Ulaşım Ağları ve Çevre İlerle Uzaklık Mesafesi 2018 (T.C. Zafer Kalkınma Ajansı Web Sitesi-URL 6).

Şekil 7.8. Kütahya İlının Ulaşım Ağları ve Çevre İlerle Uzaklık Mesafesi 2018 (T.C. Zafer Kalkınma Ajansı Web Sitesi-URL 6).

7.6. Ekonomi

Zafer Kalkınma Ajansı'nın Kütahya İlinin; tarım, hayvancılık, enerji, maden, imalat sanayisi ve turizm gibi geniş bir yelpazede faaliyet gösteren pek çok firmayı bünyesinde barındırarak, ekonomik faaliyet türleri açısından çeşitlilik gösterir. Son yıllarda artan yerli ve uluslararası yatırımlar neticesinde Kütahya imalat sanayisinde önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda, gittikçe artan talepleri karşılamak üzere yeni yatırım alanları oluşturulmuştur (Z. K. Ajansı, 2018).

7.7. İş Gücü

TÜİK tarafından açıklanan iş gücüne katılım oranlarına Çizelge 7.7'de gösterildiği gibi, Kütahya ülke ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Ayrıca ilde bulunan iki üniversitede toplamda 55 binin üzerinde öğrenci öğrenim görmektedir, mevcut potansiyellerden (OSB, OHB, Tıbbi bitki üretimi v.b.) yolla çıkılarak iş imkanlarını sağladıktan sonra nitelikli, eğitilmiş iş gücü imkanından yararlanmak mümkün hale gelmektedir (Z. K. Ajansı, 2018).

7.8. Maden

Kütahya ili yer altı kaynakları bakımından zengin illerden biri olup aynı zamanda Türkiye için stratejik öneme sahip madenleri de sınırları içerisinde barındırmaktadır. 36 çeşit madene sahip olan Kütahya'da öne çıkan madenler bor, manyezit, gümüş, antimuan ve linyittir. Dünya bor rezervlerinin yaklaşık %40'ı Kütahya'da bulunmaktadır. Ayrıca, ülkemizde işletilen tek gümüş madeni de Kütahya'dadır (Z. K. Ajansı, 2018).

7.9. Enerji

Kütahya'da enerji üretimine yönelik zengin jeotermal ve linyit yatakları bulunmaktadır. İlde enerji üretiminde linyitin girdi olarak kullanıldığı 3 adet önemli kapasitede üretim gerçekleştiren termik santral bulunmaktadır. Bununla birlikte, Kütahya yenilenebilir enerji sektöründe (RES, JES ve GES) önemli potansiyele sahiptir (Z. K. Ajansı, 2018).

7.7. Sağlık Turizmi

Kütahya jeotermal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Türkiye’de Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilen 80 termal turizm merkezinden 8 tanesi Kütahya’da bulunmaktadır. Bu kaynaklar yüksek termal değerlere sahiptir ve sağlık turizmi açısından önemlidir. Kütahya’daki termal sular romatizmadan felç hastalıklarına, kadın hastalıklarından sinirsel rahatsızlıklara kadar bir dizi hastalığa derman olup, yerli ve yabancı turistlere şifa dağıtmaktadır. Kütahya’da ayrıca 1 adet doğa ve spor turizmi merkezi bulunmaktadır (Z. K. Ajansı, 2018).

7.8. Tarım

Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre Kütahya’da düşük seviyede iş yapan işletmelerin genişliğiyle bitkisel ve hayvansal üretimi yapan işletmelerin yoğun olması ilgi çekmektedir. TR33 Bölgesi’nde Kütahya ilin işletme genişliği 47 dekar ve Manisa’dan sonra en düşük ortalama işletme genişliğe sahiptir ve ülke genelinin değeri 62 dekardır. Çizelge 7.12’de Hayvansal ve Tarımsal Üretim Sektöründe İstihdam ve Gayri Safi Katma Değerin Sektörel Dağılımını gösterilmiştir.

Çizelge 7.12. İstihdam ve Gayri Safi Katma Değerin Sektörel Dağılımı (TÜİK, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Brifing Raporu, 2012).

Tarımsal Üretim kolları	Afyonkarahisar	Kütahya	Manisa	Uşak	Türkiye
Hayvansal Üretim ve Bitkisel Üretimi Birlikte Yapan	68,17	71,8	59,63	68,42	67,43
Sadece Bitkisel Üretim Yapan İşletmeler (%)	29,63	27,53	39,49	30,55	30,21
Sadece Hayvansal Üretim Yapan İşletmeler (%)	2,19	0,67	0,87	1,05	2,36
Ortalama İşletme Genişliği (da)	64	47	41	65	62

Kütahya İl'inin tarımla ilgili diğer sorun ise ildeki sulanabilir tarım arazilerin bölge ortalamasının altında yer bulması. Mevcut TÜİK ve Gıda ve Hayvancılık Bakanlığın verilerine göre Çizelge 7.13'te gösterildiği gibi il genelinde toplam sulu tarım arazisinin oranı % 14,5 bu oran bölge ortalamasında % 28,33 ve ülke ortalamasında % 24,09 sulu tarım araziye sahiptir. Sulu tarım arazilerinin kullanma oranı belirsizdir ve bununla ilgili veri bulunmamaktadır. İlde daha çok alanın sulanması halinde yeni ürünlerin üretiminin artması ve bununla birlikte katma değer ve pazarlama olanaklarının da yükselmesi söz konusudur (Z. K. Ajansı, 2016). Çizelge 7.13'te Kütahya, Bölge ve Ülke genelinde Tarım Arazilerin Durumu gösterilmiştir.

Çizelge 7.13. Tarım Arazilerinin Sulama Durumu (TÜİK, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı İl Brifing Raporları 2012).

	Toplam Tarım Arazisi (ha)	Sulu Tarım Arazisi (ha)	Sulu Arazi Oranı (%)	Kuru Tarım Arazisi (ha)	Kuru Arazi Oranı (%)
Afyonkarahisar	56.268	195.513	36,46	340.755	63,54
Kütahya	409.488	59.168	14,45	350.320	85,55
Manisa	515.192	207.049	40,19	308.143	59,81
Uşak	235.546	18.970	8,05	216.576	91,95
Bölge	1.696.494	480.700	28,33	1.215.794	71,67
Türkiye	23.795.481	5.731.711	24,09	18.060.770	75,90

Kütahya İli Tarım ve Orman Müdürlüğü; ilde bazı kırsal kesimlerde, geleneksel ve eski metotlarla üretim yapan tarım sektörü, aşırı ve bilinçsiz gübre ve ilaç uygulaması bazı ilçe ve köylerde kaliteli olmayan veya yetersiz tarım üretime sebep olmuştur. Piyasada daha yüksek pay elde etmek için, geleneksel şekilde üretim yapan üreticilerin örgütlenme ve bilgi düzeyinin yükseltilmesi, ilde elde edilen tarım üretim miktarı veya kalitesine etkilenebilir.

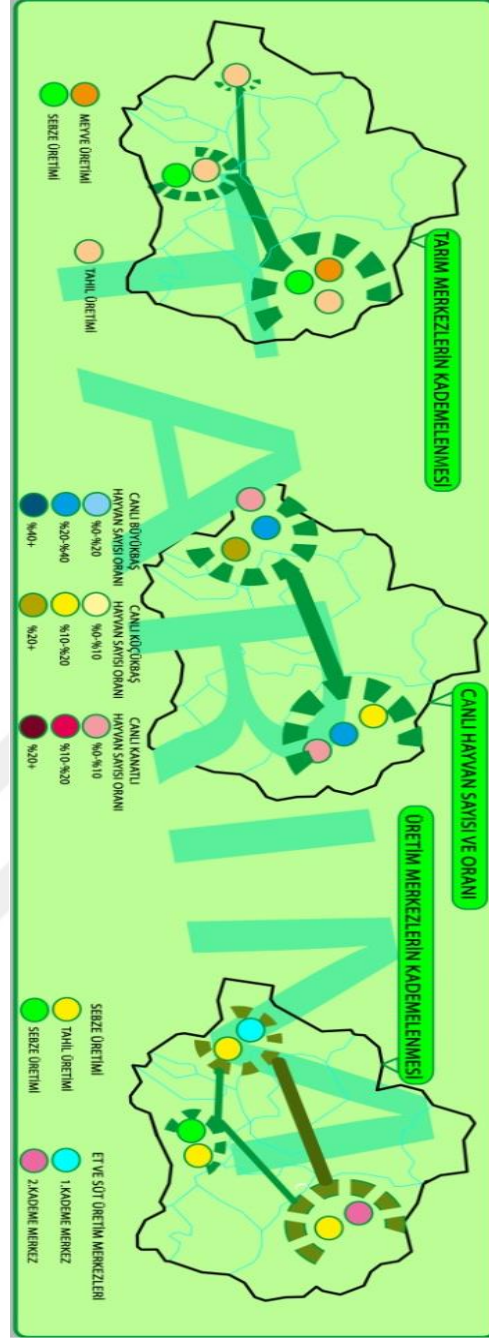
TR33 Bölgesi'nde bulunan illerin hepsi nicelik yönünden en fazla üretim yaptığı bitkisel ürünler farklılık göstermektedir. Kütahya'da buğday, Afyonkarahisar'da

şeker pancarı, Manisa’da üzüm, Uşak’ta ise arpa yoğun bir şekilde üretilmektedir. İlde sulanan tarım alanlarının az olması ve çiftçilerin geleneksel üretim yapmaları, bu durumun en önemli sebeplerindendir. Çizelge 7.14’te Bölge İllerinin bitkisel üretim miktarı detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Çizelge 7.14. İllerin Bitkisel Üretim Miktarı (ton olarak) (TÜİK Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl Brifing Raporları, (2012).

Afyonkarahisar		Kütahya		Manisa		Uşak	
Ürün	Üretim Miktarı (ton)	Ürün	Üretim Miktarı (ton)	Ürün	Üretim Miktarı (ton)	Ürün	Üretim Miktarı (ton)
Şeker Pancar	741.822	Buğday	294.250	Üzüm	1.393.991	Arpa	217.155
Patates	422.984	Şeker Pancar	238.635	Domates	826.723	Buğday	168.338
Buğday	363.393	Arpa	110.331	Mısır	245.044	Şeker Pancarı	64.616
Arpa	331.048	Yonca	74.260	Buğday	233.672	Yonca	61.605
Yonca	286.350	Domates	37.190	Biber	161.509	Üzüm	37.072
Vişne	42.409	Patates	31.652	Zeytin	116.085	Karpuz	34.185
Hıyar	40.781	Kiraz	26.664	Karpuz	107.950	Domates	34.182
Elma	38.011	Üzüm	25.733	Kavun	103.887	Kavun	18.794
Hayvan Pancarı	31.575	Elma	23.465	Arpa	69.010	Hıyar	11.683
Kiraz	30.671	Nohut	22.684	Yonca	63.068	Elma	9.178

Tarıma dayalı sanayi potansiyelini değerlendirmek için tarım ürünlerinin bol ve tarım çeşitliliğine ilişkin olması (Kütahya ilinde Tarım ürünlerini hammadde şeklinde kullanıp farklı analizlerden geçirerek kalitesini iyileştiren tarıma dayalı sanayi). Kütahya İl’inin mevcut tarım potansiyelini Zafer Kalkınma Ajans ve TÜİK verilerine göre ele alırken ilin tarım merkezleri kademelenmesi ve ayrıca üretim merkezlerin kademelenmesi ve bağlantı koridorları şematik olarak ortaya çıkmaktadır, Şekil 7.9’da gösterilmektedir.

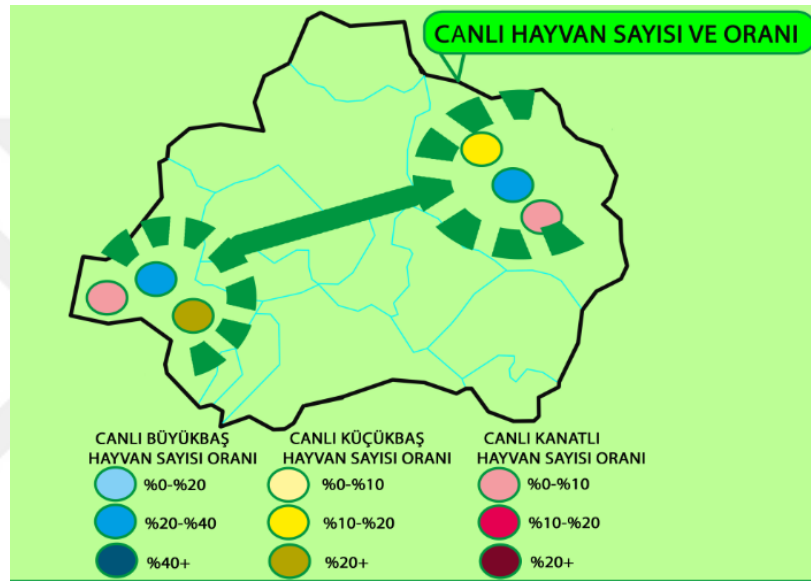

Şekil 7.9. Kütahya'da Tarım Merkezleri ve Kademelenmesi (Zafer Kalkınma ajansı ve TÜİK verilerinden).

Kütahya İl'inde TÜİK ve Zafer Kalkınma Ajansı'nın tarım verilerini kullanarak, yapılan tarım analizleri ve sentezlerin sonucunda şekil 7.8'de gösterildiği gibi, ilin potansiyeli tarım (meyve, sebze ve tahıl) merkezlerinin kademelenmesinde, Kütahya merkez ilçesi, Tavşanlı ve Simav olmak üzere, üretim konusunda merkezleri oluşturmaktadır ve bu merkez kademelerin bağlantılarıyla, ilin şematik tarım koridorları belirlenebilmektedir.

7.9. Hayvancılık

Kırsal kalkınmada tarım faaliyetlerin yanında hayvancılık sektörü ve faaliyetleri her zaman önemli bir rol oynamaktadır. Bu konu ile ilişkin Kütahya ilinin mevcut hayvancılık faaliyetleri ve sektörünü Zafer Kalkınma Ajans verilerine göre incelediğimizde Şekil 7.10'da ortaya çıkan mevcut canlı hayvan sayısı ve oranının yanında merkez kademeleri ve koridoru Kütahya merkez ve Simav'da birinci ve ikinci kademe olarak ortaya çıkmaktadır.

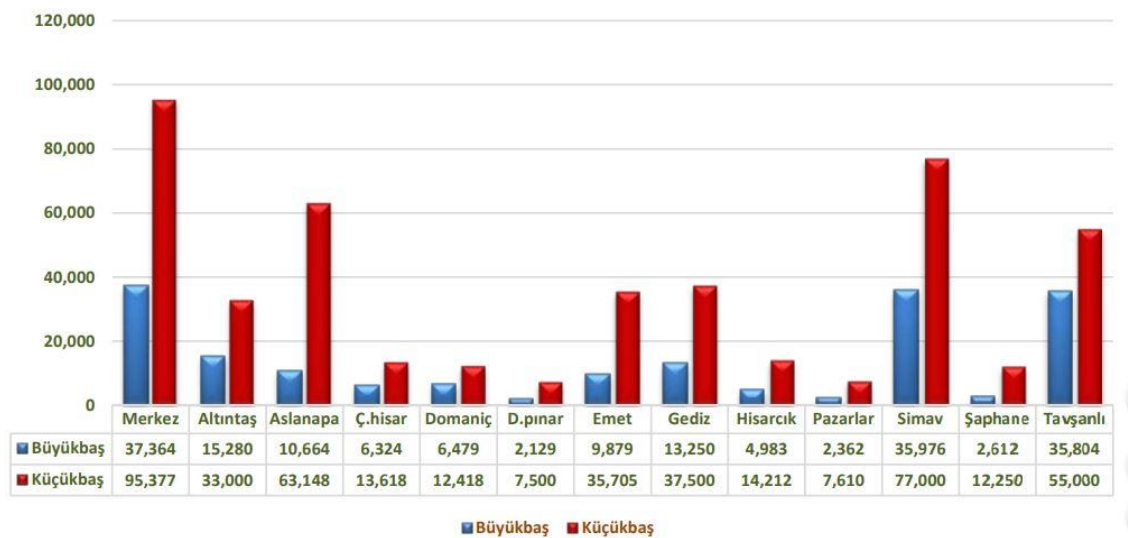
Şekil 7.10. Kütahya merkez ve Simav'da canlı hayvan sayısının yanında merkez kademeleri ve koridoru.

Kütahya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Hayvan Sağlığı Yetiştiriciliği ve Su Ürünleri (HSYSÜ)'nin verilerine göre 2017 yılında Kütahya İl'inin 183.106 adet büyükbaş hayvan, 464.143 adet küçükbaş hayvan, 2.179.025 adet kanatlı, 5.178 adet tek tırnaklı hayvan sayısı bulunmaktadır. Arıkovanı sayısı ise 26.892 adettir ki, Kütahya merkez, diğer ilçelerinin ve ilin toplam büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan sayıları Çizelge 7.15'te detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Çizelge 7.15. Kütahya İlinin 2017 yılında toplam ve İlçeleri Bazında Hayvan Varlığı (Kaynak: 2017 Yılı HSYŞÜ Şubesi).

İlçe	Büyükbaş	Küçükbaş	Kanatl	Tek Tırnaklı	Arı Kovanı
Merkez	37.364	95.377	294.409	710	6.839
Altıntaş	15.280	33.000	100.344	259	4.789
Aslanapa	10.664	63.148	7.257	597	850
Çavdarhisar	6.324	13.618	2.840	61	400
Domanıç	6.479	12.418	37.330	50	837
Dumlupınar	2.129	7.500	3.975	105	510
Emet	9.879	35.705	7.372	170	1.798
Gediz	13.250	37.500	128.680	820	2.746
Hisarcık	4.983	14.212	9.182	217	583
Pazarlar	2.326	7.610	3.800	30	450
Simav	35.976	77.000	20.041	1.665	4.175
Şaphane	2.612	12.250	7.653	51	350
Tavşanlı	35.804	55.000	1.556.142	407	2.565
Toplam	183.106	646.343	2.179.025	5.178	56.892

Kütahya İli Tarım ve Orman Müdürlüğü, HSYŞÜ şubesinin verileri, Çizelge 7.15'e gösterildiği gibi, Kütahya ilçelerini baz alırken, toplam hayvan varlığın verileri, büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı olarak Şekil 7.11'de grafiğini gösterilmektedir.

Şekil 7.11. Kütahya İlinin 2017 yılında toplam ve İlçeleri Bazında Hayvan Varlığı grafiği (Kaynak: 2017 Yılı HSYŞÜ Şubesi).

Kütahya İli Tarım ve Orman Müdürlüğü, HSYSÜ şubesinin verilerine göre Kütahya'nın 13 ilçesinin büyükbaş hayvan türleri ve toplamı, yıllara göre Çizelge 7.16'da gösterilmektedir.

Çizelge 7.16. Kütahya İlinin İlçeler Bazında Büyükbaş Hayvan Varlığı (Kaynak: 2017 Yılı HSYSÜ Şubesi)

Büyükbaş	2015					2016					2017				
	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Manda	Toplam	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Manda	Toplam	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Manda	Toplam
Merkez	25.688	5.746	2.366	1.440	35.240	25.218	5.568	1.965	1.530	34.281	27.825	7.250	441	1.848	37.364
Altıntaş	12.008	2.686	1.106	200	16.000	10.552	2.330	822	296	14.000	11.984	1.982	992	322	15.280
Aslanapa	7.600	1.700	700	1	10.001	7.782	1.718	606	3	10.109	7.980	1.971	710	3	10.664
Çavdarhisar	4.134	925	381	10	5.450	4.185	924	326	15	5.450	4.810	1.087	409	18	6.324
Domanıç	5.139	1.150	473	3	6.765	5.313	1.173	414	3	6.903	4.980	1.095	395	9	6.479
Dumlupınar	1.672	374	154	2	2.202	1.617	357	126	1	2.101	1.500	450	179	0	2.129
Emet	6.860	1.534	632	1	9.027	7.414	1.637	577	2	9.630	7.385	1.833	656	5	9.879
Gediz	10.591	2.369	975	0	13.935	9.908	2.188	772	2	12.870	10.480	2.110	656	4	13.250
Hisarcık	3.450	772	318	0	4.540	3.605	796	281	1	4.683	3.851	968	161	3	4.983
Pazarlar	1.520	340	140	0	2.000	1.630	360	127	0	2.117	1.833	407	120	2	2.362
Simav	24.850	5.559	2.289	32	32.730	25.886	5.379	2.353	32	33.650	26.898	6.475	.563	40	35.976
Şaphane	1.775	397	163	0	2.335	1.964	434	153	0	2.551	1.998	488	126	0	2.612
Tavşanlı	23.636	5.287	2.177	1.200	32.300	22.831	5.041	1.777	1.350	30.999	24.804	6.320	3.237	1.443	35.804
Toplam	128.923	28.839	11.874	2.889	172.525	127.905	27.905	10.299	3.235	169.344	136.328	32.436	10.645	3.697	183.106

Çizelge 7.16'da mevcut verilere göre Kütahya İl'inin büyükbaş hayvan sayısı her yıl artış görmektedir. Örneğin 2017 yılında ilde toplam büyükbaş hayvan varlığı bir önceki yıla yani 2016 yılına göre % 8 artış göstererek, 183.106 adet olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (TÜİK) Bölge Müdürlüğünün Hayvansal Üretim İstatistikleri verilerine göre Kütahya İl'inin 2017 Yılı Hayvansal Üretim İstatistikleri verilerine göre İl'deki büyükbaş hayvan sayısının 187 bin 550 baş olduğunu, 2018 yılında ise bu sayının 196 bin 139 baş'a çıktığını böylelikle Kütahya olarak büyükbaş hayvan sayısı yaklaşık 8 bin 589 (% 4,5) artış görmektedir.

7.10. Turizm

Kütahya 7000 yıllık tarihi geçmişi ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, kuruluşun ve kurtuluşun şehri olarak tarihi zenginliği ile bir açık hava müzesi olup, tarih ve kültür kentidir. Kütahya ili ormanlarla kaplı, Gediz ve Porsuk nehrinin çıktığı, yeraltı, yerüstü suları, pınarları ile ünlü yaylaları ile DOĞAL cazibe merkezidir, ayrıca Türkiye'deki 65 termal bölgeden 9'una sahip olan, her ilçesinde veya yakınında değişik sıcaklıkta, değişik özelliklerde termal kaynaklara sahip termal il olarak tanımlanmaktadır (K. Belediyesi, 2019).

İlin iklimi, sulanabilir tarım arazileri, yıllık yağış miktarı, güneşlenme değerleri ile bir tarım kenti sayılır. Kültür Turizm Bakanlığımızın 2023 Vizyonu içinde ilan etmiş olduğu 15 marka kentlerden biridir ve İç Batı Anadolu'da, İstanbul, İzmir, Ankara, Konya; Antalya'nın tam ortasında yaklaşık 300 km mesafede, Eskişehir ve Bursa büyük şehirlerine komşudur ve iç batı Anadolu'nun lojistik merkezidir (K. Belediyesi, 2019).

Yerli turistler mevcut termal, doğa, tarih ve kültür potansiyellerine Merkez, Emet, Simav ve Tavşanlı ilçelerinde yoğunlaşırken, Kütahya'ya gelen yabancı turistler Merkez ve Tavşanlı ilçelerinde konaklamaktadırlar (K. Belediyesi, 2019).

İl Kültür ve Turizm Müdürü yaptığı açıklamalara dayanarak, Kütahya iline 2018 yılında gelen yerli ve yabancı turist sayısının 443 bin olduğunu bildirdi.

Merkez ilçede lüks konaklama tesislerinin yoğunlaşması bulunmaktadır. İlde aynı durumun yaşanmaması ve yeterli sayıda lüks konaklamanın olmaması. Merkezde bulunan ve lüks sınıfına giren tek turizm belgeli tesis (121 oda ve 242 yatak

kapasiteli) dört yıldızlıdır. Belediye belgeli tesislerden 1. sınıf olanların 8 adedi (204 oda ve 369 yatak kapasitesi) Merkez, 1 adedi (290 oda ve 1.200 yatak kapasitesi) Simav'da, 1 adedi (14 oda ve 28 yatak kapasitesi) Emet ilçesinde yer almaktadır. Mevcut sayıya diğer konaklama tesisleri eklendiğinde ildeki yatak kapasitesi 7.626 kişiyi bulmaktadır. Diğer tesisler Merkez ilçesi başta olmak üzere Altıntaş, Çavdarhisar, Emet, Gediz, Hisarcık, Simav ve Tavşanlı ilçelerinde bulunmaktadır.

Günümüzde turizm, sadece tatil ve gezi amaçlı değildir. Kültürel ve Turizm Bakanlığın verilerine göre kültür, eğlence ve tatil amaçlı turizm %51; iş ve meslek amacıyla ziyaret turizmi %15; arkadaş ve akraba ziyaret turizmi, sağlık turizmi ile din ve hac turizmi ise, %27 oranındadır.

Kültürel ve Turizm Bakanlığın verilerine göre Kütahya geneli, merkez, Çavdarhisar, Simav ve Tavşanlı ilçelerine 2014 yılında, Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklama yapan gelen turistlerin yerli, yabancı ve toplamı Çizelge 7.17'de gösterilmektedir.

Çizelge 7.17. Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklama ve Belediye Sayıları 2014 (Kaynak: Kültürel ve Turizm Bakanlığı, yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü 2014)

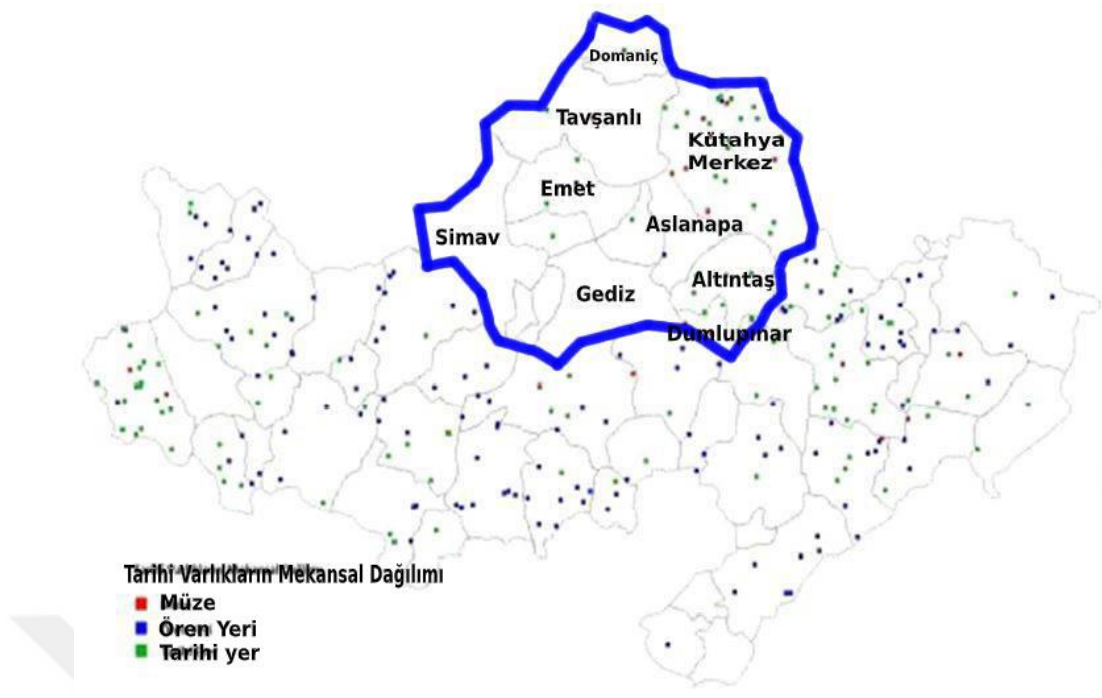
	Tesis Giriş Sayısı (kişi) Yılda			Geceleme Sayısı (kişi) Yılda		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	1.827	60.550	62.377	3.273	98.337	101.610
Çavdarhisar	328	1.662	1.990	477	3.265	3.742
Simav	48	4.096	4.144	472	6.836	7.308
Tavşanlı	5	10.279	10.284	14	17.970	17.984
Kütahya Geneli	2.208	76.587	78.798	4.236	126.408	130.644

Kültürel ve Turizm Bakanlığın verilerine göre Kütahya geneli, merkez, Altıntaş, Domaniç, Emet, Gediz, Hisarcık, Simav ve Tavşanlı ilçelerine 2014 yılında, Belediye Belgeli Tesislerde Konaklama yapan gelen turistlerin yerli, yabancı ve toplamı, Çizelge 7.18’de gösterilmektedir.

Çizelge 7.18. Belediye Belgeli Tesislerde Konaklama ve Sayıları (Kaynak: Kültürel ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü 2014)

	Tese Giriş Sayısı (kişi) Yılda			Geceleme Sayısı (kişi) Yılda		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam
Merkez	1.213	81.511	82.724	1.804	134.702	136.506
Altıntaş	-	2.109	1.109	-	2.109	2.109
Domaniç	45	1.002	1.047	198	2.035	2.233
Emet	3	55.530	55.533	3	142.246	142.249
Gediz	36	9.888	9.924	216	15.492	15.708
Hisarcık	-	981	981	-	2.146	2.146
Simav	14	41.087	71.101	31	232.373	232.404
Tavşanlı	704	40.706	41.410	5.298	65.677	70.975
Kütahya Geneli	2.015	262.814	264.829	7.550	596.780	604.330

TR’33 bölgesinde tarih ve kültür turizmi zenginlikleri çeşitli ve yaygın şekilde bulunmaktadır. Bölgede 18 müze, 119 adet tarihi ve sivil mimari eser ve 134 ören yeri bulunmaktadır. Müze sayısında Merkez ilçenin öne çıktığı belirlenmiştir. TR33 Bölgesi’ndeki ören yerleri daha bağdaşık bir dağılım gösterirken, Kütahya’nın birçok ilçesinde ören yeri bulunmamaktadır. Kütahya’nın yanında Eskişehir ve Afyonkarahisar’a sınırların dahilindeki Frig Vadisi, Domaniç’te bulunan Hayme Ana Türbesi, Çavdarhisar’da bulunan Aizanoi Antik Kenti, Dumlupınar’da bulunan Şehitlik, ulusal ve uluslararası potansiyeli olan tarihi ve kültürel doğal varlıklardandır. Şekil 7.12’de tarihi ve kültür varlıklarının mekânsal dağılımı yer almaktadır.

Şekil 7.12. Kültür ve Tarih Varlıklarının Mekânsal Dağılımı (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler 2015)

Kütahya’da doğa turizmi potansiyeli mevcuttur. Doğa turizmini potansiyelleri gezi, yürüyüş, araştırma, gözlem ve tırmanma olarak sıralanabilir.

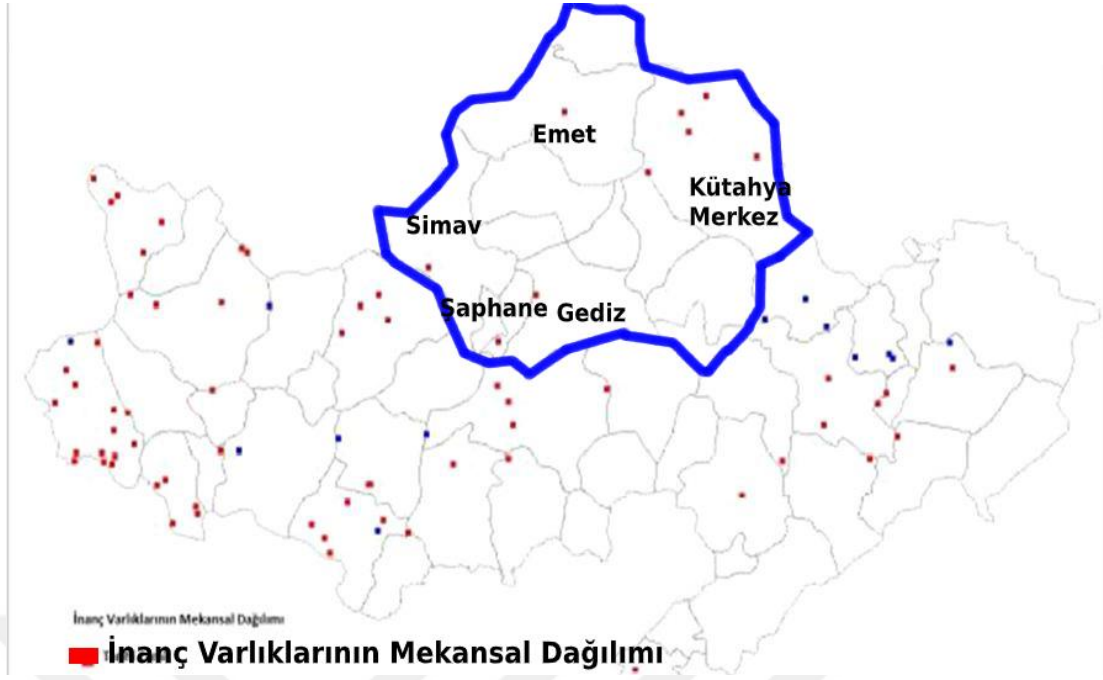
Kütahya’da merkez ilçe ile Tavşanlı, Domaniç ile Simav ilçeleri ve çevresinde doğa turizminde potansiyele sahip varlıklar yoğunlaşmaktadır. Bu varlıklardan en fazla potansiyel arz edenleri Domaniç’teki Kaşalç Tabiat Koruma Alanı ve Gediz’deki Murat Dağı’dır. Bu alanları doğa turizminde değerlendirilebilecek turizm varlıklarında kılan özellikleri ise yürüyüş, trekking, doğa inceleme-araştırma amaçlı aktiviteler için sahip oldukları coğrafi özellikleridir. Şekil 7.13’te ilin doğa varlıklarının mekânsal dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 7.13. Doğa Varlıklarının Mekânsal Dağılımı (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler 2015)

Dünya İnanç Turizmi Örgütü (World Religious Travel Association-WRTA) sadece Hristiyanların iştirak ettiği inanç turizminin üç yüz milyon turisti kapsayan bir pazara dönüştüğünü belirtmektedir. Bahsi geçen bu pazarın büyüklüğü ise, yirmi milyar ABD dolarına erişmektedir. Kalma süresi yüksek olan bu turistlerin daha fazla harcama yapması beklendiğinden; bu turizm grubunda yoğunlaşan bir bölgenin turizm gelirinin fazla olacağı öngörülmektedir. Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin oranı TÜİK Turizm İstatistiklerine göre 2001 senesinde %0,3 iken, 2010 senesinde %0,5'e yükselmiştir. Türkiye'ye inanç amaçlı ziyaret eden yabancı turistlerin oranları diğer amaçlara göre daha az olmaktadır (Z. K. Ajansı, 2016).

İlin merkez ilçesinin inanç turizmi yönünden potansiyeli yüksektir. İnanç turizmi varlıklarının yarısından fazlası ildeki Merkez ilçesinin cami ve kilise gibi yapılarıdır. Diğer varlıklar Gediz, Simav, Şaphane ve Tavşanlı ilçelerinde bulunmaktadır. Şekil 7.14'te Kütahya ili inanç varlıklarının mekânsal dağılımı yer almaktadır.

Şekil 7.14. İnanç Varlıklarının Mekânsal Dağılımı (Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Valilikler, Kaymakamlıklar, Belediyeler 2015)

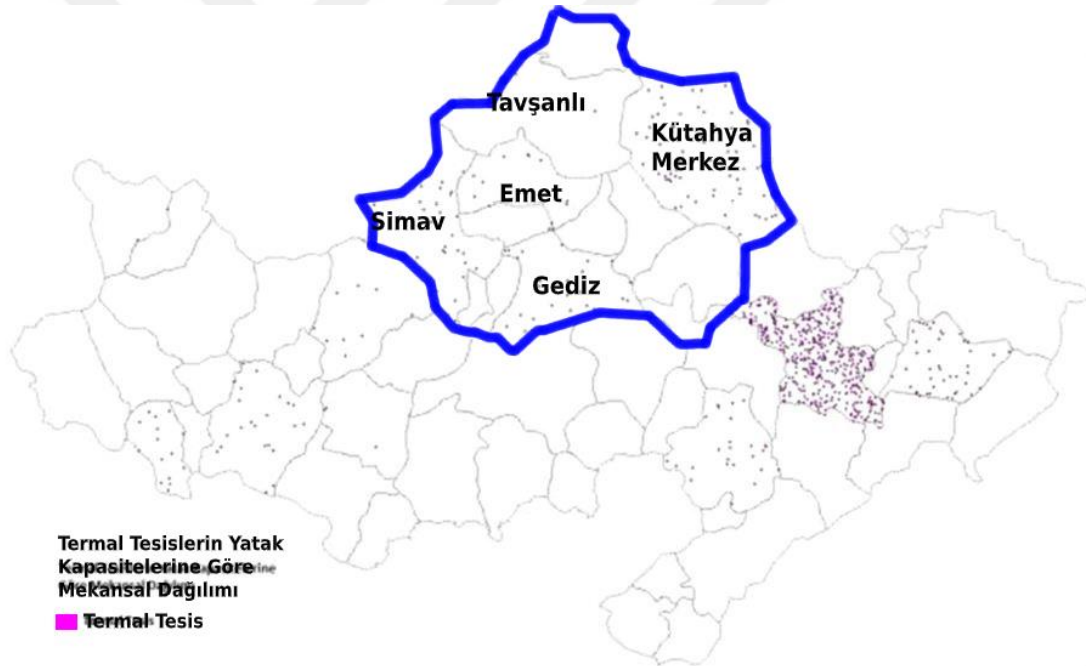
Sağlık turizmi, hem Kütahya genelinde hem de TR33 Bölgesi genelinde bütün turizm çeşitleri arasında en ileri pozisyonundadır. Sağlık turizmiyle en fazla ilgili ülkeler Hindistan, Kosta Rika, Macaristan, Türkiye, Litvanya, İsrail, Ürdün, Tayland, Malezya, Güney Afrika ve Küba'dır. Ülkenin yakınlarında konumlu Macaristan hariç sağlık turizminin gelişmiş başka bir ülkenin olmaması, bu alanda yakın ülkelerden bölgenin ve ilin turist çekilebileceğini göstermektedir. Ayrıca, Kütahya'nın yanında olan Manisa ve Afyonkarahisar'ın sahip olduğu kaplıcalar ile bir sağlık turizmi sektörü grubu kurulabilecek potansiyele sahip olduğu görülmektedir (Z. K. Ajansı, 2016).

Hem Türkiye ve hem de dünya turizmindeki gelişmelere detaylı bakıldığında, başta sağlık/termal ve kültür turizmi sınıflarında mühim gelişmeler kat ettiği görülmekte ve yurdumuzun sahip olduğu sağlık kurumları, kaplıcaları ve doğal güzellikleri yönünden Avrupa standartlarına yaklaştığı belirlenmiştir (Z. K. Ajansı, 2016).

Sağlık turizmi alternatif turizmin türlerinden biridir. Bu başlıkta yer alın termal turizm, Türkiye'de de sahip çıkılan ve değer gören bir turizm türü olup, bu alana verilen önem giderek artmaktadır. Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle, aktif deprem

kuşakları, derin kırık hatları ile zengin ve çeşitli maden kaynaklarına sahip bir yapısal özelliği olan ülke durumundadır. Türkiye, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na göre; jeotermal kaynaklar açısından dünya genelinde bir potansiyele sahiptir, ancak Avrupa'da kaynak potansiyeli yönünden ilk sırada, kaplıca uygulamalarına göre 3.üncü sırada bulunmaktadır.

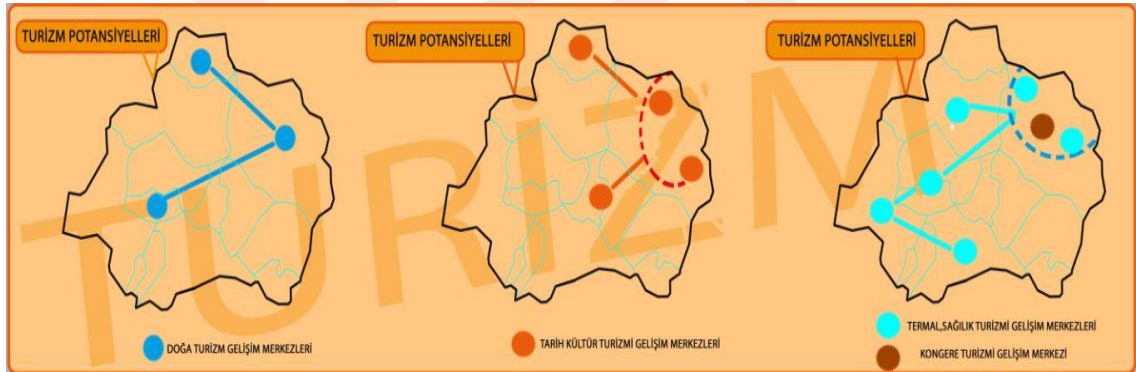
Bakanlar Kurulunun kararı ile Türkiye'de 80 adet termal turizm merkezi bulunuyor. 80 adet termal turizm merkezinden 8 tanesi Kütahya'da bulunmaktadır. Kütahya İl'inde bulunan tesislerin geneli belediye işletmesi statüsünde oldukları anlaşılmaktadır. İlde bulunan kaplıcaların yoğunlaştığı yerler ise, Merkez, Emet, Gediz, Hisarcık, Simav ve Tavşanlı ilçelerindedir. Şekil 7.15'te Kütahya İli termal tesislerin yatak kapasitelerine göre Mekânsal dağılımını gösterilmiştir.

Şekil 7.15. Termal Tesislerin Yatak Kapasitelerine Göre Mekânsal Dağılımı
(Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri 2015)

Kütahya turizm bölgeleri özellikle kırsal turizm potansiyellerine sahip olan merkez, Emet, Tavşanlı ve Simav ilçelerinden oluşan bu alt bölgedeki bütün ilçelerde doğal, jeotermal veya kültürel turizm potansiyeli bulunmaktadır.

Kütahya İli Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Zafer Kalkınma Ajansı verilerine göre ilin potansiyellerine indiğimizde Ege Bölgesi'nde, Türkiye jeotermal kaynaklarının %66'sı yer almaktadır. TR-33 Bölgesinde bulunan illeri jeotermal konusunda ön plana çıkmaktadır. Kütahya'da bulunan jeotermal kaynakları, termal seracılık, konut ısıtması ve enerji üretimi ve özellikle termal turizm alanında kullanılmaktadır. Kütahya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Zafer Kalkınma Ajansı'n, turizm verilerini elle aldığımızda mevcut Doğa, termal, tarih kültürel ve kongre turizm potansiyellerin, analiz sonucunda Kütahya İl'inin 4 farklı turizm potansiyeli, potansiyel odak merkezleri ve belirtmeyi çalıştığım koridorların Şematik hali, Şekil 7.16'da gösterilmiştir.

Şekil 7.16. Kütahya İl'inin Mevcut Doğa, Tarihi, Termal, Sağlık ve Kongre Turizm Potansiyelleri ve Kademelenmelerin Bulunduğu Bölgeler ve Bağlantıların Şematiği (İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Zafer Kalkınma Ajansı)

Kütahya İli Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Zafer Kalkınma Ajansı verilerini kullanarak yaptığım Kütahya turizm potansiyel analiz sonucunda, Şekil 7.15'te göstermiş olduğu gibi Kütahya İl'inin doğa turizm odak merkezi Domaniç, Kütahya Merkez ve Hisarcık ilçesi belirlenerek, bu odak merkez bağlantıları Kütahya İl'inin doğa turizmin şematik koridorları olarak belirlenmiştir. Bu analizin diğer kısmı ise, Kütahya İl'inin tarih kültür turizm odak merkezi, Domaniç, Kütahya merkez ve Çavdarhisar ilçesi belirlenerek, bu odak merkez bağlantıları Kütahya İl'inin tarih kültür turizmin şematik koridorları olarak belirlenmiştir. Kütahya turizm potansiyel

analizin son kısmı ise termal sağlık turizm ve kongre turizmin odak merkezi, Tavşanlı, Merkez ilçesi, Emet, Simav ve Gediz ilçesi belirlenerek, bu odak merkez bağlantıları Kütahya İl'inin termal sağlık ve kongre turizmin şematik koridorları olarak belirlenmiştir. Kütahya Turizm potansiyelleri analizi, özellikle doğa ve tarih kùltür turizmin ortaya çıkan odak merkezlere bakıldığında ilin kırsal bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu mevcut kırsal turizm potansiyeli değerlendirerek ilin turizm sektörü ve faaliyetleri geliştirerek, ortaya çıkan turizm odak merkezlere günü birlik turizm, kampları ve şematik koridallardan yararlanarak turizm turları yapılması önerilebilir.

7.11. Kütahya İli Kırsal SWOT (GZFT) Analizi

Zafer Kalkınma Ajansın, TÜİK, Kütahya İli Kùltür ve Turizm Müdürlük verilerini inceledikten sonra Kütahya bölgesi için de SWOT analizi, güçlü, zayıf yanlarını ayrıca söz konusu tehdit ve fırsatlar değerlendirilmiştir, sonrasında ortaya çıkan mevcut durum analizi, diğer bir deyişle Kütahya kırsal planlamasına yönelik güçlü ve zayıf yanlar ile fırsatlar ve tehditler gösterilmektedir.

Güçlü yönler

- Bakanlar kurulu karar ile Türkiye'de 80 adet termal turizm merkezi bulunuyor, 80 adet termal turizm merkezinden 8 termal turizmi Kütahya'da bulunuyor,
- Kütahya Belediyesi Hekim Sinan Tıbbı ve Aromatik Bitkiler Araştırma Merkezi'nde 400 çeşit tıbbı ve aromatik bitki yetiştiriyor, merkezde bitki çayları, sabun, krem ve kolonya üretimi de yapılmaktadır,
- Kütahya İl'inin büyükbaş hayvan sayısı her yıl artış görmektedir,
- Yer üstü ve yer altı su depolarının çok olması,
- İlde enerji üretiminde linyitin girdi olarak kullanıldığı 3 adet önemli kapasitede üretim gerçekleştiren termik santral bulunmaktadır,
- Yaygın yol ağının bulunması,
- Yer altı ve maden doğal kaynaklarının bol olması,
- Bölge'de mevcut olan jeotermal birikimlerinin konut ısıtması, termal seracılık, termal turizm ve enerji üretimi alanda kullanılabilmesi,

- Tarım ürünlerinin çok olması ve çeşitliliğine ilişkin olarak tarıma dayalı sanayi potansiyeli,
- Önemli coğrafi konumunda olması, başta büyük şehirlere olan kısa mesafeleri,
- Üretim yapan yerli kaynaklardan termik santral bulunması,
- Madencilik çalışmalarının yıllar sürmesi sebebiyle nitelikli ve tecrübeli işgücünün bulunması,
- 36 çeşit madene sahip olan Kütahya'da öne çıkan madenler bor, manyezit, gümüş, antimuan ve linyittir. Dünya bor rezervlerinin yaklaşık %40'ı Kütahya'da bulunmaktadır, ayrıca tek işletilen gümüş kaynağının bu bölgede bulunması.

Zayıf yönler

- İlde yeterli sayıda lüks konaklamanın olmaması,
- Termal kaynaklardan yeterince yararlanılamaması,
- AR-GE çalışmalarının yetersiz olması,
- Üniversite-sanayi elbirliğiyle yapılan işlerin yetersiz olması,
- Müşterek iş kültürünün güçlü olmaması,
- İlde girişimcilik kültürünün az düzeyde olması, sermayenin nakit olmayan kaynaklara aktarılması,
- Eklenmiş bütçenin yüksek olması, gelişmiş teknoloji ürünlerin, markalaşmanın, tasarım olanaklarının az olması,
- Nitelikli işgücü ve işçilerin arasında uyum eksikliği,
- Topoğrafik ve meteorolojik durumunun iyi olmaması,
- Daha sistemli depolama alanının bulunmaması,
- Arıtma tesislerinin çalıştırma ve enerji maliyetlerinin yüksek olması,
- Atık su arıtma tesislerinin randımanlı çalıştırılamaması,

Fırsatlar

- Jeotermal enerjinin seracılıkta kullanılabilir olması,
- Sağlık turizmi potansiyeli,
- Bor ürünlerinin çok sayıda kullanım alanına sahip olması ve yeni bor tüketim alanlarının artmasına paralel olarak bor ürünleri kullanımının artış eğiliminde olması,

- Otomotiv sektöründe yatırımların, doymuş bölgelerden bu bölgelere kayma potansiyeli, bu sektördeki yan sanayi deneyimi ve lojistik avantajlar,
- Madene dayalı sektörlerde, savunma, havacılık ve uzay sanayi de dahil olmak üzere teknoloji odaklı sektörlerde yatırım çekme potansiyeli, Eskişehir ve İzmir bölgelerinden mevcut yatırımların kayması,
- Kümelenme: mevcut elektrikli ev aletleri, seramik ve tekstil kümeleri ile yaratılabilecek veya dâhil olunabilecek deri kümelenmesi, savunma sanayi, havacılık-uzay kümelenmeleri vs.
- Çevreye duyarlı yenilenebilir enerji kaynaklarından doğalgaz ve jeotermal enerji kaynaklarının konut ısıtmasında kullanımının artması,
- 7000 yıl öncelerine kadar uzanan tarihi bir geçmişin olması

Tehditler

- Başta jeotermal olmak üzere kaynakların bilinçsizce kullanılması sonucu, tükenme tehdidi ile karşı karşıya kalması,
- Türkiye'nin batısında yer almasına rağmen göç veren bir bölge olması,
- Hava kalitesinde gözle görülür bir şekilde kirli hava tabakası oluşması,
- Vahşi depolamanın devam etmesi,
- Toprak ve yer altı su kaynaklarının kirlenmesi,
- Sanayide faaliyet gösteren firmaların atık su arıtma maliyetlerinden olumsuz etkilenmesi,
- Deprem bölgesinde bulunulması.

Güçlü yönler • Bakanlar kurulu karar ile Türkiye’de 80 adet termal turizm merkezi bulunuyor, 80 adet termal turizm merkezinden 8 termal turizmi Kütahya’da bulunuyor, • Kütahya Belediyesi Hekim Sinan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Araştırma Merkezi’nde 400 çeşit tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriyor, • Kütahya İl’inin büyükbaş hayvan sayısı her yıl artış görmektedir, • Yer altı ve maden doğal kaynaklarının bol olması, • Bölge’de mevcut olan jeotermal birikimlerinin konut ısıtması, termal seracılık, termal turizm ve enerji üretimi alanda kullanılabilmesi,
Zayıf yönler • İlde yeterli sayıda lüks konaklamanın olmaması, • Termal kaynaklardan yeterince yararlanılamaması, • Nitelikli işgücü ve işçilerin arasında uyum eksikliği, • Topoğrafik ve meteorolojik durumunun iyi olmaması, • Arıtma tesislerinin çalıştırma ve enerji maliyetlerinin yüksek olması, • Atık su arıtma tesislerinin randımanlı çalıştırılamaması,
Fırsatlar • Jeotermal enerjinin seracılıkta kullanılabilir olması, • Sağlık turizmi potansiyeli, • Bor ürünlerinin çok sayıda kullanım alanına sahip olması ve yeni bor tüketim alanlarının artmasına paralel olarak bor ürünleri kullanımının artış eğiliminde olması, • Çevreye duyarlı yenilenebilir enerji kaynaklarından doğalgaz ve jeotermal enerji kaynaklarının konut ısıtmasında kullanımının artması, • 7000 yıl öncelerine kadar uzanan tarihi bir geçmişin olması
Tehditler • Başta jeotermal olmak üzere kaynakların bilinçsizce kullanılması sonucu, tükenme tehdidi ile karşı karşıya kalması, • Türkiye’nin batısında yer almasına rağmen göç veren bir bölge olması, • Vahşi depolamanın devam etmesi, • Toprak ve yer altı su kaynaklarının kirlenmesi,

Şekil 7.17. Kütahya İli’nin Kırsal Alan SWOT (GZFT) Analiz Tablosu

8. KÜTAHYA İLİ KIRSAL ALANI

8.1. Kütahya İli ve OECD Kırsal Kriterleri

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) Türkçe anlamı ise "Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü" yahut "İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı" adıyla tanınan enternasyonal bir ekonomi teşkilatıdır. Paris Sözleşmesi'nde OECD, 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanmış ve bu sözleşmeye dayanılarak, 1961 yılında kurulmuştur. Savaş enkazları içindeki Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde tekrardan yapılandırılması hedefiyle 1948 yılında kurulmuş olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) doğrudan mirasçısıdır.

AB ve İUT, OECD üyelerinin büyük bir bölümünü oluşturmakta olup, ekseriyeti gözlemci üyedir. OECD ülkeleri sanayileşmeye girdikten sonra zengin olan ülkelerdir. OECD, 2010'da Estonya'nın da katılması sonucunda 34 tam üye ülkeye sahiptir. Dünya Bankası tarafından, OECD üyelerinin arasında 30 tanesi 2005'te yüksek gelirli ülkeler arasında gösterilmiştir. (Ç. ve Ş. Bakanlığı, 2019)

OECD kriterlerine göre Türkiye'deki kırsal alanların sınıflandırılmasına göre Kütahya İli birinci derece veya tamamen kırsal alan bölgeye aittir. Şekil 8.1'de Türkiye ve Kütahya İli kırsal alanların sınıflandırılması OECD Kriterlerine Göre gösterilmiştir.

- Tamamen kırsal alanlar: Nüfus yoğunluğu < 150 sakin/km² olan ilçelerinin oran %100 olan alanlar.
- Baskın kırsal alanlar: Nüfus yoğunluğu < 150 sakin/km² olan ilçelerinin oran %50 ile %100 arasında olan alanlar.
- Orta düzeyde kırsal alanlar: Nüfus yoğunluğu < 150 sakin/km² olan ilçelerinin oran %15 ile %100 arasında olan alanlar.
- Kentsel alanlar: Nüfus yoğunluğu < 150 sakin/km² olan ilçelerinin oran %15 olan alanlar.

Şekil 8.1. Türkiye ve Kütahya İli OECD Kriterlerine Göre (OECD Çevresel Performans İncelemesi “Türkiye Raporu” Açıklandı-URL 4)

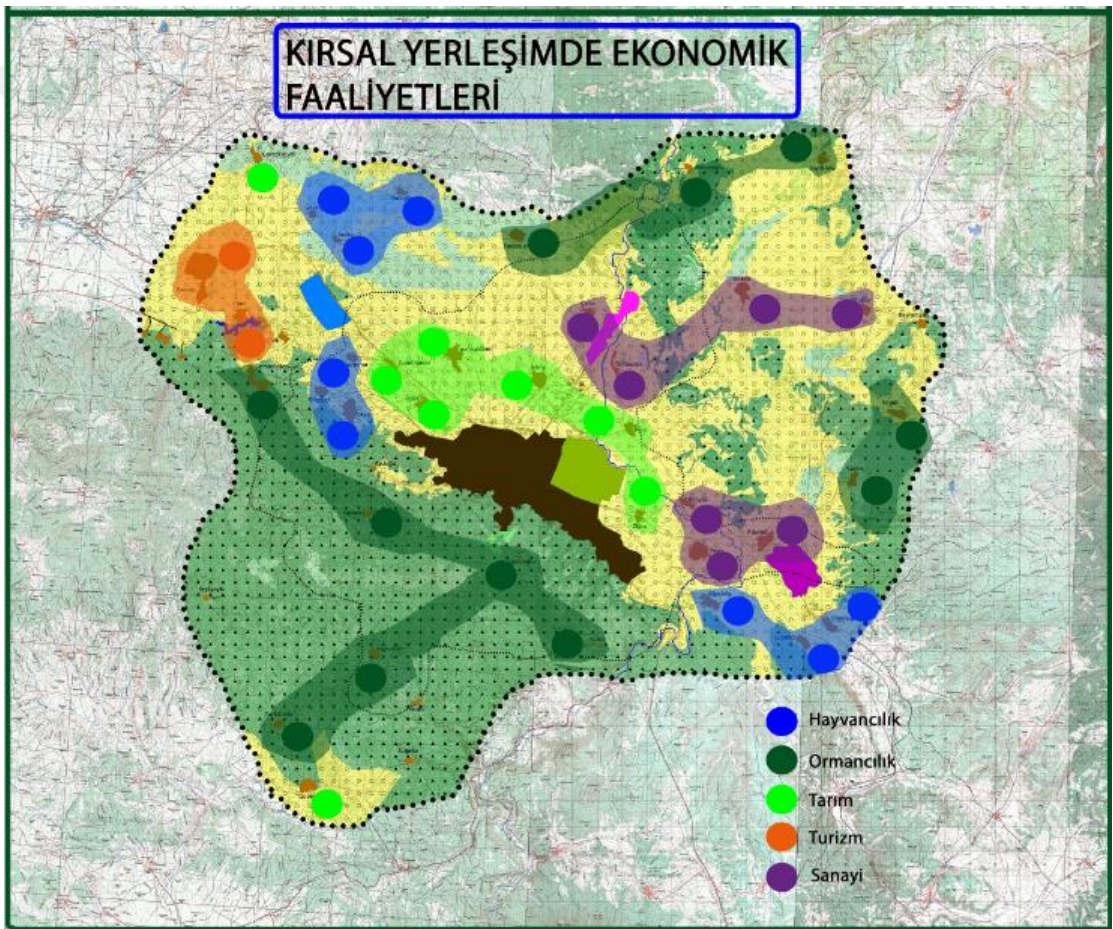
8.2. Kütahya İli Kırsal Yerleşmelerinin Ekonomik Faaliyetleri

Kırsal kalkınmanın sağlanmasını destekleyen önemli etkenlerden biri mevcut kırsal yerleşmelerde ekonomik potansiyelleri tanımlamak ve değerlendirmektir. Temelde yerel potansiyeller ve kaynakların (Kırsal turizm, tarım, hayvancılık vb.) fikir sunmakta, doğal ve kültürel zenginlerin korunmasını göz önünde bulundurarak kırsal kesimin; iş ve yaşam koşulları açısından kentsel kesimlerle daha uyumlu bir şekilde geliştirilmesini yol açmaktadır.

Zafer Kalkınma Ajansı’nın mevcut verilerine göre, Kütahya İl’inin kırsal bölgelerinde, genel olarak tarım ve turizm sektörü temel sektör konumundadır. Tarım sektöründe bölgenin, en fazla sulu tarım arazisine sahiptir. Kütahya’nın 209.828 hektarlık tarım arazisinin sulamaya müsait kısmı, 179.451 hektardır. 30.377 hektar sulamaya müsait ve uygun değildir (% 14.47). Bugün gerçekten sulanan alan 66.380

hektar (55.280 hektar Devlet Sulaması, 11.100 hektar ise Halk Sulaması) olup tarım arazisinin % 37'si sulanmaktadır (Z. K. Ajansı, 2016).

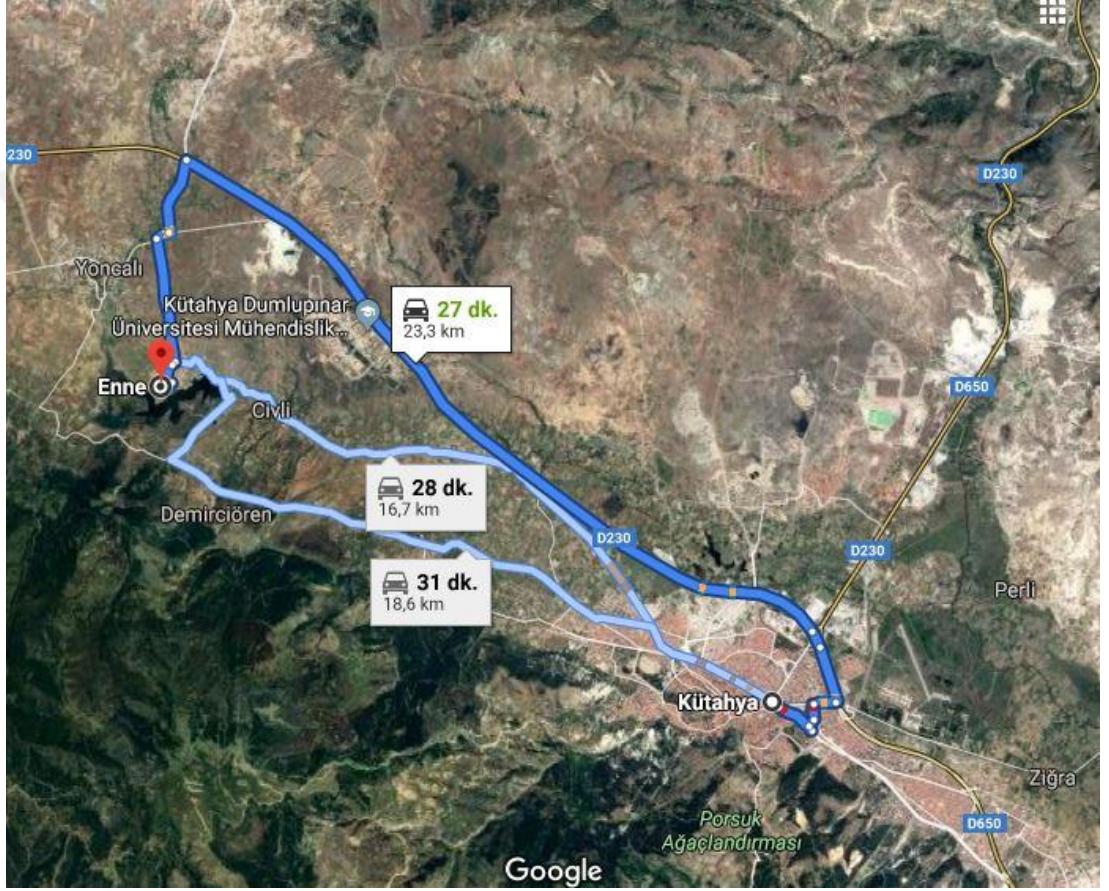
Diğer temel sektörler ise, başta hayvancılık sektörü ve ardından ormancılık sektörüdür. TÜİK ve Zafer Kalkınma Ajansı verileri ele alınarak Kütahya merkez ilçesinin etrafında bulunan ve yoğunlaşan kırsal yerleşmelerin ekonomik faaliyetleri (Hayvancılık, ormancılık, tarım, turizm ve sanayi) analizini elde etmeye çalışıldı, bu bölgeye ait kırsal alanların, hangi kırsal ekonomik faaliyetlerden yararlandığını belirtmektedir, Şekil 8.2’de detaylı olarak gösterilmiştir.

Şekil 8.2. Zafer Kalkınma Ajansı verileri bazında Kütahya Kırsal Yerleşmelerinin Ekonomik Faaliyet Analizi Ortaya çıkılmakta. (Kütahya İli merkez ilçenin etrafında bulunan kırsal yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerini ele alırken o bölgenin kırsal yerleşmede ekonomik faaliyetleri analizini ortaya çıkılmaktadır, 2016)

9. TEMALİ TURİZM KÖY OLARAK ENNE MAHALLESİ

Enne Mahallesi, Kütahya merkezin kuzey batısında bulunan, merkezden yaklaşık 12 km uzaklıkta ve yaklaşık 27 ha geniş bir alana sahiptir. Şekil 9.1’de Enne Mahallesi ve Kütahya merkez arasındaki mesafe ve karayolların bağlantıları gösterilmektedir. Enne Mahallesi’nin güneyinde, Enne barajı ve ormanlık alanı bulunmaktadır ki bölgenin doğa manzarasına ve potansiyeline önemli bir katkı sağlanmaktadır.

Şekil 9.1. Kütahya merkez ve Enne Mahallesi arasındaki uzaklık mesafesi (Google Maps hava fotoğrafı 2019)

Enne Mahallesi nüfusu (merkez beldesine) bağlı merkez, Kütahya. Enne Mahallesi'nin nüfusu toplam 743 tır. Bu nüfusun 396'si Erkek, 347'si Kadındır. Şekil 9.2’de Enne Mahalle nüfusu cinsiyete göre dağılım grafiği gösterilmektedir.

Şekil 9.2. Kütahya merkez Enne Mahalle nüfusu cinsiyete göre dağılım grafiği (TÜİK 2018)

Enne Mahallesi genel bilgileri:

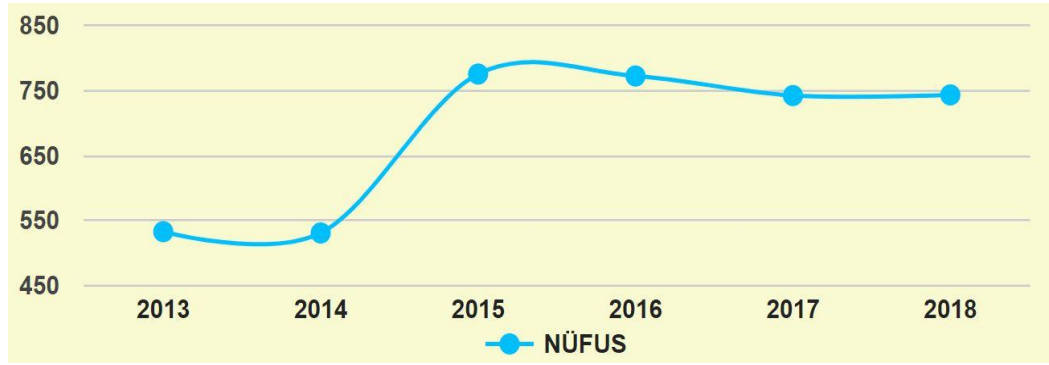
Bağlı olunan il adı: Kütahya

Bağlı olunan ilçe adı: Merkez

Bağlı olunan belediyenin niteliği: İl Merkezi

Çizelge 9.1. Kütahya merkez Enne Mahalle nüfusu yıllara göre dağılım (TÜİK 2018)

YIL	TOPLAM NÜFUS
2013	533
2014	531
2015	775
2016	772
2017	742
2018	743

Şekil 9.3. Kütahya merkez Enne Mahalle nüfusu yıllara göre dağılım grafiği (TÜİK 2018)

Enne Mahallesi, Enne Barajın civarında bulunan, güzel bir doğal potansiyele sahip olan ve merkeze yakın mesafede olup, kentsel yerleşim alanların stres, yoğunluk, gürültüsünden uzak kalmak isteyenler için, ayrıca göl ve orman manzarasında dinlenme ihtiyacınca duyan yerli veya yabancı turistlere uygun bir temalı turizm köyü olarak önerebilir. Enne Mahallesi'ne ait fotoğraflar aşağıda yer almaktadır.

Şekil 9.4. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi'nin mahalle sınırın girişi

Şekil 9.5. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi'nin merkez camisi

Şekil 9.6. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi'nin kırsal yerleşik alanı.

Şekil 9.7. Kütahya Merkez, Enne Mahallesi'nin Enne baraj manzarası

Kütahya ilinin topraklarının büyük bir kısmı ormanlar ve yemyeşil doğasıyla kaplıdır, rahat ve sakin bir yaşam sürmek için oldukça avantajlı bir il konumundadır, bu nedenle ilde mevcut olan yeşillik alanı ve orman potansiyelini değerlendirmek amacıyla Kütahya ilinde temalı turizm köyleri önerilebiliriz, bu nedenle Enne Barajın civarında bulunan, güzel bir doğal potansiyele sahip olan Enne Mahallesi örnek alan analizi, temalı turizm köyü olarak önerebiliriz.

10. ÖNERİLER

Bu çalışmada ilk aşama, kırsal kalkınma için, Kütahya'nın mevcut kırsal potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesi yapılmıştır. Doğal ve kültürel varlıkların korunma ve kullanmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi, aşağıdaki hususlarının tamamlanması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir:

1) Ekonominin geliştirilmesi ve iş imkânlarının artırılması

- a) Tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması.
 - Üreticilerin örgütlenme ve bilgi düzeyinin yükseltilmesi.
 - Su ve toprak kaynaklarını etkin kullanımı.
 - Tarım ve gıda sanayi işletmelerinin rekabet gücünün artırılması.
 - Gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve gıda sağlığına yönelik .
- b) Tarım dışı ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi.

2) İnsan kaynaklarının, örgütlenme düzeyinin ve yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesi.

- a) Eğitim ve sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi.
- b)Yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması.
- c) Yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi.

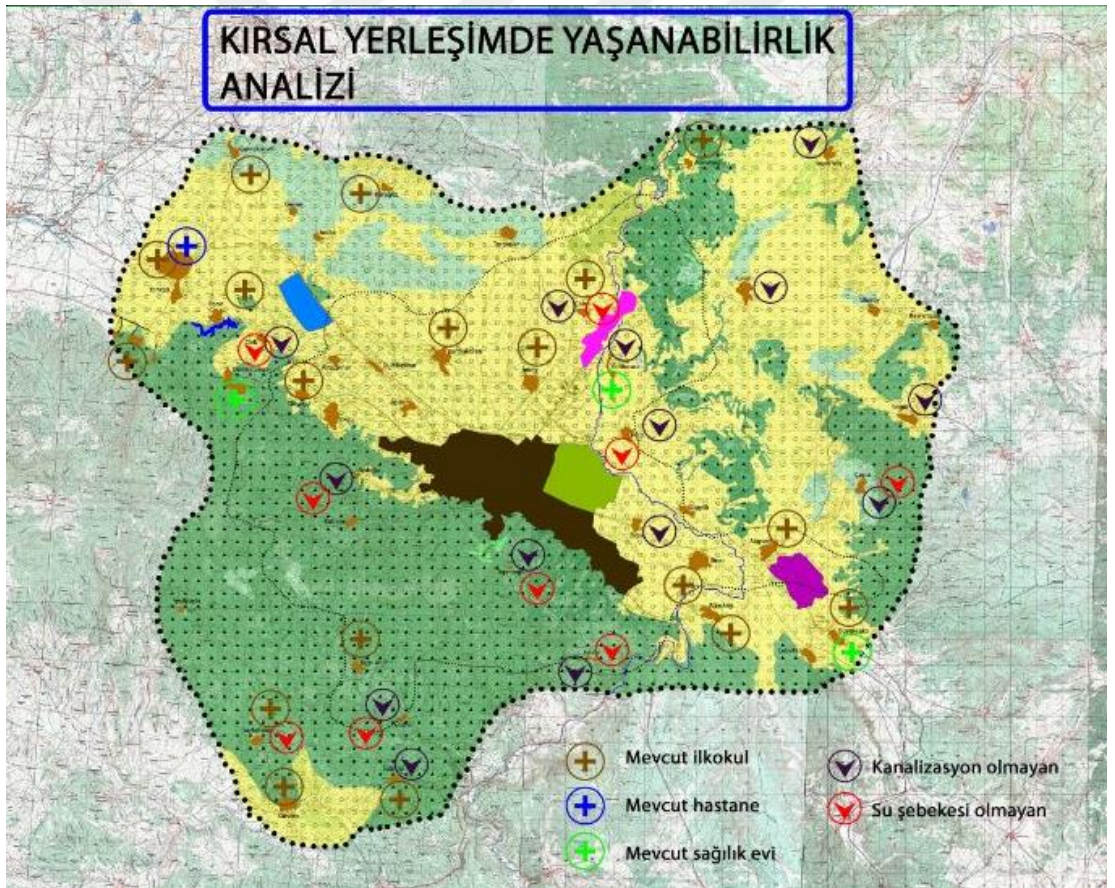
3) Kırsal alan fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılması.

- a) Kırsal altyapının yapılması.
- b) Kırsal yerleşimlerin yapılması ve korunması.

4) Kırsal çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması.

- a) Çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi.
- b) Orman ekosistemlerinin korunması ve orman kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının sağlanması.
- c) Korunan alanların yönetimi ve geliştirilmesi.

Kırsal kalkınma için bir diğer önemli etken ise mevcut kırsal sorunlar (teknik altyapı, kanalizasyon, su şebekesi, okul, ulaşım v.b) problemleri iyileştirmektir. Kütahya merkez ilinin etrafında bulunan dağınık kırsal yerleşmelerde, Zafer Kalkınma Ajansın mevcut verilerini kullanarak o bölgede kırsal yerleşimde yaşanabilirlik analizi, Şekil 10.1’de gösterilmiş gibi elde edilmiştir. Bu analizde kanalizasyon ve su şebekesi olmayan Civli, Kutmarı, Topcuoğlu, ve Azizler koridorunda ve aynı zamanda Çayca, Perlive, Çalca kırsal yerleşmelerinde kanalizasyon ve su şebekesi eksikluğu gösterilmektedir, bu kırsal yerleşik alanlarda yaşam koşullarını ve refahı sağlamak için, kanalizasyon ve su şebekesi tarafımdan yapılması önerilmektedir. Ayrıca bölgenin doğu batısında bulunan Güvem, Yaylababa, Kuyusınır ve Sağırlar yerleşimlerde mevcut sağlık evi bulunmamaktadır, en yakın hastane veya sağlık evi yaklaşık 11 km uzaklıkta olan bu bölgeye sağlık evi önerilmektedir.

Şekil 10.1. Kırsal Yerleşimlerde Yaşanabilirlik Analizi

Çizelge 7.16’da gösterildiği üzere ve Kütahya kırsal SWOT analizimde bulunan Kütahya ilinin son zamanlarda toplam büyükbaş hayvan sayısı her geçen yıla göre

artış görmektedir. Örneğin HSYŞÜ şubesinin verilerine göre 2017 yılında Kütahya ilinin büyükbaş hayvan varlığı bir önceki yıla göre % 8 artış göstererek, 183.106 adet olarak gerçekleşmiştir, fakat TÜİK verilerine ve Zafer Kalkınma Ajans Hesaplamalarına bakıldığında, Çizelge 7.10 ve 7.12’de Gösterildiği üzere Kütahya ilinin hayvansal ürünlerin (süt ve kırmızı et) üretimi TR-33 bölgesinde bulunan Manisa ve Afyonkarahisar’dan daha düşük olduğu görülmekte, Kütahya ilini özellikle Kütahya kırsal kalkınması için var olan hayvancılık potansiyelini değerlendirmek üzere OHB (organize hayvancılık bölgesi) önerilmesi için, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından; Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Yönetmeliği incelendiğinde:

OHB (organize hayvancılık bölgesi) önermeden önce

HSYŞÜ verilerine bakıldığında Kütahya merkezin büyük baş hayvan sayısı ele alındıktan sonra

Kanuna göre her bir işletmede en az 50 baş hayvan sayısı olması gerekmektedir.

Bulduğumuz hayvan sayısı bölü 60 eşittir işletme sayısı: $37.364 / 60 = 623$

Bir işletmeyi yaklaşık 300 m² olarak ele alınarak, işletme sayısı çarpı 300 m² eşittir, $623 * 300 = 186900 \text{ m}^2$ (yaklaşık 18,7 ha) bu sadece hayvanların bulunacağı kapalı alan.

Diğer tesislerle (kesim hanalar, sağım hanalar, yem fabrikası, biyogaz tesisi, yönetim birimi, hayvanların otlanacağı alanlar vb.) toplam 20 hektar eşittir Organize Hayvancılık Bölgesi.

Her işletmede 2 kişi çalışan olarak hesapladığımızda $623 * 2 = 1246$ kişi OHB’de çalışan sayısı olmaktadır.

Değerlendirildiğinde OHB’nin gereği ve önemi ortaya çıkmaktadır.

TR33 Bölgesi’ndeki rüzgâr enerjisi kurulu kapasitenin Türkiye’deki Kurulu kapasitenin %12’sini oluşturması ve Türkiye jeotermal kaynaklarının %66’sının Ege bölgesinde yer alıyor olması ve aynı zamanda TR33 Bölgesi illerinin, özellikle Kütahya ilinin jeotermal konusunda ön plana çıkması bölgede bulunan jeotermal rezervlerin konut ısıtması, termal turizm, termal seracılık ve enerji üretimi gibi 4 farklı alanda kullanılabilmesi.

Zafer Kalkınma Ajansı'nın verilerine göre Kütahya ilinin topraklarının yaklaşık %54'ünün kapladığı ormanları ve yemyeşil doğasıyla, iş kurmak ve rahat bir yaşam sürmek için oldukça avantajlı bir il konumundadır, bu nedenle ilde mevcut olan yeşillik alanı ve orman potansiyelini değerlendirmek amacıyla Kütahya ilinde temalı turizm köyleri önerilebiliriz, bu nedenle Enne Barajın civarında bulunan, güzel bir doğal potansiyele (hem yeşillik ve hem göl manzarasına) sahip olan Enne Mahallesi, merkezden 12 km uzaklıkta olan ve yaklaşık 27 ha geniş alan olarak, örnek alan analizi, temalı turizm köyü olarak önerebiliriz.

Temalı turizm köylerinin etkilerinden biri, içinde bulunan kırsal alanın cazibesine artırarak, ziyaret edilen yerdeki yerel ekonomik canlandırılacak, yerli halkın haklarını geliştirmeyi hedefleyerek kırsal kalkınmaya destek olunacak, biyolojik çeşitlilik korunacak ve dikkat çekici hale getirilecek ve çevrenin ve doğanın korunması teşvik edilmektedir.

Kütahya kırsal SWOT analizinde güçlü yön olarak yer aldığı ve Kütahya Belediyesi Hekim Sinan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Araştırma Merkezi'nde ilde yaklaşık 400 çeşit tıbbi ve aromatik bitki yetiştirilmekte ve önemli kısmı kırsal bölgede yetiştirdiklerini açıkladılar, örneğin bitki çayları, sabun, krem ve kolonya üretiminde kullanılmaktadır. Kütahya İlının sahip olduğu bitki örtüsü, ormanlar ve endemik bitki türlerinden dolayı bu potansiyeli değerlendirerek tıbbi ve aromatik bitkileri yetiştirmek ve toplayıcılık yolu ile istihdam sağlanması amacıyla yeni işletmeciler önerilmektedir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Zafer Kalkınma Ajansı'nın, Kütahya Turizm verilerini elle aldığımda mevcut Doğa, termal, tarih kültürel ve kongre turizm potansiyellerin, analiz sonucunda Kütahya İl'inin 4 farklı turizm potansiyeli, potansiyel odak merkezleri ve belirtmeyi çalıştığım koridorların Şematik hali, Şekil 7.15'te mevcuttur. Doğa turizm için, Domaniç, merkez ilçesi ve Hisarcık, tarih-kültür turizm için Domaniç, merkez ilçesi ve Çavdarhisar, termal sağlık turizm için de Tavşanlı, merkez ilçesi, Emet, Simav ve Gediz koridorları olarak belirlemiştir. Bu analizden yola çıkılarak Kütahya'nın zengin turizm potansiyelinden yararlanılarak, turizm odak merkezlerde konaklanma ve kamping alanları ve odak merkezlerine bağlayan koridorlarda gününbirlik veya tur turizm önerilmektedir.

İl Kùltür ve Turizm Mùdùrlùğü yaptığı açıklamalara dayanarak, Kùtahya iline 2018 yılında gelen yerli ve yabancı turist sayısının 443 bin olduğunu bildirdi. Yerli turistler mevcut termal, doğa, tarih ve kùltür potansiyellerine Merkez, Emet, Simav ve Tavşanlı ilçelerinde yoğunlaşırken, Kùtahya'ya gelen yabancı turistler Merkez ve Tavşanlı ilçelerinde konaklamaktadırlar. İlde yeterli sayıda lüks konaklamanın olmaması sebebiyle İl merkezinde gelen yerli yabancı turistler için lüks bir konaklama alanı önerilmektedir.

11. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Kırsal alanlarda ekonomik ve sosyal şartların iyileştirilmesi için, çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan ve politikalar geliştirilmelidir.

Kütahya İlin üst ölçekli Çevre Düzeni Planı çalışmasında, kırsal nüfus projeksiyonu (Çizelge 6.5'e) bakıldığında nüfusa artışı sadece Çavdarhisar ve Emet yerleşmelerinde düşük bir miktarda görünmektedir, diğer tüm kırsal yerleşmelerde nüfus azalışı görünmektedir. bu sebeple, üst ölçekli çalışmalara bakıldığında kırsal yerleşim alanların gelişmesi veya kalkınması ile ilgili, plan kararına pek rastlanmamaktadır, kırsal yerleşmeler için gelişme alanı hesaplanmamış, yerleşmelerin gelişme alanları planda düzenlenmemiştir, mevcut olan köylerin güncel yerleşim alanları belirlenmemiş ve plana aktarılmamıştır.

Çevre Düzeni Planı raporunda, planlama bölgesi nüfus tahminlerin bölümünde yapılan açıklamalara göre, il genelinde planlanan hedef yıllı olan 2025 yılında yaşayacak nüfusun yaklaşık, %19'u kırsal alanın nüfusu olarak hesaplanmaktadır. Fakat nüfus projeksiyon ve tahmini hesaplamaları bir kenara bırakılarak, TÜİK verilerine bakıldığında Kütahya İlinin 1980 yılında kırsal nüfusun oranı %41 iken, son 20 yıllık süreç içerisinde 176.713 kişiye düşerek toplam içindeki payı %27 orana düşmüştür ve bugüne gelindiğinde halen kırsal nüfusun oranı azalmaktadır.

Kırsaldan kente göçün hızını önleyebilmek için kırsal alanlardaki mevcut potansiyelleri (tarım, turizm, hayvancılık, orman vb.) değerlendirerek yaşam kalitesinin ve cazibesinin artırılması gerekmektedir. Potansiyellerin yanında kırsal bölgelerde mevcut sorunları, istihdam, ulaşım yetersizliği örneğin stabilize yollar, mevcut altyapı hizmetinin eksikliği v.b. tüm sorunları çözmek veya minimize etmek gerekmektedir.

Bu çalışmada ilk aşama, kırsal yönünden, TÜİK, Zafer Kalkınma Ajansı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Turizm Bakanlığı v.b. verilerini ele alınarak mevcut, güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler, SWOT kırsal analizi olarak

değerlendirdikten sonra mevcut potansiyellerden yararlanmak ve sorunları minimize etmek için öneriler bulunmaktadır.

Konu kırsal kalkınma olduğunda, yaşam standartlarını, gelir seviyelerini, kırsal alanın cazibesine, refah düzeyini artırmaya bağlı politikalara önem verilmelidir. Örneğin yüksek kırsal potansiyele sahip olan Enne Mahallesi için, Turizm Yatırım ve İşletmeleri Nitelikleri Yönetmeliği'ne bakıldığında, kırsal turizm tesisleri Madde 39. Kırsal turizm tesisleri; Bakanlıkça sınırları ve mevkii tespit edilen kırsal alanlarda geliştirilmeleri planlanan veya köy ve çiftlik evleri gibi kırsal alanlardaki mevcut yapılaşmanın iyileştirilmesiyle turizme kazandırılan veya bu türde yeni yapılan mekanlarda düzenlenen, müstakil veya toplu olarak hizmet verecek konaklama tesisleridir. Bu tesislerde eko-sistem ve doğal hayatın korunması ve geliştirilmesine yönelik kullanımlara yer verilmektedir. Bu tesisler mevcut kırsal konutların iç düzenlemesi esas alınarak veya Bakanlıkça belirlenecek örnek yapı tiplerine göre inşa edilecek ünitelerden oluşmakta ve yöresel yiyecek, el sanatları gibi folklorik değerlerin üretimi ve tanıtımına özen göstermektedir.

Kütahya sanayi konusuna gelince, ilin düzenlenmesi yapılmış, organize sanayi bölgesi sayısı altıdır, ikisi Kütahya il merkezinde, ikisi Simav ilçesinde, diğerleri Tavşanlı ve Gediz ilçelerinde bulunmaktadır. Kütahya Belediyesi ve Zafer Kalkınma Ajansı'nın verilerine bakıldığında Organize Sanayi Bölgesi, Kütahya ilinin sanayi sektörüne yeterli olduğu görülmektedir. Ayrıca üst ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın verilerine göre Kütahya il sınırları içinde yer seçimi yapılmış olan organize sanayi bölgelerinin toplam büyüklüğü 1122 hektardır. Yer seçimi yapılmış organize sanayi bölgesi alanlarının yalnızca 221 hektarlık bölümünde yapılaşmalar gerçekleşmiş, 901 hektarlık bölümü ise henüz boş durumdadır. Bu nedenle, yer seçimi tamamlanmış organize sanayi bölgelerinin dışında yeni organize sanayi bölgesi alanı önerilmemiştir. İl sınırları içinde oluşan sanayi alanı taleplerinin mevcut organize sanayi bölgelerine yönlendirilmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada kırsal turizm yatırımlı olan öneri, başarılı bir örnek alan analizi Enne Mahallesi içindir. Enne Mahallesi, Enne Barajın civarında bulunan, güzel bir doğal potansiyele sahip olan ve merkeze yakın mesafede olup, kentsel yerleşim alanların stres, yoğunluk, gürültüsünden uzak kalmak isteyenler için, ayrıca göl ve orman

manzarasında dinlenme ihtiyacınca duyan yerli veya yabancı turistlere uygun bir temalı turizm köyü olarak önerebilir. Enne Temalı Turizm Köyüne gelen ziyaretçiler için gerekli düzenlenmeler, ulaşım yolları, otopark alanları, dinlenme, yeme ve içme ve oyun sahaları gerçekleştirildikten sonra, ziyaretçi sayısı önemli artış yaşayacaktır. Bu durum, hem Enne Mahallesi ve hem yakın çevredeki yerleşmelerin göç vermesini yavaşlatacaktır.

Kütahya İli kırsal turizm açısından oldukça zengindir. Kırsal turizm potansiyelleri analizinde (Şekil 7.15'te), özellikle doğa ve tarih kültür turizmin ortaya çıkan odak merkezlere bakıldığında ilin kırsal bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu mevcut kırsal turizm potansiyeli değerlendirerek ilin turizm sektörü ve faaliyetleri geliştirerek kırsal alanları kalkınmayı da sebep olmaktadır. Ortaya çıkan turizm odak merkezlere günü birlik turizm, kampları ve şematik koridarlardan yararlanarak turizm turları yapılması önerilebilir.

Kütahya kırsal yerleşmelerin göç sorununu minimize edebilmek için önemli etkenlerden biri, bu alanlarda istihdam yaratmak ve gelir seviyelerini artırmaktır. Bu sebeple Kütahya kırsal potansiyellerine bakıldığında, ilde yaklaşık 400 çeşit tıbbi ve aromatik bitki yetiştirilmektedir. Bölgede bu potansiyeller söz konusu olursa iş istihdamının da artış görmesi beklenilir. Ayrıca tıbbi ve aromatik bitkiler pazarlamasına olanak sağlama potansiyeline sahip olması, Kütahya ilindeki ormanlar ve endemik bitki türlerinin potansiyelidir. Tıbbi ve aromatik bitkiler toplayıcılık yolu ile işletmeler için gelir artırıcı bir faaliyet dalı olabileceği gibi, kültür altına alınmak suretiyle daha ihtisaslaşmış bir şekilde yapılması da mümkündür. Simav'da tıbbi ve aromatik bitkiler paketleme tesisi projesi mevcuttur.

Kütahya Kırsal Kalkınması için diğer önemli etken, mevcut potansiyellerden yararlanmaktır. Kütahya İl'inin büyükbaş hayvan sayısı her yıl artış görmektedir. Kütahya ilinin hayvansal ürünlerin (süt ve kırmızı et) üretimi TR-33 bölgesinde bulunan Manisa ve Afyonkarahisar'dan daha düşük olduğu ve Türkiye genelinde 50.sırada yer almaktadır, Kütahya ilinin özellikle merkez ilçesinin etrafında bulunan ve yoğunlaşan kırsal yerleşmelerin Geven, Karagöz, Turgutlar ve Andız bölgenin kuzey batısı, Okçu, Kirazpınar ve Güveççi bölgenin batısında bulunan kırsal alanların hayvancılık faaliyetlerden yararlanmaktadırlar, kırsal kalkınması için, var

olan hayvancılık potansiyelini değerlendirmek üzere OHB önerilmiştir. OHB yer seçiminde dikkat etmesi gereken ise rüzgar yönü, bölgenin yakınlarında jeotermal kaynaklarının bulunması ve hayvancılık faaliyetleriyle yoğunlaşan bir alan olmalıdır. Bu yüzden merkez ilçenin kuzey batısında bulunan Geven ve Karagöz OHB yer seçimi için oldukça uygundur.

Üst ölçekli Çevre Düzeni Planı incelendiğinde Kütahya kırsal alanıyla ilgili herhangi bir öneri veya ilişki bulunmamaktadır. HSYSÜ, TÜİK ve Zafer Kalkınma Ajansı verileri karşılaştırıldı. O bölgenin mevcut potansiyelini değerlendirmek için ve istihdam sağlanması için OHB önerildi.

Kütahya kentsel alanının aldığı aşırı göç nedeniyle ortaya çıkan çarpık kentleşme, gürültü ve görüntü kirliliği, kentlerin nüfus patlaması sonucunda kırsal alanlara yönelik, kentsel alanların sadece gıda deposu ihtiyacını karşılayan yer olarak görülmesine neden olmaktadır. Kırsal yaşamdaki fırsatların değerlendirilmesiyle bu bölgelerin potansiyelleri ele alındığında, kentsel alanda meydana gelme ihtimali olan olumsuz etkenler hem azaltılacaktır hem kırsal alanlar yerinde kalkındırılacaktır.

Kırsal alanların kalkındırılması için bu bölgelerin kırsal potansiyellerinin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kütahya İli düzlemindeki yapılan SWOT analiz değerlendirildiğinde güçlü yönlerin desteklenmesi ve zayıf yönlerin düzenlenmesi gerektiği görülmektedir. Kütahya İline bağlı, Enne Mahallesi örneği yüksek kırsal turizm potansiyellerine sahip ve bu açıdan değerlendirilebilecek, önemli bir bölgedir. Enne Mahallesi “örnek temalı turizm köy olarak” başarılı bir kırsal alan kalkınma örneği şeklinde sunulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ajansı, Z. K. (2016). TR33 bölge planı. Ankara: Bia Halkla ilişkiler ve Reklam Ltd. şti.
- Ajansı, T. Z. (2018). İnvest İn Kütahya. T.C. Zafer Kalkınma Ajansı Web Sitesi: <http://investinkutahya.gov.tr/> adresinden alındı
- Akdoğu, G. (2014). Kentleşme Sürecinde Kırsal Yerleşmelerde Yaşanan Peyzaj Değişimlerinin İrdelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Akıncı, b. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. GÖÇ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, 58-83.
- Bakanlığı, Ç. ve Ş. (2015). Manisa-Kütahya-İzmir Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı. T.C. Şehircilik Bakanı.
- Bakanlığı, Ç. ve Ş. (2015). Manisa-Kütahya-İzmir Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Bakanlığı, Ç. ve Ş. (2019). OECD ÇEVRESEL PERFORMANS İNCELEMESİ “TÜRKİYE RAPORU” AÇIKLANDI. TÜRKİYE CÜMHURİYETİ ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI: <https://csb.gov.tr/oecd-cevresel-performans-incelemesi-turkiye-raporu-aciklandi-bakanlik-faaliyetleri-26470> adresinden alındı.
- Bakırcı, M. (2007). TÜRKİYE'de KIRSAL KALKINMA Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Ankara: nobel.
- Başol, K. (2001). Türkiye Ekonomi ile Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilere Bir Bakış. İzmir: Anadolu Matbaası .
- Belediyesi, K. (2019). Turizm. T.C. Kütahya Belediyesi: <http://www.kutahya.bel.tr/turizm.asp> adresinden alındı
- Çelik, Z. (2006). TÜRKİYE'DE KIRSAL PLANLAMA POLİTİKALARININ GELİŞTİRİLMESİ. İZMİR.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Ankara, 1972. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf>, 08.01.2019
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara, 1995. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/plan7.pdf>,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000b. <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/oik538.pdf>,

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Ankara, 2000a. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Ankara, 2003. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/o-ukp.pdf>,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi, , Ankara, 2003a <http://www.dpt.gov.tr/abigm/tabi/kob/KOB-DPT21Nisan2003.pdf>,
- Devlet Planlama Teşkilatı. (DPT), (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı . Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Tarım Stratejisi (2006-2010), Ankara, 2004 <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/92.pdf>,
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Ankara, 2006b <http://ekutup.dpt.gov.tr/haber/2006/02/UKKS.pdf>,
- Dinçer. (2005). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. Ö. DİNÇER. içinde İstanbul : Beta basım.
- Geray, C. (2011). KIRSAL GELİŞME VE POLİTİKALARI. Kayseri: Phoenix Yayınevi.
- Gülçubuk, B. Y. (2002). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri. <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2ek.pdf> adresinden alındı
- Karbuç, İ. (2015, 9). Kütahya'nın İklimsel Özellikleri. http://www.asosjournal.com/files/asosjournalmakaleler/2061161168_825%20%C4%B0smaile%20KARBUC.pdf adresinden alındı
- Keleş, R. (1988). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara.
- Mamunlu, H. (2001). Kırsal Alanlar/ Köy Yerleşmeleri ve Planlama İlişkisinde İstanbul İl bütünü Örneği, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 183s. İstanbul.
- OECD. (1988). Rural Policy Reviews, The New Rural Paradigm Policies And Governance. <http://www.oecd.org/gov/regionalpolicy/thene-wruralparadigmpoliciesandgovernance> adresinden alındı
- Oral, N. (2006). Türkiye Tarımında Kapitalizm ve Sınıflar. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası: http://www.zmo.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=71 adresinden alındı
- Öğdül, H. U. (2007). Kent Çevresindeki Kırsal Alanlarda Değişim Biçimleri, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu (Sobag) Proje No: Sobag – 105k076. İstanbul.
- Sezgin, İ. H. (2007). Başdere Havzası Kırsal Alanın Kalkınma Potansiyelleri. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans, 162.

TKİB Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyonu. (2004). TKİB,. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetlerinin Düzenlenmesine Dair Yönetmelik: http://www.tarim.gov.tr/mevzuat/yonetmelik_son/son_yonetmelik.html adresinden alındı

Tokgöz, E. (1991). Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi, Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi . Ankara.

TÜİK. (2014). TÜİK. <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alındı

Türkten, H. (2015). Kentsel Saçaklanma Alanında Tarımsal Yapıda Meydana Gelen Değişimin İncelenmesi: Samsun İli Atakum İlçesi Örneği. Samsun: OnDokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 81s.

Yalçın, G. (2009). Türkiye’de Kırsal Alanlarda Kadastro ve Sürdürülebilir Gelişme, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Ankara.

Yaşar, B. v. (2007). Dünyada ve Türkiye’de Sürdürülebilirlik, Kırsal Kalkınma ve Mevcut Sorunla. GAP V. Tarım Kongresi.

Yörür, N. (2008). 1980 Sonrası Tarım Politikalarının Kırsal Alandaki Yapısal Dönüşüm Üzerine Etkileri: Aydın-Dalama Örneği. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü.

URL1: <https://www.fikir.gen.tr/kir-yerlesmeleri-nedir-doku-ve-sekil-ozelliklerine-gore-yerlesmeler/> (11.07.2018)

URL2: <https://www.ekoyapidergisi.org/4299-avrupanin-yesil-baskentleri.html> (09.12.2018)

URL3:https://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/belirli_gun_ve_haftalar_ile_ilgili_tum_belgeler/dunya_nufus_gunu_ile_ilgili_tum_belgeler/c_yurdumuzda_kirsal_yerlesmelerden_kentlere_goc.asp (14.03.2019)

URL 4: <https://csb.gov.tr/oecd-cevresel-performans-incelemesi-turkiye-raporu-aciklandi-bakanlik-faaliyetleri-26470> (25.03.2019)

URL 5: <https://www.kurtulusgazetesi.com.tr/zeka-bolgesinde-yoksulluk-dusuk/134989/> (08.10.2019)

URL 6 : <http://investinkutahya.gov.tr/neden-kutahya/ulasim> (03.09.2019)

URL 7: <https://www.cografyaegitimi.biz/konu/kutahyanin-komsu-illeri.4008/> (12.10.2019).

URL 8: <https://www.dunya.com/foto-galeri/aktuel/karlar-altinda-bambaska-gorunuyor-galeri-437593?page=8> (29.11.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Abdullah HAYDARI
Doğum Yeri ve Yılı : Afganistan, 1989
Medeni Hali : Bekâr
Yabancı Dili : Farsça
E-posta : a.haydari98@gmail.com

Eğitim Durumu

Ortaokul : Şehit veli (İran)
Lise : İmam Hossein (İran)
Lisans : SDÜ, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama

Mesleki Deneyim

Isparta belediyesinde şehir plancısı stajyer öğrenci 2013-2014
Pala Planlamada şehir plancısı 2014-2016
SGDD-ASAM 2017-.....(halen)
(Sığınmacılarla ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği)